

ELAN / Universiteit Twente

Leren samenleven in de praktijk

*De maatschappelijke stage onderzocht
Onderzoek van Onderwijs*

Onderzoek van onderwijs (Master LVHOM)

Daniëlle Hordijk (s0210854)

Begeleider: M. Jeliaskova

Datum: 18 augustus 2009

Aantal pagina's: 71

Aantal woorden: 25.000

Inhoudsopgave

Leren samenleven in de praktijk. De maatschappelijke stage onderzocht	4
1. Inleiding	4
2. Probleemstelling	5
2.1 Onderzoeksmethode	8
2.1.1 Focus groep	8
2.1.2 Interviews	11
2.1.3 Literatuurstudie	11
2.2 Ex-ante evaluatie	12
2.3 Analyse van het politieke en maatschappelijke debat	12
3. De maatschappelijke stage	13
3.1 Het doel van de maatschappelijke stage	15
3.2 Beroepsoriënterend?	17
3.3 Uitwerking en uitgangspunten	18
3.4 Conclusie	19
4. De invoering	20
4.1 De maatschappelijke stage op landelijk niveau	20
4.2 De maatschappelijke stage op het TCC, locatie Lyceumstraat	21
4.3 De visie op de maatschappelijke stage	22
4.4 De organisatie van de maatschappelijke stage op het TCC	23
4.5 De maatschappelijke stage in de bovenbouw (plannen voor 2009-2010)	24
4.6 De organisatie van de maatschappelijke stage in de bovenbouw (2009-2010)	26
5. Inbedding in het curriculum	28
5.1 Stichting Leerplan Ontwikkeling	28
5.2 Bewegen, sport en management	29
5.3 Maatschappijleer en maatschappijwetenschappen	30
5.4 Conclusie	32
6. De leerlingen	34
6.1 Het onderzoek van het Landelijk Actie Komitee Scholieren	34
6.2 Het focus groep gesprek	38
6.3 De maatschappelijke stage volgens de leerlingen	39
6.4 Leerlingen over de maatschappelijke stage	39
6.4.1 Timemanagement	40
6.4.2 De stageplaats zoeken	40

6.4.3	Betrokkenheid van leraren.....	41
6.5	Pluspunten van de maatschappelijke stage volgens de leerlingen	41
6.5.1	Het nut van de maatschappelijke stage	41
6.5.2	Trots	41
6.5.3	Kennis opgedaan?.....	42
6.6	Aanbevelingen van de leerlingen	42
6.7	De evaluatie van de school	43
6.7.1	Timemanagement.....	43
6.7.2	Het allerleukste?	43
6.7.3	Kennis opgedaan?.....	44
6.8	Conclusie.....	46
7.	Doelen en resultaten.....	47
7.1	Punt 1: De leerlingen zien een andere kant van de maatschappij.....	47
7.2	Punt 2: De stage is zinvol	48
7.3	Punt 3: De leerlingen werken op vrijwillige basis.....	48
7.4	Punt 4: De leerlingen doen nieuwe ervaringen op.....	49
7.5	Conclusie.....	49
8.	Conclusie	50
9.	Aanbevelingen	52
9.1	Aanbevelingen voor het Twents Carmel College	52
9.2	Aanbevelingen voor verder onderzoek	52
	Nawoord.....	54
	Geraadpleegde literatuur.....	55
	Websites.....	56
	Bijlage A: De vragenlijst behorende bij het focus groep interview	57
	Bijlage B: Het evaluatieformulier van de school voor de leerlingen.....	58
	Bijlage C: Essay Maatschappijleer en de maatschappelijke stage	59

Leren samenleven in de praktijk. De maatschappelijke stage onderzocht.

1. Inleiding

Dit onderzoek is een onderzoek van onderwijs. Het onderzoek van onderwijs maakt deel uit van de master Lerarenopleiding VHO Maatschappijleer. Het is de afsluitende scriptie die aan het eind van de opleiding dient te worden ingeleverd.

In deze tijden van economische onrust in de maatschappij worden er allerlei maatregelen en ideeën geopperd om de economische crisis tegen te gaan. Een van de manieren om ervoor te zorgen dat jongeren meer in aanraking komen met de maatschappij en eventueel al wat beroepservaring opdoen, is de maatschappelijke stage. Hoewel deze stage een geschiedenis heeft die begon lang voor de economische crisis, wordt de maatschappelijke stage ook wel als een van de manieren gezien om bij te dragen aan de oplossing van de economische crisis. Ze is echter geen beleidsmaatregel die in het kader van de economische crisis is genomen. De meningen over de maatschappelijke stage zijn verdeeld. Mbo-ers zouden (onbedoeld) van hun eventuele stageplekken worden afgehouden door de leerlingen die de maatschappelijke stage lopen. (Trouw, 5 maart 2009)

De politieke partijen zijn verdeeld over dit onderwerp. Hierin lijkt een duidelijke tweedeling tussen links en rechts te ontstaan. Aan de linkerkant wordt door de PvdA gesteld dat de maatschappelijke stage een instrument is om jongeren beter voor te bereiden op de arbeidsmarkt. (website PvdA) De SP stelt dat de maatschappelijke stage niet alleen van belang is voor de leerlingen, maar ook van belang voor de maatschappij. (website SP) Beide partijen zijn dus voorstander van de maatschappelijke stage. De CU sluit zich ook bij die groep aan. (website CU) Niet alleen de SP, PvdA en de CU scharen zich achter het voorstel om de maatschappelijke stage in te voeren in Nederland. De huidige grootste partij, het CDA, is ook een sterke voorstander van de invoering van de maatschappelijke stage. Het CDA stelt op haar website: 'De jongere leert dat burger zijn meer is dan klant zijn van de overheid. Ook biedt de stage een extra kans kinderen vertrouwd te maken met de waarden en normen van onze maatschappij.' (website CDA) Bovendien laat zij duidelijk weten dat zij het initiatief tot deze stage heeft genomen. Al in 1999 wordt het CDA in combinatie met de maatschappelijke stage genoemd in de kranten. (Volkskrant, 21 November 1999)

Als er zoveel voorstanders zijn van de maatschappelijke stage aan de linkerkant en in het midden van het politieke spectrum, hoe is de verdeling dan aan de rechterkant? Aan de rechterkant van het politieke spectrum zijn de meningen verdeeld. De VVD vindt de maatschappelijke stage onzin en zou graag zien dat het geld op een andere (betere?) manier in het onderwijs zou worden geïnvesteerd. (website VVD) De SGP staat ook niet achter het voorstel om de maatschappelijke stage verplicht te stellen. Er is echter ook een interessante ontwikkeling gaande aan deze zijde van het politieke spectrum. De PVV vindt namelijk dat de maatschappelijke stage niet ver genoeg gaat en stelt een burgerschapsprogramma voor waarin er sprake is van wekelijks vrijwilligerswerk en een stage van drie maanden aan het einde van de opleiding. (website PVV, 14 november 2006) Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat de meningen aan de rechterkant van het politieke spectrum verdeeld zijn.

Zoals hierboven al duidelijk bleek, zijn er vier partijen vóór de invoering van de maatschappelijke stage: SP, PvdA, CDA en CU. Deze partijen bezitten respectievelijk 25, 33, 41 en 6 zetels in de Tweede Kamer. Opgeteld bezetten zij met elkaar momenteel dus 105 zetels in de Tweede Kamer. Daardoor kan worden gesteld dat de meerderheid van de Tweede Kamer het er over eens is: de maatschappelijke stage is een vooruitgang voor het onderwijs. Er is dan ook besloten om de maatschappelijke stage verplicht in te gaan voeren op de middelbare scholen. Momenteel bevindt de maatschappelijke stage zich in de invoeringsstage. In deze fase zijn er ongeveer 60.000 leerlingen op de een of andere manier bezig met een maatschappelijke stage. Deze stages vinden in allerlei vormen plaats. Politicoloog Hordijk schreef in een eerder essay over een eventuele overlap tussen maatschappijleer en de maatschappelijke stage.¹ De conclusie van dit essay luidde dat er wel degelijk een overlap is tussen deze twee. De maatschappelijke stage kan, mits goed afgestemd op het vak maatschappijleer, een zeer goede aanvulling zijn. Hierbij staat wel centraal dat het verband tussen de maatschappelijke stage en het vak maatschappijleer heel duidelijk moet zijn. Dat geldt zowel voor de docenten als de leerlingen. Een van de verbanden tussen de maatschappelijke stage en maatschappijleer is burgerschapsvorming. De maatschappelijke stage kan worden gezien als burgerschapsvorming in de praktijk. Bij maatschappijleer komt de theoretische kant van burgerschapsvorming aan bod. Op deze grond zou er heel goed samenwerking kunnen plaatsvinden tussen de maatschappelijke stage en het vak maatschappijleer.

2. Probleemstelling

Dit onderzoek is vooral gericht op de gevolgen van de maatschappelijke stage voor de school. Bij de maatschappelijke stage is duidelijk sprake geweest van een *top-down* benadering. De overheid staat achter deze invoering en gaat deze, gefaseerd, invoeren in het onderwijscurriculum. Dit onderzoek is gericht op de maatschappelijke stage zoals deze op het Twents Carmel College wordt uitgevoerd. Om het onderzoek duidelijk te kunnen richten, staat er een hoofdvraag in dit onderzoek centraal. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt:

'Welke effecten worden met de maatschappelijke stage gesorteerd op het Twents Carmel College, locatie Lyceumstraat, en zijn deze effecten de effecten die de overheid voor ogen heeft?'

Zoals uit de hoofdvraag al blijkt is er in dit onderzoek sprake van een *case-study*. Aan de hand van de *case-study* zal worden gekeken in hoeverre de plannen en doelen van de overheid overeen komen met de werkelijkheid. Het onderzoek heeft een explorerend karakter. Over de maatschappelijke stage zijn verschillende documenten gepubliceerd. De onderzoeken die de overheid publiceerden zijn over het algemeen erg positief over de maatschappelijke stage. Er is weinig onderzoek over de maatschappelijke stage geproduceerd waarvan de uitkomst negatief was. Alleen het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS) lijkt een onderzoek met een dergelijke negatieve uitkomst te hebben gepubliceerd. Dit wordt besproken in paragraaf 6.1. Het doel van dit onderzoek is te toetsen hoe de maatschappelijke stage nu in de praktijk wordt ervaren. De publicaties over de maatschappelijke stage staan zo lijnrecht tegenover elkaar dat het bijna onmogelijk is om beide kanten een goede weergave van de realiteit zijn. Vandaar dat dit onderzoek in gaat op de praktijk. Vanwege het feit dat de maatschappelijke stage nog vrij nieuw is in onderwijsland, heeft dit onderzoek een explorerend

¹ Dit essay is bijgevoegd als bijlage C

karakter. De uitkomsten van dit onderzoek zullen waarschijnlijk bijdragen aan eventuele theorievorming over de maatschappelijke stage. Echter, in dit onderzoek zal daar nog geen sprake van zijn. Dit onderzoek zal gericht zijn rond de hoofdvraag: 'Welke effecten worden met de maatschappelijke stage gesorteerd op het Twents Carmel College, locatie Lyceumstraat, en zijn deze effecten de effecten die de overheid voor ogen heeft?' De maatschappelijke stage bevindt zich momenteel in de invoeringsfase. Daardoor is dit onderzoek te typeren als een ex-ante evaluatie. Hierbij staat het tijdstip van de vergelijking tussen praktijk en theorie centraal. Zoals Hoppe et al stelt: Bij dit type [...] gaat het om een inschatting in hoeverre de gekozen middelen effectief en efficiënt zullen zijn voor de verklaarde doelen.' (Hoppe et al. 2004)

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zal er allereerst dieper ingegaan worden op de vraag: *Wat is de maatschappelijke stage?* Bij de beantwoording van deze vraag zal er dieper ingezoomd worden op de doelen van de maatschappelijke stage door middel van een literatuurstudie. Bronnen die hierbij gebruikt worden komen grotendeels van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Het doel van deze deelvraag is het definiëren van de maatschappelijke stage. Er zijn immers verschillende soorten stages, elk met zijn eigen kenmerken. Bovendien kan er niet over een maatschappelijke stage worden gepraat als niet allereerst is vast gesteld wat dit nu precies is. Verschillende aspecten zullen behandeld worden. Allereerst zal het doel van de maatschappelijke stage worden behandeld. Daarna zal worden gekeken naar een van de belangrijkste kenmerken van de maatschappelijke stage. Dit heeft te maken met het vrijwillige karakter van de stage. Daarna zullen de uitgangspunten en de uitwerking aan bod komen. Dit alles zal grotendeels worden gebaseerd op de literatuurstudie. Vooral de documenten van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) met betrekking tot de maatschappelijke stage zullen hier een rol in spelen.

De tweede deelvraag gaat over de invoering van de maatschappelijke stage. Waar in de eerste deelvraag vooral wordt gekeken naar de ideeën over de maatschappelijke stage op papier, wordt hier gekeken naar de totstandkoming van de maatschappelijke stage in de praktijk. De vraag die hier centraal staat luidt als volgt: *Hoe wordt de maatschappelijke stage ingevoerd?* Er is hier sprake van twee niveaus. Allereerst zal er worden gekeken naar het nationale niveau. Op welke manier stimuleert de overheid het onderwijs om de maatschappelijke stage in te voeren? Welke rol speelt de overheid hierin? Daarna zal het lokale niveau aan bod komen. Daarin zal worden beschreven waar de maatschappelijke stage op het TCC, locatie Lyceumstraat, vandaan komt en hoe zij momenteel in de praktijk wordt toegepast. Het doel van deze deelvraag is het creëren van een nationaal kader waarin de maatschappelijke stage, zoals deze op lokaal niveau wordt toegepast, kan worden gepast. Tevens kan de maatschappelijke stage zoals deze nu van toepassing is op het TCC, locatie Lyceumstraat, worden geplaatst in het perspectief van de afgelopen jaren en in het perspectief van de toekomst. Om al deze aspecten te kunnen beantwoorden zal er van verschillende onderzoeksmethoden gebruik worden gemaakt. Zo zal er gebruik worden gemaakt van literatuurstudie, maar ook van interviews met mw. Meijs, dhr. Roeloffzen en mw. Kiewiet. De eerste is werkzaam bij de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO). De laatste zijn werkzaam op het TCC, locatie Lyceumstraat, respectievelijk als adjunct-directeur van de onderbouw en als onderwijskundige. Zij zijn beide zijn verantwoordelijk voor de maatschappelijke stage in de onderbouw van de Lyceumstraat.

Nadat de doelen en de invoering van de maatschappelijke stage aan bod zijn geweest, wordt er in de derde deelvraag gekeken naar de plaats die de maatschappelijke stage binnen het onderwijs heeft.

De vraag die hierbij centraal staat luidt: *Hoe is de maatschappelijke stage ingebed in het onderwijscurriculum van de middelbare school?* Ook hier kunnen weer twee niveaus worden onderscheiden. Het eerste niveau is het nationale niveau, het tweede niveau is het lokale niveau. Beide niveaus zullen in deze deelvraag worden behandeld. Allereerst het landelijke niveau. Dit wordt gedaan aan de hand van een advies dat de SLO heeft geschreven op vraag van het ministerie van OCW. In dit advies staat de inbedding van de maatschappelijke stage op de middelbare school centraal. Er blijken verschillende manieren te zijn om de maatschappelijke stage in te passen in het curriculum. Dit komt ook naar voren in een artikel van mw. Meijs dat hier ook besproken zal worden. Natuurlijk wordt er ook gekeken naar de manier waarop de maatschappelijke stage is ingebed in het onderwijscurriculum van de Lyceumstraat. Hierbij wordt zowel naar de huidige stand van zaken gekeken als een blik in de toekomst geworpen. Ook wordt er gekeken naar een eventuele samenwerking tussen het vak maatschappijleer en de maatschappelijke stage. Het doel van deze deelvraag is een kader scheppen waarin de toepassing van de maatschappelijke stage kan worden geplaatst. Zoals al vermeld wordt hierbij gekeken naar het advies van het SLO en een artikel van mw. Meijs. Er vindt dus literatuurstudie plaats om deze deelvraag te beantwoorden. Tevens wordt er gebruik gemaakt van een interview met dhr. Wortelboer. Hij is docent maatschappijleer en geschiedenis op het TCC, locatie Lyceumstraat.

De vierde deelvraag heeft betrekking op de leerlingen. Zij doorlopen immers de stage. De deelvraag die hierbij hoort, is de volgende: *Welke ervaringen hebben de leerlingen, die de maatschappelijke stage doorliepen, opgedaan?* Verschillende onderwerpen zullen besproken worden bij deze deelvraag. De beantwoording is grotendeels gebaseerd op de meningen van de leerlingen. Ook hier wordt gekeken naar de twee niveaus die bij de vorige vragen een rol speelden. Op het nationale niveau wordt gekeken naar een onderzoek dat het LAKS heeft gehouden. Hierin wordt de mening van een grote groep leerlingen weergegeven. Daarnaast zal ook de mening van leerlingen op het lokale niveau worden weergegeven. Deze zijn op twee manieren verkregen. Allereerst is er gebruik gemaakt van een focus groep interview waarbij zes leerlingen geïnterviewd werden. Daarnaast is er ook een evaluatie door de school zelf gedaan. De resultaten van deze evaluatie worden ook gebruikt in dit onderzoek. Het doel van deze deelvraag is het 'vangen' van de meningen en ervaringen die de leerlingen hebben opgedaan tijdens de maatschappelijke stage.

Na deze vier deelvragen zal de laatste deelvraag worden beantwoord. Deze deelvraag staat in het teken van vergelijken. Er wordt bij deze deelvraag gekeken naar de doelen van de maatschappelijke stage volgens de overheid. Deze worden daarna vergeleken met de ervaringen die de leerlingen hebben opgedaan. De deelvraag die hier centraal staat luidt als volgt: *Wat zijn de overeenkomsten tussen de doelen van de overheid met betrekking tot de maatschappelijke stage en de ervaringen van de leerlingen?* Het doel van deze deelvraag is het vergelijken van de overheidsdoelen en de resultaten die in de praktijk worden behaald. In deze deelvraag zullen de verschillende aspecten van de maatschappelijke stage naar voren komen. De onderzoeksmethode die hier gebruikt zal worden zal voornamelijk bestaan uit het analyseren van de antwoorden van de leerlingen aan de hand van de eisen die de overheid heeft gesteld aan de maatschappelijke stage.

Nadat deze vijf deelvragen zijn beantwoord, zal de hoofdvraag worden beantwoord. Dit gebeurt in de conclusie. Bovendien zullen er aanbevelingen gedaan worden voor verder onderzoek. In dit onderzoek wordt slechts een school dieper onderzocht. Ook zullen er aanbevelingen worden gedaan om de maatschappelijke stage op het TCC, locatie Lyceumstraat, te verbeteren. Om het succes van

de maatschappelijke stage te kunnen bepalen, zullen er meerdere scholen onderzocht moeten worden dan in dit onderzoek het geval is. Toch zal het resultaat van dit onderzoek een vingerwijzing zijn. Het is in ieder geval de maatschappelijke stage in de praktijk.

2.1 Onderzoeksmethode

Dit onderzoek is gebaseerd op een *case-study*. Dit houdt in dat er diep ingegaan wordt op een individuele casus. Om dit goed te kunnen doen is ervoor gekozen om verschillende onderzoeksmethoden te gebruiken. Deze verschillende methoden zorgen ervoor dat de *case* van verschillende kanten kan worden gezien. Zeker als in gedachten gehouden wordt dat er regelmatig van het nationale niveau wordt geschakeld naar het lokale niveau. Om die vergelijkingen tussen de wetgeving en ideeën op het nationale niveau zo goed mogelijk te kunnen maken met de praktijk op het lokale niveau zijn er simpelweg verschillende onderzoeksmethoden nodig. Hieronder zullen de onderzoeksmethoden worden toegelicht. Allereerst zal worden toegelicht waarom voor een focus groep interview is gekozen. Daarna zal worden toegelicht wat de rol van interviews is in dit onderzoek. Tot slot zal worden toegelicht in hoeverre er sprake zal zijn van literatuurstudie.

2.1.1 Focus groep

In dit onderzoek is er bewust voor gekozen om met focus groepen te werken. Een focus groep wordt gedefinieerd als *'a situation in which a group moderator keeps a small and usually homogeneous group of about 6 – 12 people focused on the discussion of a research topic or issue.'* (Tashakkori & Teddlé, 2003) Met andere woorden, een focus groep wordt gevormd door een klein groepje, dat discussiëren over een bepaald onderwerp oftewel een interview met meerdere mensen tegelijk. Bovendien is er in deze groep ook een gespreksleider aanwezig die, in meer of mindere mate, de mensen bij het gespreksonderwerp houdt en daardoor het gesprek stuurt.

In dit onderzoek is er bewust voor deze onderzoeksmethode gekozen omdat deze methode een aantal voordelen heeft ten opzichte van andere methodes. De data die voor dit onderzoek nodig is, bestaat voor een groot deel uit de ervaring van de leerlingen. Daarbij is het van belang dat de gedachten, emoties en antwoorden van de leerlingen zoveel mogelijk uitgelegd en uitgewerkt worden door de leerlingen zelf. Vanwege de specifieke *case* en het feit dat de maatschappelijke stage nog in de invoeringsfase zit, is er nog geen grote database of standaard waaraan de effecten van de maatschappelijke stage kunnen worden getest. Om zoveel mogelijk informatie over en van de leerlingen te verzamelen is er daarom gekozen voor een focus groep interview. Allereerst is de groep leerlingen die in dit onderzoek wordt onderzocht vrij klein. Vragenlijsten geven cijfers als uitkomst en creëren daardoor, in dit geval, de illusie dat de resultaten van het onderzoek kunnen worden gegeneraliseerd. In dit geval is daar echter geen sprake van.

Een tweede argument om voor deze onderzoeksmethode te kiezen is dat er hier met leerlingen van 14 en 15 jaar wordt gewerkt. Op het moment dat er dan een vragenlijst wordt uitgedeeld, komen zij in een soort 'toetssituatie' terecht. Over het algemeen wordt een toetssituatie door leerlingen niet als een ontspannen toestand ervaren. Het kan zelfs een zeer stressvolle situatie voor de leerlingen zijn. Van een toetssituatie is tijdens een focusgroep geen sprake. In principe is er geen goed of slecht antwoord. De leerlingen hoeven alleen te vertellen over hun ervaringen met de maatschappelijke stage. De leerlingen die meedoen aan de focus groep worden gevraagd en niet verplicht. Ze mogen opstappen wanneer ze willen en kunnen zeggen wat ze willen. Bovendien kunnen de leerlingen alleen antwoord geven op de vragen die zijn gesteld en lichten ze vaak niet hun mening toe. Deze

tekortkomingen van de vragenlijsten kunnen worden ondervangen door een focus groep te gebruiken als onderzoeksmethode. Whitney heeft onderzoek gedaan naar de focusgroep methode en uit haar onderzoek blijkt dat leerlingen vaak open en eerlijk antwoorden op de vragen. Er wordt in haar artikel zelfs gesteld dat leerlingen '[...] *were nearly all eager to share their opinions and did not seem to be intimidated.*' (Whitney, 2005) Uit hetzelfde artikel blijkt ook dat leerlingen tijdens het focusgroep gesprek inderdaad met elkaar in discussie gaan. Er is dus geen reden om aan te nemen dat een focusgroep niet kan worden toegepast op leerlingen van een middelbare school. Sterker nog, uit het artikel van Whitney blijkt dat leerlingen graag mee willen denken en praten over de onderwerpen die hun aangaan.

De derde reden om voor deze methode te kiezen is dat niet duidelijk is hoe de leerlingen nu denken over de maatschappelijke stage. Dit benadrukt het exploratieve karakter van het onderzoek. In de verschillende literatuurbronnen worden er wel suggesties gedaan over het nut van de maatschappelijke stage en wat die nu allemaal bereikt. Tot nu toe is er echter in Nederland geen onderzoek gedaan waarin onafhankelijk gezocht wordt naar een antwoord op deze vraag. Het gevolg daarvan is, dat elke vragenlijst al heel snel beïnvloed zou worden door de onderzoeker. Bovendien kan de vragenlijst niet worden vergeleken met een ander artikel. Daarmee is niet gezegd dat een discussie in een focus groep niet wordt beïnvloed door de gespreksleider. Echter, tijdens een discussie in een focus groep is het de bedoeling dat de leerlingen onderling gaan discussiëren met elkaar en geen discussie gaan voeren met de gespreksleider. Daardoor hebben de leerlingen een groot aandeel in de richting van de discussie en kunnen zij heel erg beïnvloeden welke richting het gesprek op gaat. Dat is ook de bedoeling aangezien in dit onderzoek de mening van de leerling over de maatschappelijke stage centraal staat.² Hij kan vertellen wat hij heeft geleerd of juist heeft gemist tijdens hun maatschappelijke stage. De leerlingen zijn in dit onderzoek de ervaringsdeskundigen. Er is natuurlijk vergelijkbaar materiaal te vinden in andere landen waar deze maatschappelijke stage wordt toegepast, maar uiteindelijk draait dit onderzoek om de Nederlandse situatie en de toepassing van de maatschappelijke stage in onze samenleving.

Een vierde reden heeft te maken met het feit dat er discussie plaats kan vinden in de groep. Whitney stelt in haar artikel dat een focus groep veel waardevolle informatie oplevert. (Whitney, 2005) Om haar standpunt te ondersteunen citeert ze Morgan. Morgan stelt dat mensen in een focus groep elkaars antwoorden zowel valideren als controleren. (Morgan, 1998a) Daarmee worden de reacties die worden gegeven waardevoller voor de onderzoeker. Het wordt op die manier voor de onderzoeker sneller duidelijk wat de extremen in de discussie zijn. De groep geeft zelf aan tussen welke extremen de meningen zijn verdeeld. Aan de hand daarvan kan ook worden 'gemeten' in hoeverre de extremen worden gewaardeerd binnen de groep. Op die manier wordt dus de validiteit van de twee extremen gemeten. Hoewel dit werk is van de onderzoeker, geeft de focus groep hier wel een hele duidelijke voorzet aan de onderzoeker.

Tot slot kan er bij een focus groep niet alleen worden gekeken naar wat er precies gezegd wordt, ook de manier waarop iets gezegd wordt kan worden meegenomen in het onderzoek. Er kan als het ware geluisterd worden naar wat de leerlingen 'tussen de regels' zeggen of bedoelen. Zijn leerlingen heel enthousiast of zijn ze juist heel negatief? Zijn ze ontspannen of juist heel gespannen? Daardoor kan

² In dit onderzoek wordt overal in de algemene zin de hij-vorm gebruikt. Hier wordt echter 'hij/zij' bedoeld.

er een extra dimensie worden toegevoegd aan de te verzamelen data. De data bestaat op die manier niet meer uit alleen papieren reacties, maar uit menselijke ervaringen, meningen en gevoelens.

Kortom, de belangrijkste twee redenen om deze vorm van onderzoek te kiezen kunnen als volgt worden samengevat: allereerst is dit onderzoek exploratief van karakter. Dit houdt in dat er weinig voorkennis is over het onderwerp van onderzoek. De doelstelling van het onderzoek is voornamelijk om meer informatie over de maatschappelijke stage te creëren. Op die manier kan een basis worden gelegd voor toekomstig onderzoek. Bovendien is een groot voordeel van deze onderzoeksmethode dat er op een zeer snelle manier betrouwbare informatie kan worden gevonden. Zeker vanwege het kleinschalige karakter van het onderzoek. De tweede reden om voor deze vorm van onderzoek te kiezen is dat de vragen die in dit onderzoek gesteld worden, goed zijn te onderzoeken met deze onderzoeksmethode. In dit onderzoek wordt gekeken naar het collectieve denkproces met betrekking tot de maatschappelijke stage. Dit proces kan uitermate goed worden vastgelegd in een gesprek met meerdere mensen tegelijk. Zij kunnen elkaar aanvullen, onderbreken en op weg helpen. Daardoor komt het collectieve denkproces (in het klein) tijdens het gesprek naar voren. Het wordt als het ware (in beperkte mate) gesimuleerd.

Afbeelding 1 Stoelen³

Een focusgroep is net als deze kring van stoelen. Ze zijn allemaal anders van vorm en kleur, maar toch homogeen in hun functie. In een focusgroep worden vaak mensen met een homogene achtergrond uitgenodigd. Zij zijn in feite allemaal stoelen, maar wel met verschillende meningen en persoonlijkheden (vgl. vormen en kleuren) In dit onderzoek is er sprake van leerlingen die allemaal de maatschappelijke stage hebben gedaan. Echter, ze hebben deze allemaal op een andere manier ervaren en hebben hier hun eigen meningen over gevormd.

³ Afbeelding via <http://www.jmorganmarketing.com/wp-content/uploads/2009/03/focusgroup.jpg>

2.1.2 Interviews

Naast het focus groep interview is er in dit onderzoek ook gekozen voor (gewone) interviews. Er zijn verschillende mensen geïnterviewd in dit onderzoek. Aan de hand van de ervaringen die de scholen hebben, kan er worden gekeken welke vormen van de maatschappelijke stage goed toe te passen zijn. Daardoor is er niet veel over de praktijk van de maatschappelijke stage gepubliceerd. Dit houdt in dat voor de praktijkervaring zoveel mogelijk moet worden gegrepen naar de mensen die ervaring hebben met de maatschappelijke stage. In dit onderzoek is dat zeker het geval, aangezien er gewerkt wordt met een *case-study*. Daarom is er voor gekozen om naast het focus interview ook 'normale' interviews te houden met de mensen die verantwoordelijk zijn voor de maatschappelijke stage op het TCC, locatie Lyceumstraat. Zij weten als geen ander wat er precies op organisatorisch niveau speelt. Ook kunnen zij een globale indruk geven van de manier waarop de leerlingen, volgens hen, de maatschappelijke stage ervaren. Daardoor kunnen zij de reacties van de leerlingen soms in een ander perspectief laten zien.

2.1.3 Literatuurstudie

De derde onderzoeksmethode die in dit onderzoek ruim aan bod zal komen is literatuurstudie. Deze vorm van onderzoek is noodzakelijk vanwege de verschillende niveaus waarop dit onderzoek zal plaatsvinden. Zowel op het nationale niveau als het lokale niveau zijn er mensen bezig met de maatschappelijke stage en op beide niveaus worden er ideeën, richtlijnen en visies gemaakt. Deze zijn vastgelegd en gedocumenteerd. Om de maatschappelijke stage volledig te kunnen doorgronden is het noodzakelijk om deze documentatie mee te nemen in dit onderzoek.

Allereerst speelt de overheid een grote rol bij de maatschappelijke stage. Daarom worden verschillende essentiële publicaties van de overheid over de maatschappelijke stage gebruikt voor de literatuurstudie. Door deze publicaties maakt de overheid duidelijk wat haar plannen met de maatschappelijke stage zijn. Ook maakt ze hierdoor kenbaar hoe deze vanuit haar oogpunt zou moeten worden ingericht. Bovendien is zij de motor achter de invoering van de maatschappelijke stage. Om de achterliggende redenen van de maatschappelijke stage te ontdekken en de doelen van de maatschappelijke stage volgens de overheid in kaart te brengen, is een goede en degelijke literatuurstudie van de documenten die door haar gepubliceerd worden nodig. Dat zal in dit onderzoek dan ook gebeuren.

De school die centraal staat in dit onderzoek heeft zelf ook enkele documenten met betrekking tot de maatschappelijke stage beschikbaar gesteld. Hierin staat bijvoorbeeld de visie van de school op de maatschappelijke stage centraal. Deze documenten worden gebruikt om te zien hoe de school de maatschappelijke stage van een plan van de overheid omzet naar de realiteit.

Naast de publicaties en documenten van de school en de overheid, is het belangrijk dat het onderzoek ook in een groter perspectief gezet wordt. Dit wordt gedaan door de derde categorie literatuur die in dit onderzoek wordt gebruikt. Dat zijn de wetenschappelijke artikelen en boeken. Deze vormen zowel het wetenschappelijke basis als het wetenschappelijke kader.

Zowel voor als tijdens het onderzoek is er veel gebruik gemaakt van literatuur. Achterin is een literatuurlijst bijgevoegd. Hierin staat niet alleen de literatuur vermeld die in het onderzoek wordt genoemd, maar ook de literatuur die is gebruikt om inspiratie op te doen voor dit onderzoek.

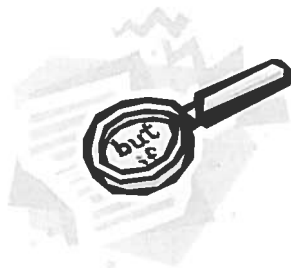
2.2 Ex-ante evaluatie

Zoals al eerder kort is aangegeven kan dit onderzoek worden getypeerd als een ex-ante evaluatie. Dit houdt in dat er tijdens de invoering van het beleid al gekeken wordt naar de gevolgen van het beleid. Hoppe et al. definieert het doel van een ex-ante evaluatie als: '[...] een inschatting in hoeverre de gekozen middelen effectief en efficiënt zullen zijn voor de verklaarde doelen.' (Hoppe et al. 2004) Hierdoor effecten tijdens de toepassing van het beleid tijdens de voorbereiding al worden gemeten. In dit onderzoek worden de effecten van de maatschappelijke stage op een middelbare school gemeten vóórdat de maatschappelijke stage verplicht wordt in het onderwijs.

Er zijn verschillende manieren om een ex-ante evaluatie uit te voeren. Hoppe et al. spreekt in het boek van drie verschillende methoden. Deze zijn: kosten-batenevaluatie, kosten-effectiviteitsevaluatie en multicriteria evaluatie. Dit onderzoek heeft de kenmerken van een multicriteria evaluatie. Dit houdt in dat de evaluatie op een brede basis (meerdere criteria) is gebaseerd. In dit onderzoek spelen meerdere actoren en invloeden een rol. Daardoor is een evaluatie op basis van alleen kosten en baten te beperkt.

2.3 Analyse van het politieke en maatschappelijke debat

De meningen over de maatschappelijke stage zijn, zoals dat in de inleiding al werd vermeld, verdeeld. Over de maatschappelijke stage wordt veel gediscussieerd. In dit onderzoek wordt ook dit politieke en maatschappelijke debat geanalyseerd. Hoppe et al. stelt dat er verschillende niveaus zijn waarop dit politieke en maatschappelijke debat kan worden geanalyseerd. (Hoppe et al., 2004) Allereerst is er de probleemoplossende argumentatie. Hierbij staan de doelstellingen niet ter discussie, maar het instrumentarium. De verschillende actoren zijn het eens met het beleid, maar discussieren over de concretisering van het beleid in de praktijk. Daarnaast is er de probleemstellende en doelzoekende argumentatie. Hierbij wordt het probleem wel erkend, maar over de doelstellingen van het beleid bestaat geen overeenstemming. Het derde niveau dat door Hoppe et al. beschreven wordt, is de algemeen politiserende argumentatie. Hierbij wordt het bestaan van het probleem niet meer erkend door alle actoren. Zoals Hoppe et al. stelt: '[...] het beleid in kwestie [draagt] niet [bij] tot een gedeeld beeld van 'maatschappelijk welzijn'.' (Hoppe et al., 2004) Tot slot kan het debat worden geanalyseerd op een vierde niveau. Dit niveau heeft met de ideologische achtergrond van de actoren te maken. Hierbij stellen de verschillende actoren dat er '[...] een geheel ander ideologisch uitgangspunt nodig is.' (Hoppe et al. 2004) De verschillende niveaus van het politiek en maatschappelijke debat zullen in dit onderzoek aan bod komen en als zodanig benoemd worden.

3. De maatschappelijke stage

In de kranten en in het nieuws wordt vaak over de maatschappelijke stage geschreven. Trouw vermeldt bijvoorbeeld dat staatssecretaris van Bijsterveldt een overeenkomst met zowel de sportsector (Trouw, 1 april 2009) als de culturele sector heeft getekend. (Trouw, 4 december 2008) Hier door kunnen er per jaar respectievelijk 12.000 en 2.000 leerlingen aan de slag in deze twee sectoren. De maatschappelijke stage komt niet alleen positief, maar zeker ook negatief in het nieuws. Zo zou de maatschappelijke stage ervoor zorgen dat studenten van het MBO steeds moeilijker een stage kunnen vinden. (Trouw, 5 maart 2009) In de kranten en op internet zijn er allerlei meningen te vinden over de maatschappelijke stage. Voordat er dieper ingegaan wordt op de beleving van de maatschappelijke stage, is het allereerst van belang om vast te stellen wat de maatschappelijke stage precies is en welke belangen er bij komen kijken. Dat wordt in deze eerste deelvraag besproken.

De maatschappelijke stage valt, net zoals alles wat met het onderwijs te maken heeft, onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Dit ministerie heeft in november 2007 het "Plan van aanpak voor de invoering van de maatschappelijke stage in het Voortgezet Onderwijs" gepubliceerd onder het motto: 'Samen leven kun je leren'. Dit is tot op heden de meest recente publicatie van het ministerie met betrekking tot de maatschappelijke stage. In dit plan staat onder andere vermeld wat de maatschappelijke stage nu precies is. Het programma voor de invoering van de maatschappelijke stage is weergegeven in tabel 1.

Tabel 1

Gefaseerde invoering (OCW, 2007)

Fase	Doel
2007-2008	Stimuleren en leren (leerlingen, scholen en stagebieders warm maken, <i>good practices</i> en <i>pilots</i>)
2008-2009	Stimuleren en leren (leerlingen, scholen en stagebieders warm maken, <i>good practices</i> en <i>pilots</i>)
2009-2010	Versnelde invoering van de maatschappelijke stage
2010-2011	Alle scholen beschikken over een invoeringsplan maatschappelijke stage
2011-2012	De maatschappelijke stage is wettelijk verplicht voor alle VO-leerlingen die instromen

In tabel 1 is het verloop van de invoering van de maatschappelijke stage weergegeven. Momenteel is er sprake van de tweede fase (2008 – 2009): de versnelde invoering van de maatschappelijke stage. Dat houdt in dat scholen worden gestimuleerd om mee te gaan doen in *pilots* om op die manier kennis te vergaren over zowel de plus- als de minpunten van de maatschappelijke stage. Op deze manier wordt er in de praktijk ervaring opgedaan met de maatschappelijke stage en kan deze kennis worden gebruikt als de maatschappelijke stage landelijk wordt ingevoerd. In het groeimodel van het ministerie blijkt dat het doel voor deze fase is dat alle scholen een maatschappelijke stage aanbieden

en dat minimaal 20% van de leerlingen ook daadwerkelijk deelneemt aan de maatschappelijke stage zoals deze op de school wordt aangeboden. (OCW, 2007) In dit model staat de groei van het aantal scholen en leerlingen die meedoen met de maatschappelijke stage, evenals het aantal uren. De groei is verdeeld over 5 jaar. Dit is de groei zoals het ministerie van OCW deze voor ogen heeft. Hieronder staat het groeimodel weergegeven.

Tabel 2 Groeimodel (OCW, 2007)

	Minimaal % scholen	Minimaal % leerlingen	Minimaal aantal uren
2007/08	80 %		
Zoveel mogelijk scholen			
2008/09	100%	20%	
Alle scholen en zoveel mogelijk leerlingen per school			
2009/10		35%	
Alle scholen en zoveel mogelijk leerlingen per school			
2010/11		65%	
Alle scholen en zoveel mogelijk leerlingen (in ieder geval alle leerlingen die in het schooljaar 2007/08 ingestroomd zijn)			
2011/12		100%	72
Alle scholen, alle leerlingen én alle uren voor leerlingen die vanaf dit jaar instromen			

Op de scholen die deelnemen aan *pilots* is er waarschijnlijk niet overal sprake van de maatschappelijke stage zoals het ministerie deze uiteindelijk voor zich ziet. Zoals in Tabel 2 te zien is, wordt pas vanaf 2011-2012 verwacht dat de maatschappelijke stage 72 uur duurt. Dit lijkt tevens de hardste eis die gesteld wordt in het plan van aanpak. De school kan dit op verschillende manieren invullen. Bijvoorbeeld: drie maanden lang een dag per week (of twee dagdelen). (OCW, 2007) Daarnaast moet de maatschappelijke stage een onderdeel vormen van het curriculum. Er wordt in het plan van aanpak een verband gelegd tussen de vakken Culturele Kunstzinnige Vorming (CKV) en Lichamelijke Oefening (LO). De maatschappelijke stage zou op eenzelfde manier worden beoordeeld als deze twee vakken. (OCW, 2007) Een andere eis is dat de maatschappelijke stage op basis van vrijwilligheid gebeurt. De leerling mag niet betaald worden voor de maatschappelijke stage. (OCW, 2007) Een derde eis die de overheid stelt is dat de maatschappelijke stage zinvol wordt ingevuld. De vraag is dan wat zinvol is, maar de eis wordt wel gesteld en niet nader gespecificeerd, evenals de eis dat de leerlinge nieuwe ervaring op zou moeten doen. (OCW, 2007)

Naast deze drie eisen legt de overheid geen strenge eisen meer op aan de school. Op deze manier wordt de school erg vrij gelaten voor de invulling van de maatschappelijke stage. (OCW, 2007) Wel geeft het ministerie enkele richtlijnen en tips waar de school rekening mee kan houden bij het inrichten van de maatschappelijke stage. Natuurlijk speelt ook de financiële en juridische aspecten een rol bij de maatschappelijke stage. Hierover zijn duidelijke regels gemaakt. Een school krijgt financiële ondersteuning vanuit de overheid om de maatschappelijke stage aan te kunnen bieden. (OCW, 2007) De maatschappelijke stage heeft momenteel nog geen wettelijke grondslag. Deze moet in 2011-2012 officieel zijn vastgelegd. (OCW, 2007)

3.1 Het doel van de maatschappelijke stage

Nu duidelijk is dat de maatschappelijke stage momenteel in de tweede fase zit, uit minimaal 72 uur moet bestaan en scholen erg vrij zijn in de invulling van de maatschappelijke stage, kan er overgegaan worden naar een interessantere vraag. Wat is het doel van de maatschappelijke stage? Wat zijn de achterliggende gedachten bij de invulling van de maatschappelijke stage? Ook hiervoor wordt vooral gekeken naar het ministerie van OCW.

Het moge duidelijk zijn dat hier sprake is van een *top-down* benadering. De maatschappelijke stage lijkt vooral een paradepaardje van de huidige regeringspartijen. Dit wordt in het plan van aanpak versterkt doordat de maatschappelijke stage wordt gepresenteerd als een voorstel waar veel Nederlanders achter staan. In het plan staat letterlijk: 'Veel Nederlanders geloven dat de maatschappelijke stage een positieve bijdrage kan leveren aan de sociale samenhang.' (OCW, 2007) Volgens het plan van aanpak wordt dit ondersteund door het feit dat de maatschappelijke stage met 73% het meest gedragen beleidsvoornemen van dit kabinet is. (OCW, 2007) Dat houdt in dat niet alleen de regeringspartijen achter dit plan staan. Zoals al eerder vermeldt in de inleiding staat ook de SP achter de maatschappelijke stage. Daardoor is het draagvlak in de Tweede Kamer breder dan alleen de coalitie. Maar wat is nu het doel van de maatschappelijke stage?

In het plan van aanpak dat het ministerie van OCW geschreven heeft wordt kort en bondig de kern van de maatschappelijke stage en het doel ervan weergegeven. In het plan verwoordde staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Marja van Bijsterveldt-Vliegenthart het doel als volgt:

'Goed onderwijs bereidt leerlingen voor op hun rol in en bijdrage aan de samenleving. Met de invoering van een maatschappelijke stage voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs, wil het kabinet leerlingen doen ervaren hoe mooi het is om iets voor een ander te doen. Tijdens de stage merkt de leerling dat zijn/haar inzet ertoe doet en dat de samenleving is wat je er met anderen van maakt. De maatschappelijke stage stimuleert kennismaking met 'de ander' al op jonge leeftijd. En wat ook belangrijk is: de maatschappelijke stagiair van vandaag kan de vrijwilliger van morgen worden!' (OCW, 2007)

In dit citaat komen een aantal punten naar voren. Allereerst wordt de maatschappelijke positie van het onderwijs in de Nederlandse maatschappij benadrukt. Een school heeft een breder doel dan alleen maar leerlingen toerusten met voldoende kennis om te voldoen aan de eisen van hun vervolgopleiding. Het onderwijs bereidt de leerlingen ook voor op hun rol in de samenleving. Hier wordt bedoeld dat de leerlingen ook voorbereid worden op hun rol als burger in de Nederlandse maatschappij. Burgerschap is immers essentieel voor het voortbestaan van de democratie in Nederland. Burgers kunnen niet verplicht worden om zich in te zetten voor de Nederlandse maatschappij, maar het is wel belangrijk dat er burgers zijn die dat wél doen. Tijdens de stage zou de leerling moeten inzien dat hij het verschil kan maken. Hij heeft als Nederlandse burger ook invloed op de maatschappij. De overheid probeerde dit een aantal jaar geleden door de reclame campagne 'De maatschappij, dat ben jij!' het leven in te blazen. Op die manier probeerde de overheid via de televisie de burgers te laten beseffen dat zij de maatschappij kunnen beïnvloeden. Zij maken immers deel uit van de maatschappij, zonder burgers geen maatschappij. Dat hoopt de overheid ook te bereiken door de maatschappelijke stage. Bovendien zou de leerling tot het besef moeten komen dat '[...]de samenleving is wat je er met anderen van maakt.'

Het laatste punt uit het citaat dat aandacht verdiend heeft te maken met het doel van de maatschappelijke stage. Het doel van de maatschappelijke stage is dat het kabinet wil dat leerlingen '[...] ervaren hoe mooi het is om iets voor een ander te doen.' Over het algemeen heerst in Nederland, een individualistische samenleving, het idee dat iets voor iemand anders doen iets goeds is. Het kabinet geeft hier een heel duidelijk signaal af. Zij laat zien dat ze achter het idee staat van een samenleving waar men nog iets over heeft voor elkaar en dat zij dat heel belangrijk vindt. Sociale samenhang is nu eenmaal '[...] een van de pijlers van het kabinet Balkenende IV.' (OCW, 2007) Het doel wordt ook samengevat in het motto van de maatschappelijke stage: Samen leven kun je leren. De maatschappelijke stage lijkt te worden gezien als een middel om leerlingen te leren samenleven. Sociale samenhang en een maatschappij waarin iedereen kan deelnemen is een van de speerpunten van het kabinet Balkenende IV. De maatschappelijke stage past, volgens het kabinet, prima in dit streven. Door de maatschappelijke stage leert de leerling 'de ander' kennen. Hierdoor zal de samenhang in de Nederlandse maatschappij gestimuleerd worden. De vraag is in hoeverre het mogelijk is om leerlingen te leren samenleven in een samenleving waar zij paradoxaal genoeg zelf al deel van uitmaken.

Uit het plan van aanpak blijkt duidelijk dat de overheid bezig is met het creëren van een nieuwe database 'vrijwilligers' voor in de toekomst. Dit lijkt het tweede doel te zijn van de maatschappelijke stage. De leerlingen zouden op een zinvolle manier moeten kennismaken met het vrijwilligerswerk in Nederland. Het zou natuurlijk ideaal zijn als leerlingen na hun stage als vrijwilliger aan het werk gaan op hun voormalige stageplek. Vrijwilligers zijn nu eenmaal een belangrijke meerwaarde in onze samenleving. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat de meeste vrijwilligers vaak voor langere tijd verbonden zijn aan de vrijwilligersorganisatie. (Devilee, juni 2005) Dus op het moment dat slechts 10 % van de leerlingen blijft 'hangen' op hun stageplek, is de kans groot dat zij voor een relatief lange periode voor de vrijwilligersorganisatie blijven werken. En dit lijkt precies te zijn waar de vrijwilligersorganisaties op zitten te wachten. Het onderzoek wijst namelijk verder uit:

'Bijna twee op de vijf onderzochte organisaties geven aan dat er bij hen een tekort aan vrijwilligers bestaat. Het sterkst wordt dit tekort gevoeld in organisaties op het terrein van de zorg en de hulpverlening (bijna de helft) gevolgd door het sociaal-cultureel werk en de levensbeschouwelijke organisaties' (Devilee, juni 2005).

Het is aannemelijk dat door de vergrijzing de vrijwilligers versneld weg zullen vallen. Er komt dus een grotere vraag naar vrijwilligers. De leerlingen van nu zullen prima kunnen passen in dat vrijwilligersgat. Tevens spreekt het plan van aanpak van honderden extra uren van vrijwilligerswerk die door de leerlingen worden opgevuld. (OCW, 2007) Ook hier past het om eens kritisch te kijken naar deze doelstelling. Het opvullen van het vrijwilligersgat is niet vanzelfsprekend verenigbaar met het creëren van nieuwe vrijwilligers. Hier spelen hier verschillende actoren en belangen een rol. Vanuit het oogpunt van de overheid kan worden beargumenteerd dat deze honderden uren een voordeel zijn. In een verzorgingstehuis zouden de jongeren kunnen worden ingezet bij de activiteitenbegeleiding. Daardoor zouden er meer activiteiten kunnen worden georganiseerd en kunnen de vaste krachten zich meer met andere verplichtingen bezighouden, zoals administratieve handelingen. In deze voorbeeldsituatie zou een verpleegtehuis dan ook moeten staan te springen om de jongeren voor hun maatschappelijke stage aan te nemen.

Er zijn echter ook een aantal nadelen verbonden aan de maatschappelijke stage. Neem het verzorgingstehuis. Allereerst komen er jongeren van 14, 15 of 16 jaar in het verzorgingstehuis binnen die (waarschijnlijk) minimale ervaring hebben met deze wereld, laat staan met het werk dat erbij komt kijken. Dat is hen niet aan te rekenen, zij komen immers van een middelbare school en worden nog niet voorbereid op de arbeidsmarkt door stages. Ze hebben nog geen beroepsopleiding of beroepservaring opgedaan. Het verzorgingstehuis moet dus in ieder geval veel tijd in de jongeren steken om ze wegwijs te maken. Het is maar de vraag of ze hiervoor het personeel en de tijd hebben. Daar komt bij dat de maatschappelijke stage verplicht is. Jongeren moeten deze stage volbrengen. Voor sommigen zal dit geen probleem zijn, anderen kunnen hierdoor ongemotiveerd raken. Omdat de stage verplicht is, is deze immers niet leuk, cool, stoer of vet. Het personeel moet daarnaast dus ook zijn toegerust op de taak om jongeren te begeleiden. Zeker als de jongeren niet gemotiveerd zijn, lijkt het moeilijk om enthousiast te blijven en te zorgen dat de leerlingen wel enthousiast aan het werk gaan. Dus het personeel wordt zowel qua tijd extra belast als qua inlevingsvermogen. Natuurlijk zijn er situaties waarin dit allemaal minder een rol speelt, namelijk als leerlingen zelf hun plaats moeten regelen. Daarbij wordt er redelijkerwijs vanuit gegaan dat de leerling geïnteresseerd is in de plaats waar hij aan de slag gaat.

Er zijn ook andere, meer structurele nadelen aan de gedachtegang dat er honderden uren vrijwilligerswerk zullen worden verzet. Er worden inderdaad veel jongeren verplicht om een stage te gaan volgen en er zal inderdaad veel vrijwilligerswerk kunnen worden opgevangen. Echter, de oplossing is niet structureel en zal lang niet op al het vrijwilligerswerk van toepassing kunnen zijn. Jongeren zijn verplicht slechts 72 uur stage te lopen. Hoewel dit een groot aantal uren lijkt, valt dit in de praktijk mee. Redelijkerwijs kan men er ook vanuit gaan dat een school alle jongeren tegelijk aan hun maatschappelijke stage laat werken. Daardoor zal er een piek ontstaan in het aanbod jongeren dat vrijwilligerswerk moet doen. Deze piek zal ongeveer 3 maanden duren en daarna zullen deze jongeren (grotendeels) van de 'vrijwilligersmarkt' verdwijnen. Er zal veel coördinatie aan vooraf moeten gaan als verschillende scholen in een plaats de maatschappelijke stage in gaan voeren. Het is niet praktisch te noemen als alle scholen binnen hetzelfde tijdsbestek alle leerlingen de maatschappelijke stage laten doen. Dat zal allemaal overlegd en gecoördineerd moeten worden, zeker als er meerdere middelbare scholen in een gemeente zijn. Niet allen de scholen zullen onderling moeten overleggen, ook de gemeente en de vrijwilligersorganisaties moeten overleggen. Hoeveel plaatsen zijn er nodig? Hoeveel leerlingen zijn er? Hoe kunnen deze het best op elkaar afgestemd worden? Een andere reden waarom de honderden uren vrijwilligerswerk niet kunnen worden uitgebuit in de mate die de overheid voor ogen heeft, heeft te maken met het werk zelf. Veel vrijwilligerswerk is te specifiek of zodanig ingewikkeld dat een jongere van 14, 15 of 16 jaar daar binnen de beperkte tijd niet mee aan de slag kan. Hier is eigenlijk sprake van een ander probleem in de maatschappij, namelijk het tekort aan vrijwilligers. De vraag is of dit beleid (de maatschappelijke stage) de oplossing is voor dit probleem. De verschillende actoren erkennen het probleem, maar wordt het wel op deze manier opgelost? Hierdoor is er sprake van probleemstellende argumentatie in het politieke en maatschappelijke debat.

3.2 Beroepsoriënterend?

Het doel van de maatschappelijke stage is dat de leerlingen leren samen te leven in de Nederlandse samenleving. Echter, de overheid noemt in een folder voor leerlingen ook een ander doel van de maatschappelijke stage. In de folder van de maatschappelijke stage voor leerlingen staat dat de leerlingen er zelf ook iets van leren en dat het ook leerzaam is voor later. (CPS, 2008) Het lijkt hier

alsof de overheid een ander doel aan de leerlingen voorhoudt om de leerlingen maar enthousiast te maken voor de stage. Hierdoor krijgt de maatschappelijke stage ook een beroepsoriënterend karakter. De vraag is of dit de bedoeling is en of de beroepsoriënterende stage nog wel levensvatbaar is als de maatschappelijke stage het kenmerk van deze stage zich (onrechtmatig?) toe eigent. Echter, het 'leren voor later' van de maatschappelijke stage komt slechts enkele keren voor in de documenten van de overheid. Dit impliceert dat zij op de hoogte is van de frictie tussen de twee initiatieven. Aan de andere kant, als de overheid van deze fictie op de hoogte is, kan zij ook de scheidslijnen tussen de twee stages duidelijker benadrukken. Dan zou ze al zeker niet het beroepsoriënterende aspect toevoegen aan de maatschappelijke stage. Door het bewust vaag laten van deze scheidslijn lijkt het alsof de overheid 'stiekem' dat aspect aan de maatschappelijke stage wil toevoegen om deze zo aantrekkelijk mogelijk te maken. Dit onderwerp, de vage scheidslijn tussen de maatschappelijke stage en de beroepsoriënterende stage, zal vaker in dit onderzoek genoemd worden. Verschillende actoren vragen zich af of de toepassing van de maatschappelijke stage niet in conflict komt met de maatschappelijke stage. Hier lijkt vooral sprake van discussie op het eerste niveau, de probleemoplossende argumentatie.

3.3 Uitwerking en uitgangspunten

Het plan van aanpak van de maatschappelijke stage is door de overheid aan de hand van zes uitgangspunten uitgewerkt. Hierin komen verschillende aspecten van de maatschappelijke stage aan bod zoals de omvang van de stage, de inbedding in het curriculum en de organisatie van de maatschappelijke stage. De zes punten staan hieronder in de tabel weergegeven.

Tabel 3 De uitgangspunten van de maatschappelijke stage (OCW, 2007)

Uitgangspunt	Toelichting
Initiatief bij de leerling, regie bij de school	Leerlingen worden gestimuleerd om zoveel mogelijk hun eigen stageplaats te regelen. De school stimuleert en staat klaar om leerlingen (die het nodig hebben) een extra steun in de rug te geven
Vrijheid, geen vrijblijvendheid	De school krijgt veel vrijheid bij de invulling van de maatschappelijke stage, maar de maatschappelijke stage is wel een verplicht onderdeel in het curriculum
Begeleiding op maat	De school moet zorgen voor de begeleiding van de leerling, het hele traject van de maatschappelijke stage
Geen bureaucratie of zware verantwoordingslast	Door samenwerking tussen leerlingen, scholen, stageaanbieders, begeleiders en bemiddelaars moet de bureaucratie en verantwoordingslast zoveel mogelijk gespreid worden
Betrokkenheid van alle maatschappelijke sectoren	In alle mogelijke sectoren zijn stageplekken nodig om tot een goede match tussen leerling en stageplaats te komen
Draagvlak in het veld	Bij de voorbereiding van de maatschappelijke stage is met vertegenwoordigers van alle actoren die met de maatschappelijke stage te maken krijgen, want de maatschappelijke stage lukt alleen als er genoeg draagvlak voor is

Uit de tabel wordt al snel duidelijk dat de uitgangspunten niet de doelen van de maatschappelijke stage weergeven. In deze uitgangspunten komen vooral organisatorische ideeën naar voren. Toch geeft deze tabel een kijkje in de gedachtegang van de overheid, bijvoorbeeld dat de overheid rekening probeert te houden met de bureaucratie en verantwoordingslast die bij het organiseren van een maatschappelijke stage komt kijken. Echter, de grootste verantwoordingslast en de meeste bureaucratie zullen altijd op het bordje van de school worden geschoven. De school heeft het meeste directe contact met zowel leerlingen, ouders, gemeente als vrijwilligersorganisaties. Dit lijkt ook te gelden voor de verantwoordingslast. De vraag of de uitgangspunten reëel zijn, zal verder niet in dit onderzoek beantwoord worden.

3.4 Conclusie

Er zijn nu verschillende doelen van de maatschappelijke stage genoemd. De twee belangrijkste zijn dat de leerlingen kennis maken met 'de ander' in de samenleving en dat de leerlingen als het ware voorbereid worden op hun rol als vrijwilliger in de samenleving. Maar welke van de doelen is nu het doel van de maatschappelijke stage? De meest waarschijnlijke oplossing voor deze situatie is dat de overheid niet duidelijk wil maken wat zij nu het belangrijkste doel vindt van de maatschappelijke stage. De kans is groot dat zij dit met opzet een beetje vaag houdt. Op die manier kan zij met alle resultaten alle kanten op. Toch lijkt het dat de verhouding tussen de twee doelen niet ongeveer gelijk is. Hoewel de nieuwe vrijwilligers en het opvullen van het vrijwilligersgat belangrijke doelen kunnen zijn van de maatschappelijke stage, zouden dit slechts neveneffecten van de maatschappelijke stage moeten zijn. Het hoofddoel van de maatschappelijke stage wordt samengevat in de slagzin: 'Samen leven kun je leren'. Dat samenleven is het belangrijkste doel van de maatschappelijke stage. Het doel van de maatschappelijke stage is van belang omdat deze bepaalt wanneer de maatschappelijke stage geslaagd is. Op het moment dat alleen het vrijwilligers werven centraal staat, is het voldoende wanneer er over tien jaar per jaar 10.000 jongeren vrijwilliger zijn geworden. Het vasthouden van de jongeren in het vrijwilligerswerk wordt dan het doel en niet het creëren van meer sociale samenhang in de Nederlandse samenleving.

Hoewel het doel van de maatschappelijke stage door de overheid is vastgelegd, heeft de school veel vrijheid in de verdere invulling van de maatschappelijke stage. De school kan zelf haar stempel op de maatschappelijke stage drukken en daarmee bepalen wat zij het belangrijkste aspect vindt. Bovendien, zou de achterliggende reden per actor kunnen verschillen. Een docent heeft een andere reden dan een vrijwilligersorganisatie. Zij hebben allemaal hun eigen uitgangspunten en belangen. Is de stage goed geslaagd als jongeren meer maatschappelijk worden of is de stage geslaagd als het tekort aan vrijwilligers enorm is gedaald? Hoe wordt het eerste doel trouwens berekend? Hoe valt te bewijzen dat jongeren meer maatschappelijk betrokken zijn? Is daar sprake van als een jongere de deur voor een oudere open houdt, hij zijn kauwgom in de prullenbak spuugt of lid is van een politieke partij? Hoe kan dat worden gemeten? Deze discussie wordt op het eerste niveau van het maatschappelijke debat gevoerd met behulp van probleemoplossende argumentatie. Binnen dit onderzoek is er geen ruimte om dit nader te onderzoeken. Binnen dit onderzoek wordt er van uit gegaan dat de maatschappelijke stage geslaagd is wanneer de jongeren nieuwe ervaringen heeft opgedaan met 'de ander' in de samenleving.

4. De invoering

De tweede deelvraag gaat over het proces rond de invoering van de maatschappelijke stage en hoe dit proces door de overheid wordt gestimuleerd. Allereerst zal er worden geschetst hoe de overheid het onderwijs stimuleert om de maatschappelijke stage op te nemen in het curriculum. Daarna zal worden gekeken hoe de maatschappelijke stage in de praktijk wordt ingevoerd. In deze deelvraag zal voornamelijk ingegaan worden op de maatschappelijke stage zoals deze het afgelopen schooljaar (2008-2009) heeft plaatsgevonden op het TCC, locatie Lyceumstraat. Zowel de ervaringen van dit schooljaar, de aanpassingen voor volgend jaar als de vooruitzichten voor de maatschappelijke stage in de bovenbouw worden hier behandeld. Hierdoor kan worden gekeken hoe de maatschappelijke stage nu in de praktijk werkt en is het mogelijk om een blik in de keuken van het TCC te werpen.

Om deze deelvraag en al zijn aspecten te kunnen beantwoorden, is er voor deze deelvraag gebruikt gemaakt van een interview. Tijdens dit interview zijn twee mensen tegelijkertijd geïnterviewd. Dit vond plaats in de kamer van dhr. Roeloffzen (op het TCC, locatie Lyceumstraat). Bij dit interview waren zowel dhr. Roeloffzen als mw. Kiewiet aanwezig. Dhr. Roeloffzen is adjunct-directeur op het TCC, locatie Lyceumstraat. Hij is als zodanig verantwoordelijk voor de klassen 1 en 2 die zich op deze locatie bevinden. Aangezien de maatschappelijke stage in het tweede jaar plaatsvindt, is dhr. Roeloffzen vanzelfsprekend verantwoordelijk voor deze stage. Hij heeft ook contact met de andere scholen van het TCC over de maatschappelijke stage evenals met de gemeente. Mw. Kiewiet is onderwijskundige en als zodanig betrokken bij de maatschappelijke stage in het tweede leerjaar. Zij was een van de twee begeleiders die de leerlingen begeleid hebben tijdens de maatschappelijke stage. Zij heeft dus direct contact met de leerlingen gehad over de maatschappelijke stage en was aanspreekpunt voor de leerlingen. De andere begeleidster was een stagiaire van het MBO. Hoewel haar ervaringen niet in dit onderzoek konden worden opgenomen, zijn wel de resultaten van haar evaluatie van de maatschappelijke stage meegenomen in dit onderzoek. Deze zullen in hoofdstuk 6 nader worden bekeken.

4.1 De maatschappelijke stage op landelijk niveau

De overheid heeft als doel de maatschappelijke stage in te voeren op nationaal niveau. Dit moet in 2011-2012 het geval zijn. Tot die tijd is er sprake van een gefaseerde invoering van de maatschappelijke stage. Echter, de overheid probeert het de scholen wel zo aantrekkelijk mogelijk te maken om alvast met de maatschappelijke stage aan de slag te gaan. Op welke manieren doet zij dat?

Allereerst wordt er door de overheid gewezen op het feit dat de maatschappelijke stage over een aantal jaar verplicht is. Dat houdt in dat '[...] in de schooljaren vanaf 2007/2008 ervaring [kan] worden opgedaan [...] met de praktische kant van de maatschappelijke stage.' (Bijsterveldt, juni 2008) De overheid benadrukt hier dat de scholen het beste zo snel mogelijk met de maatschappelijke stage kunnen gaan experimenteren. De ervaring die ze hiermee opdoen zal waarschijnlijk heel waardevol zijn en daardoor kan de school ervoor zorgen dat het alles met betrekking tot de maatschappelijke stage in 2011-2012, wanneer de stage verplicht is, op orde heeft.

Naast het wijzen op de voordelen die de school heeft door zo snel mogelijk aan de gang te gaan met de maatschappelijke stage, heeft de overheid ook een andere methode in petto. Op 3 juni 2008 is er een regeling van start gegaan. Dit is de 'Regeling aanvullende bekostiging maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs voor de schooljaren 2008/2009 tot en met 2010/2011'. Volgens artikel

twee houdt deze regeling in: 'De minister verstrekt op aanvraag van het bevoegd gezag aanvullende bekostiging als tegemoetkoming in de personele en materiële kosten van het realiseren van de maatschappelijke stage.' (Bijsterveldt, juni 2008) De scholen die besluiten om de maatschappelijke stage in te voeren op hun school, krijgen daar dus een financiële tegemoetkoming voor. De school kan hiervoor een aanvraag indienen. De scholen, die voor deze tegemoetkoming in aanmerking komen, ontvangen minimaal 18.000 euro.

Verder wordt er vanuit de overheid materiaal aan de scholen, leerlingen en ouders beschikbaar gesteld via de websites www.samenlevenkunijeleren.nl en www.maatschappelijkestages.nl. Hier zijn allerlei voorbeelden van de maatschappelijke stage te lezen en te bekijken. Ook worden de scholen die meedoen aan *pilots* ondersteund door middel van een coördinator die de *pilots* begeleid.

4.2 De maatschappelijke stage op het TCC, locatie Lyceumstraat

Een aantal jaar geleden is op het TCC, locatie De Thij, begonnen met een project genoemd Noaberschap. Noaberschap is gebaseerd op het begrip noaber. Als het woord direct vertaald wordt naar het Nederlands, betekent het begrip buurman. Echter, het woord Noaberschap heeft een diepere betekenis. Het begrip komt voor in zowel Twente, de Achterhoek en Drenthe. Noaberschap zijn de gezamenlijke noabers in een kleine sociale (overwegend agrarische) gemeenschap. Binnen de Noaberschap geldt de noaberplicht. (Twents Woordenboek) Dit houdt in een verplichting, de *noabers* (in een ruime zin des woords) bij te staan in raad en daad indien dat nodig is. Noaberschap heeft dus te maken met burens die in een kleine gemeenschap leven en voor elkaar zorgen. Hoewel noaberschap oorspronkelijk plaatsvond in kleine dorpjes en tussen boerderijen (vanwege ontbrekende voorzieningen), is het nog steeds een begrip dat regelmatig gebruikt wordt. Zo wordt er noaberschap geboden door verschillende thuiszorgorganisaties in Twente.⁴

Het project Noaberschap van het TCC komt erop neer dat jongeren in hun eigen omgeving mensen (noabers) gaan helpen. De bedoeling is niet dat leerlingen bij mensen helpen die ze al heel goed kennen. Een voorbeeldsituatie: een noaber in de straat is gevallen en omdat hij op zichzelf woont, moet iemand zijn boodschappen doen en de planten in de tuin water geven. Dit zou een leerling voor het project Noaberschap kunnen doen. Om aan voldoende uren te komen, zou de leerling waarschijnlijk ook nog andere hand- en spandiensten voor deze noaber moeten verrichten. Waar het op neer komt is dat de leerling onbaatzuchtig iemand in zijn eigen omgeving helpt. Dit project liep al eerder voordat er sprake was van een verplichte maatschappelijke stage. Het project Noaberschap is daardoor het uitgangspunt van de ontwikkeling van de maatschappelijke stage op het TCC.⁵ Hieronder staat in figuur 1 weergegeven hoe de maatschappelijke stage zich ontwikkeld heeft op het TCC. Tevens wordt er weergegeven hoe de stage zich zal gaan ontwikkelen volgend jaar. Hoewel het TCC dus al enkele jaren het project Noaberschap/de maatschappelijke stage aanbiedt, wordt dit project nog steeds ontwikkeld en verder doorgevoerd. Elk jaar wordt gekeken naar de resultaten en wordt er gewerkt om het daaropvolgende jaar zowel de organisatie als het aantal klassen uit te breiden.

⁴ Bijvoorbeeld door Zorggroep Manna

⁵ Doordat het project Noaberschap als uitgangspunt van de ontwikkeling van de maatschappelijke stage wordt gebruikt, zullen de twee begrippen gebruikt worden. Echter, binnen de school worden zij voor hetzelfde project gebruikt. In dit onderzoek zal dat ook gebeuren. De maatschappelijke stage is in dit geval hetzelfde als het project Noaberschap.

Figuur 1 Ontwikkeling deelname aan maatschappelijke stage

4.3 De visie op de maatschappelijke stage

De visie van de school op de maatschappelijke stage is helder en staat hieronder beschreven. Er is samen met de gemeenten Dinkelland, Losser en Oldenzaal een visiedocument gemaakt waarin de gezamenlijke visie van de gemeenten en het TCC (schoolbreed) is uitgekristalliseerd. Het onderstaande is het doel dat de gemeenten en het TCC hopen te bereiken door middel van de maatschappelijke stage:

'Algemeen heeft de maatschappelijke stage als doel leerlingen voor hun ontwikkeling een vorm van buitenschools leren te bieden, als onderdeel van het onderwijsprogramma. D.m.v. vrijwilligersactiviteiten maken leerlingen actief kennis met allerlei aspecten van de samenleving. Dat vergroot hun maatschappelijke betrokkenheid en hun besef van waarden en normen. Actief burgerschap wordt gestimuleerd. Verwacht wordt ook dat de maatschappelijke stage het vrijwilligerswerk in algemene zin versterkt.' (Gemeenten Dinkelland, 2009)

Tijdens het interview met dhr. Roeloffzen en mw. Kiewiet over de maatschappelijke stage in de onderbouw, kwam de maatschappelijke functie van een school naar voren. De school heeft, volgens hen, ook een maatschappelijke functie binnen de samenleving. In de maatschappelijke stage wordt deze functie geconcretiseerd. In hun visie gaat dit echter niet zonder slag of stoot. Rond de maatschappelijke stage woedt een verhitte discussie tussen voor- en tegenstanders. Aan de ene kant wordt van de school geëist dat ze leerlingen afleveren die voldoen aan de eisen die het MBO, HBO en de universiteit stellen aan het voortgezet onderwijs. De school wordt in deze optiek vooral gezien als plek waar (theoretische) kennis wordt opgedaan. Aan de andere kant zijn er de mensen die de maatschappelijke functie van de school benadrukt willen zien. Zij vinden dat een school meer is dan alleen maar een plek om kennis op te doen. Op de school moet ook plaats zijn om ervaringen op te doen die niet meteen binnen de eisen vallen van een eindexamen. Om deze discussie nog eens extra aan te wakkeren komt hier ook nog de kwestie van tijd bij kijken. De maatschappelijke stage wordt ingepast in het curriculum, waardoor sommige vakken een aantal uur in moeten leveren. Het blijkt voor docenten een moeilijk stap om hun kostbare lestijd op te geven voor de maatschappelijke stage, zeker als zij hier niet helemaal achter staan. Hier is binnen de school sprake van een discussie met algemeen politiserende argumentatie. De docenten zijn het niet eens over het doel van de school. Sommige docenten zijn van mening dat de maatschappelijke stage niet bijdraagt aan het welzijn van de samenleving. Zij vinden de lestijd belangrijker. Andere docenten kunnen zich wel achter het beleidsdoel van de maatschappelijke stage scharen.

Er is op het TCC dus wel een duidelijk visie achter de maatschappelijke stage maar, volgens adjunct-directeur Roeloffzen, scharen niet alle docenten zich achter deze visie. Hier lijkt een *top-down* werking gaande te zijn. De top van de school wordt geconfronteerd met het verplicht invoeren van

de maatschappelijke stage. Daardoor worden alle leraren gedwongen om mee te gaan in deze ontwikkeling, of zij nu achter de maatschappelijke stage staan of niet.

4.4 De organisatie van de maatschappelijke stage op het TCC

Aangezien de maatschappelijke stage zich nog in de periode van de *pilots* en *goodpractices*, hoeft de maatschappelijke stage momenteel nog niet te voldoen aan de eis van 72 uur. Op het TCC moesten de leerlingen 20 uur stage lopen. Dit is tijd waarin zij echt actief bezig zijn op hun stageplek. Voor de begeleiding naast en uitwerking van de stage (in een verslag) wordt nog eens 10 uur uitgetrokken. De maatschappelijke stage beslaat dus momenteel uit 30 uur. Een regel is wel dat de 20 uren, die de leerlingen bezig zijn op hun stage, binnen een maand hebben volbracht. De begeleiding van de leerling was in handen van een stagiaire Sociaal en Cultureel Werk en een onderwijskundige die werkzaam is op het TCC. Zij kwamen regelmatig tijdens een mentoruur langs om de leerlingen te begeleiden, zowel in de keuze van de maatschappelijke stage als om de vragen van de leerlingen te beantwoorden.

Tijdens het afgelopen jaar zijn er veel punten geweest waar zowel de leerlingen als de organisatie tegenaan liepen. Veel van deze punten zijn op organisatorisch niveau. Een van de punten is dat leerlingen die zowel Duits als Frans hadden gekozen in de tweede klas, de vrijgestelde uren mis liepen. Dit had tot gevolg dat deze leerlingen hun maatschappelijke stage geheel in hun eigen tijd moesten doen. Dit was van tevoren niet duidelijk gecommuniceerd en ook heel moeilijk uit te leggen aan de leerlingen. Voor sommigen vielen dus de 20 uren (gedeeltelijk) binnen hun lesrooster, anderen moesten in hun vrije tijd aan de slag. De leerlingen ervoeren deze ongelijkheid in rooster en tijd als 'oneerlijk'. Hoewel dit punt wel opgemerkt is door de schoolleiding, kan de schoolleiding hier niet veel aan veranderen. Leerlingen zullen nu beter worden geïnformeerd worden op het moment dat ze hun vakken moeten kiezen. Op deze manier weten de leerlingen van tevoren dat wanneer zij Frans en Duits volgen, zij geen tijd ingeroosterd krijgen om het praktische deel van hun maatschappelijke stage te volbrengen.

Een ander punt dat zal worden veranderd is de begeleiding van de leerlingen. Dit jaar deden er voor het eerst 7 klassen mee aan de maatschappelijke stage. Dit hield in dat er ongeveer 200 leerlingen tegelijk bezig waren met hun maatschappelijke stage. Doordat deze 200 leerlingen door twee mensen begeleid werden, die ze ook niet tijdens lessen zagen, was het voor de begeleiders niet altijd mogelijk om overzicht te houden en de leerlingen te controleren. Om beter contact te kunnen houden en de leerlingen beter te kunnen begeleiden is ervoor gekozen om de begeleiding volgend schooljaar door de mentoren plaats te laten vinden tijdens de mentoruren die de leerlingen in het derde en vierde blok krijgen. Mw. Kiewiet wordt dan de coördinator van de maatschappelijke stage en aanspreekpunt van de docenten. Hierdoor worden de leerlingen beter begeleid.

Vanaf volgend jaar kunnen de leerlingen ook gebruik maken van de stagemakelaar. Dit jaar moesten de leerlingen zoveel mogelijk hun eigen stageplek regelen. De meeste leerlingen is dit ook zelf gelukt. Leerlingen die dat niet voor elkaar kregen, konden bij de begeleiders terecht. Zij konden dan geplaatst worden binnen (zorg-)instellingen. De praktijk wees echter anders uit. De leerlingen en hun ouders waren zo mondig, dat zijzelf bij (zorg-) instellingen informeerden of zij daar aan de slag konden. Dit zou vanaf volgend jaar allemaal anders moeten gaan. De leerlingen kunnen zelf hun plek regelen binnen hun omgeving, maar niet op een instelling. Het is de bedoeling dat de stagemakelaar

van de gemeente het contact met de instellingen onderhoudt en ervoor zorgt dat de leerlingen daar geplaatst kunnen worden als ze zelf geen plek kunnen vinden.

Tot slot was er nog een groot probleem waar zowel de organisatie als de leerlingen tegenaan liepen. Het was niet altijd duidelijk wat nu een goede stageplek was en wat niet. Wat hier een rol bij speelde is dat de lijn tussen de maatschappelijke stage en de beroepsoriënterende stage heel vaag zijn. Een leerling die helpt op een boerderij omdat de boer wel een extra hulpje kan gebruiken, lijkt eerder bezig met een beroepsoriënterende stage dan met een maatschappelijke stage. Wanneer de boer echter zijn been gebroken heeft en iemand nodig heeft die hand- en spandiensten verricht door een paar dagen met hem op te trekken, lijkt er meer sprake van Noaberschap dan een beroepsoriënterende stage. De scheidslijn tussen deze twee stages is dus niet altijd duidelijk voor zowel leerlingen, ouders als begeleiders.

Om leerlingen een paar richtlijnen te geven bij het zoeken naar een maatschappelijke stageplaats zijn er in alle klassen discussies geweest. Leerlingen moesten tijdens het klassengesprek erachter zien te komen wat voor hen aanvaardbaar was als maatschappelijke stage en wat niet. Het was voor hen een moeilijke discussie die achteraf niet het effect bleek te hebben wat van tevoren bedacht was. De bedoeling was dat de uitkomsten van het gesprek de leerlingen bijbleven. Echter, de leerlingen bleken niet meer te (willen?) onthouden wat er besproken was tijdens de lessen. Daardoor kwamen met stageplekken naar de begeleiders waarvan tijdens het klasgesprek besloten was dat dat soort plaatsen geen maatschappelijke stage was. Dit lijkt een situatie die alleen maar met ervaring kan worden 'opgelost'. Elk jaar zullen er plekken voorbijkomen die eigenlijk geen maatschappelijke stageplaats kunnen zijn. Elk jaar zullen er weer situaties voordoen die lijken op situaties uit het voorgaande jaar, maar toch net iets anders zijn. Wanneer de richtlijnen voor zowel de mentoren, coördinator en leerlingen duidelijk zijn, kan een groot deel van de leerlingen een 'goede' stageplek vinden. Echter, er zal elk jaar een groep zijn die zich in het grijze gebied tussen beroepsoriënterende en maatschappelijke stage bevindt. Die situaties zullen elk jaar opnieuw moeten worden bekeken.

Tabel 4 Veranderingen in de maatschappelijke stage in de onderbouw

	2008 – 2009	2009 – 2010
Aantal uur stage	20 uur	20 uur
Aantal uur begeleiding	10 uur	10 uur
Begeleiding	Stagebegeleiders	Mentor
Periode	5 weken (1 maand en een vakantieweek)	Blok 3 en blok 4
Stageplek	Zelf regelen	Zelf regelen én stagemakelaar

In de bovenstaande tabel zijn de veranderingen in de maatschappelijke stage in de onderbouw kort weergegeven. Hierin is duidelijk te zien dat de school heeft geluisterd naar de problemen die zich voordeden. Er zijn duidelijk aanpassingen gemaakt om de maatschappelijke stage volgend jaar vloeier te laten verlopen.

4.5 De maatschappelijke stage in de bovenbouw (plannen voor 2009-2010)

Tijdens het interview met de dhr. Roeloffzen en mw. Kiewiet kwam ook de maatschappelijke stage in de bovenbouw aan bod. Deze verschilt wezenlijk van de stage in de onderbouw op verschillende

punten. Allereerst is er binnen de school nog geen ervaring met de stage in de bovenbouw opgedaan. Deze zal pas vanaf volgend schooljaar (2009-2010) worden aangeboden. Dit is al een groot verschil met de stage in de onderbouw. Bovendien kan er bij de opzet van de maatschappelijke stage in de bovenbouw wel worden gewerkt met de ervaring die is opgedaan met het opzetten van de maatschappelijke stage in de onderbouw.

Een ander verschil is natuurlijk de doelgroep. Daar waar er in de onderbouw met leerlingen uit de tweede klas werd gewerkt, zal er nu met oudere leerlingen worden gewerkt. Van deze leerlingen kan redelijkerwijs meer verwacht en gevraagd worden. Daar is ook de mogelijkheid voor, want de leerlingen moeten een groter deel van de maatschappelijke stage doen. Daar waar ze in de onderbouw slechts 20 uur met de maatschappelijke stage bezig waren, zullen ze in de bovenbouw 40 tot 50 uur met de maatschappelijke stage bezig zijn.

De maatschappelijke stage verschilt in de bovenbouw ook van vorm met de maatschappelijke stage in de onderbouw. Waar in de onderbouw gericht gezocht naar stageplekken in de context van noaberhulp, wordt in de bovenbouw in een bredere context gekeken. In het plan van aanpak van de regionale *pilot* maatschappelijke stage, waar het TCC aan deelneemt, staat het volgende over de maatschappelijke stage in de bovenbouw beschreven:

'In de maatschappelijke stage van de bovenbouw staan twee doelgroepen centraal. De leerlingen en de vrijwilligersorganisaties. Voor de leerlingen moet er een zinvolle, leerzame en leuke stage mogelijk zijn. Voor de vrijwilligersorganisaties moet de stage ook iets opleveren. Dit kan van alles zijn. [...]'
(Twente, 16 maart 2009)

Hier blijkt onder andere uit dat er meer van de leerling verwachten wordt. Zij dienen een bijdrage te leveren aan de vrijwilligersorganisatie. Hoe deze bijdrage dient te worden ingevuld, wordt in het plan van aanpak van de gemeente niet verder toegelicht. Evenmin worden er voorbeelden gegeven. Hier is waarschijnlijk weer veel ruimte voor de school. Ook hier blijkt weer dat zij veel speling heeft betreffende de maatschappelijke stage.

Een ander verschil is dat er bij de bovenbouw van uit wordt gegaan dat de leerling wordt ondergebracht bij een vrijwilligersorganisatie. De leerling komt nu dus niet bij mensen thuis over de vloer om boodschappen te doen of om op kinderen te passen, maar maakt deel uit van een grotere organisatie. Dat maakt dat de stage in de bovenbouw anders zal zijn dan de stage in de onderbouw. De ervaringen die een leerling opdoet binnen een organisatie zullen anders zijn dan de ervaringen die de leerlingen opdoen bij mensen thuis.

Een van de interessante ontwikkelingen in de maatschappelijke stage op het TCC in de bovenbouw is dat de maatschappelijke stage voor een deel in het vak Bewegen, Sport en Management (BSM) zal zijn ingebed. Mensen die dit vak kiezen, zullen (een deel van) hun maatschappelijke stage binnen dit vak kunnen volgen. Op deze manier van inbedding van de maatschappelijke stage in het onderwijscurriculum zal bij hoofdstuk 5 dieper in worden gegaan. Bovendien zal het vak BSM bij punt 5.2 nader worden toegelicht.

Het deel van de maatschappelijke stage dat in de bovenbouw wordt gedaan, is dus op een aantal punten wezenlijk anders dan de stage in de onderbouw. Allereerst is de stage nieuw, voor zowel docenten als leerlingen. Daarnaast is het aantal uren veel groter en zijn de leerlingen ouder. Ten

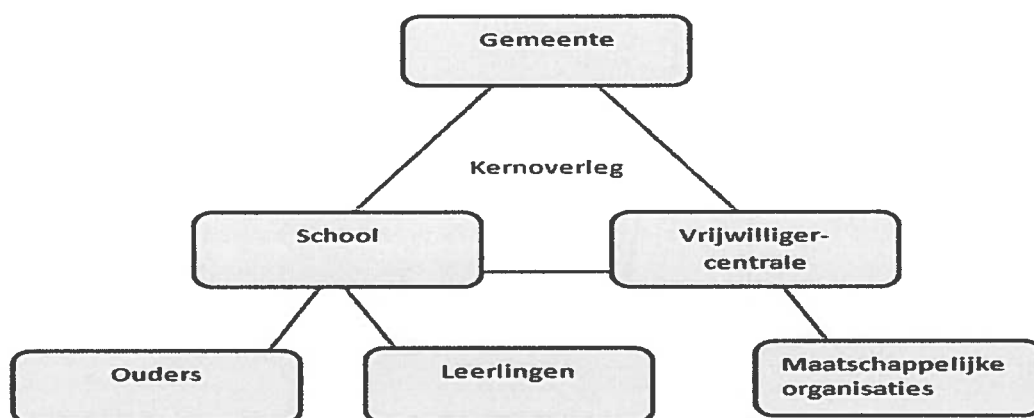
derde zijn de verwachtingen ten opzichte van de stageplaats van de leerlingen anders. Zijn bijdrage aan deze organisatie zal ook wezenlijk moeten zijn. Tot slot is er de mogelijkheid dat leerlingen hun stage kunnen combineren met het vak BSM. Er kan met grote zekerheid van uit worden gegaan dat de stage in de bovenbouw door deze verschillen een heel ander karakter zal hebben dan de stage in de onderbouw.

Deze tweedeling is een hele interessante invulling is van de maatschappelijke stage. Als leerlingen in de bovenbouw zitten, zijn ze wat ouder. Daardoor kunnen ze meer en er kan meer van hen worden verwacht. Het tweede deel van de stage zal meer een uitdaging vormen dan in de tweede klas. Daar kan ook nog bij worden opgeteld dat de leerlingen op twee verschillende manieren in de samenleving bezig zijn, als noaber en als vrijwilliger. Er wordt op die manier een extra dimensie gecreëerd binnen de maatschappelijke stage. De leerling is als noaber toch nog veel bezig binnen zijn eigen gemeente/kring. Hij 'leert' als het ware hoe hij een goede buur kan zijn. Als vrijwilliger wordt hij gedwongen om een andere wereld in te stappen. Bovendien wordt er binnen de vrijwilligersorganisatie ook meer van hem verwacht. Hij maakt op die manier kennis met de maatschappij in een bredere vorm dan tijdens zijn 'Noaberschap stage'.

4.6 De organisatie van de maatschappelijke stage in de bovenbouw (2009-2010)

Om de maatschappelijke stage goed te laten verlopen is het noodzakelijk dat de communicatie tussen de verschillende actoren zo vloeiend mogelijk verloopt. Communicatie is de eerste stap naar een verdere samenwerking tussen de gemeente, school en vrijwilligersorganisatie. Op het moment dat de communicatie goed verloopt, is het mogelijk om de doelen en verwachtingen op elkaar af te stemmen. Dan kan er worden gestreefd naar consensus over de toepassing van de maatschappelijke stage in de praktijk. Door miscommunicatie en verschillende verwachtingen kan een stageplaats verloren gaan. Als een maatschappelijke organisatie bijvoorbeeld niet voorbereid is op de komst van een leerling of als de leerling zich niet gedraagt naar de verwachtingen van de organisatie waar hij stage loopt, kan de organisatie besluiten om geen maatschappelijke stageplaats meer aan te bieden. In Figuur 2 zijn de belangrijkste actoren die een rol spelen bij de maatschappelijke stage op het TCC en hun relaties tot elkaar weergegeven. Bij andere scholen zullen deze actoren die een rol spelen bij de maatschappelijke stage waarschijnlijk niet veel verschillen.

Figuur 2 De relaties tussen de verschillende actoren

Het belangrijkste overleg vindt plaats tussen de gemeente, de school en de vrijwilligerscentrale. Zij hebben in principe de coördinatie over de maatschappelijke stages. In dit figuur staat de gemeente bovenaan. In het visiedocument ziet de gemeente zichzelf de voorzittersrol vervullen. De gemeente stelt hierover:

'Vanuit de Wmo heeft de gemeente een regisserende rol. De gemeente is bij uitstek de partij om de verschillende spelers te verbinden. De gemeente staat vaak aan de wieg van netwerken en draagt er toe bij dat ze onderhouden worden.' (Gemeenten Dinkelland, 2009)

De gemeente stelt hier dus dat zij de regisserende rol heeft. Waaruit deze rol bestaat, wordt in het document eigenlijk in het midden gelaten. Het lijkt erop alsof de gemeente de voorzittersfunctie bekleedt tijdens het kernoverleg met de drie grote spelers. Echter, de gemeente stelt in hetzelfde document met betrekking tot de maatschappelijke stage:

'De inzet die de gemeenten geacht worden te leveren om de MaS [Maatschappelijke Stage] tot een succes te maken (effectieve makelaarsrol realiseren) is complementair aan de rol die de scholen vervullen.' (Gemeenten Dinkelland, 2009)

Uit dit citaat blijkt dat de gemeente toch niet teveel verantwoordelijkheid wil met betrekking tot de maatschappelijke stage. De grootste verantwoordelijkheid schuift zij op het bord van de scholen, dit stelt zij bijna letterlijk in het document. (Gemeenten Dinkelland, 2009) Toch eist ze de regisserende rol op als het gaat om het verbinden van de verschillende actoren. De gemeente speelt dus blijkbaar twee rollen met betrekking tot de maatschappelijke stage: zowel de rol van makelaar als de rol van voorzitter.

Uit Figuur 2 blijkt dat de leerlingen in principe geen directe contacten hebben met de maatschappelijke organisaties. Natuurlijk gaan zij er wel stage lopen, dus is er wel direct contact in die zin, maar de bedoeling is dat de officiële contacten via de school en de vrijwilligerscentrale gaan. De gedachte hierachter is dat de maatschappelijke organisaties op deze manier niet overspoeld worden met aanvragen van leerlingen/ouders voor maatschappelijke stageplekken. De school, en dus niet de maatschappelijke organisatie, is het directe aanspreekpunt voor zowel de leerlingen als de ouders. Als een leerling of ouder problemen heeft rond de maatschappelijke stage, wordt dit via de school gespeeld. De school heeft een contactpersoon die contact houdt met de vrijwilligerscentrale. Bij de vrijwilligerscentrale kunnen de maatschappelijke organisaties aankloppen als zij vragen hebben of stageplaatsen willen aanbieden. Tussen de school en de vrijwilligersorganisatie is ook veel contact. Dit betreft ook de afstemming met betrekking tot de verhouding stageplaatsen: leerlingen.

Bij dit alles moet wel in het achterhoofd worden gehouden dat dit slechts een schematische weergave is van de werkelijkheid. Er zijn nog meer actoren te noemen die binnen de maatschappelijke stage een belangrijke rol spelen, denk hierbij aan de coördinator op de school of de stagemakelaar. Echter, voor het overzicht van de figuur zijn deze weggelaten. Ook moet hierbij bedacht worden dat dit schema nog niet in werking is getreden. De praktijk zal volgend schooljaar moeten uitwijzen of dit schema realistisch is, waar de problemen zich voordoen en hoe het schema eventueel verbeterd kan worden.

5. Inbedding in het curriculum

Op het eerste gezicht lijken er veel overeenkomsten te zijn tussen maatschappijleer en de maatschappelijke stage. Toch wordt er bij de invoering niet vanuit gegaan dat er een direct verband is tussen deze twee. Zoals al in de bovenstaande tekst naar voren kwam, kan de maatschappelijke stage ook aan andere vakken worden gekoppeld zoals BSM. Om meer zicht te kunnen krijgen op de inbedding van de maatschappelijke stage in het curriculum, zal er worden gekeken naar de mogelijkheden om de maatschappelijke stage in het curriculum in te passen. Welke vormen van inbedding zijn mogelijk? Is hier logischerwijs een rol weggelegd voor het vak maatschappijleer of de docenten maatschappijleer? Hoe staan zij, docenten maatschappijleer, tegenover de maatschappelijke stage? Allereerst zullen de verschillende vormen van inbedding in het curriculum worden toegelicht. Dit wordt gedaan aan de hand van een aantal documenten van de Stichting Leerplan Ontwikkeling. Deze stichting speelt een belangrijke rol bij het ontwikkelen van vakken en de invulling daarvan. Daarna zal worden besproken welke mogelijkheden op het TCC bestaan om aan de maatschappelijke stage te voldoen. Hier zal worden gekeken naar mogelijkheden die al bestaan, zoals inbedding in het vak BSM, maar ook naar eventuele mogelijkheden om de maatschappelijke stage aan het vak maatschappijleer te koppelen. Aan de hand van deze bespreking zal blijken op welke manier het TCC de maatschappelijke stage in het curriculum heeft ingebed / zal gaan inbedden. De ideeën en discussies rond de maatschappelijke stage die in deze deelvraag aan bod komen, bevinden zich rond het eerste niveau van het maatschappelijke debat, te weten de probleemoplossende argumentatie. In deze deelvraag staat namelijk de uitvoering van de maatschappelijke stage centraal.

5.1 Stichting Leerplan Ontwikkeling

Allereerst worden de verschillende mogelijkheden om de maatschappelijke stage in te passen in het curriculum van een school nader bestudeerd. De Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) heeft hierover op 2 juli 2007 een advies uitgebracht, getiteld: 'Advies over de mogelijkheden om maatschappelijke stages in te passen in het onderwijscurriculum'. Dit heeft zij geschreven op aanvraag van het ministerie van OCW. In dit advies is vooral gekeken naar de '[...] mogelijkheden om maatschappelijke stages in te bedden in het bestaande curriculum [...]'. (SLO, juli 2007) Daarbij heeft ze in er rekening mee gehouden dat er momenteel meerdere onderwijsvernieuwingen plaatsvinden. In het advies heeft zij geprobeerd de maatschappelijke stage zoveel mogelijk aan deze onderwijsvernieuwingen (actief burgerschap en sociale integratie en brede school initiatieven) te verbinden. (SLO, juli 2007) Een van de uitgangspunten van dit advies is dat de maatschappelijke stage over de gehele schoolloopbaan wordt verspreid. Op deze manier kan '[...] op diverse momenten en op verschillende wijzen [...] zowel de leerling als de school de maatschappelijke stage invulling geven.

Het SLO stelt in haar advies dat een van de belangrijkste voorwaarden om de maatschappelijke stage een succesvolle toevoeging te laten zijn aan het curriculum een breed draagvlak binnen de school is. De school moet als geheel uitstralen dat de maatschappelijke stage een waardevolle toevoeging aan het curriculum is. Leerlingen merken het meteen op als de meningen binnen de school verdeeld zijn. Bovendien worden de leerlingen daar niet door gemotiveerd. Om draagvlak binnen de school te creëren stelt het SLO dat het belangrijks is dat 'het onderwijs overtuigd raakt dat veel onderdelen die zij in het kader van actief burgerschap doen of in het kader van de brede scholen, vallen onder de definitie van maatschappelijke stages en dat curriculumonderdelen bij veel vakken 'praktischer' te maken zijn [...]'. (SLO, juli 2007) Op deze manier kunnen meerdere vakdocenten aangesproken

worden. Ook heeft het tot voordeel dat het onderwijs voor de leerlingen aantrekkelijker wordt. Zij zijn immers in de praktijk bezig met wat zij in de klas behandelen. Dit zijn de kernpunten van het advies van de SLO met betrekking tot de maatschappelijke stage.

1. De maatschappelijke stage zou zoveel mogelijk moeten worden gekoppeld aan onderwijsvernieuwingen die momenteel gaande zijn.
2. De maatschappelijke stage moet over de hele schoolloopbaan worden gespreid zodat deze op een gevarieerde manier kan worden ingevuld
3. Om draagvlak te creëren binnen de school moet het onderwijs inzien dat door bestaande curriculumonderdelen 'praktischer' te maken, deze onder de maatschappelijke stage kunnen vallen
4. Het onderwijs wordt aantrekkelijker door de toepassing van meer praktijk

Er worden in het advies van de SLO verschillende mogelijkheden voor maatschappelijke stages genoemd. Een paar daarvan zijn: Computerles geven aan ouderen (informatica), wijkkrant redactie, jongerenpagina (Nederlands), Kerstactie: bezoeken van bejaarden en aanbieden van zelfgemaakte kerstattentie (handvaardigheid) en muziekoptreden in een buurthuis (muziek). Een van de andere voordelen die de SLO in het advies noemt is dat de maatschappelijke stage ook ruimte kan bieden voor praktische opdrachten waar tot dan toe weinig tijd aan kon worden besteed. In het advies wordt door SLO gesteld dat zij een positieve reactie van Bewegen en Sport / LO in dit opzicht verwachten. (SLO, juli 2007) Dit komt overeen met een van de ontwikkelingen die gaande is op het TCC met betrekking tot de maatschappelijke stage. Hieronder wordt dit uitgebreid toegelicht.

5.2 Bewegen, sport en management

Het vak BSM is een van de voorbeelden hoe de maatschappelijke stage in het curriculum kan worden ingebed, zónder een extra vak 'maatschappelijke stage' in het onderwijscurriculum toe te voegen. Dat dit mogelijk is, blijkt onder andere uit het programma voor toetsing en afsluiting (PTA) dat voor dit vak geldt. Om de maatschappelijke stage te kunnen inbedden in een vak, of om zelfs maar te kunnen suggereren dat dit mogelijk zou zijn, moet er sprake zijn van het vrijwillig inzetten van leerlingen voor anderen. Dit is precies wat de leerlingen doen bij sommige aspecten van het vak BSM. Hieronder staat een stukje uit het PTA van het vak BSM. Dit PTA geldt voor 4 en 5 Havo en 5 en 6 VWO.

Tabel 5 Het PTA van BSM (2008-2009)

Onderdeel uit het PTA	Activiteit	Toetsvorm	Aantal studielasturen
17	Lesgeven	Praktische opdracht	20
18	Organiseren toernooi	Praktische opdracht	10
25	Ervaringsopdracht (stage)	Handelingsdeel	26

Hier is duidelijk te zien dat verschillende praktijkonderdelen van dit vak als maatschappelijke stage kunnen worden aangemeld. Dit kan zeker het geval zijn als er gekeken wordt naar het doel van de maatschappelijke stage in de bovenbouw. Waarschijnlijk is er in de bovenbouw meer sprake van een

maatschappelijke stage dan van het Noaberschap. De maatschappelijke stage bevat een breder scala aan mogelijkheden. Het toernooi, dat in de tabel wordt genoemd, werd ook afgelopen jaar georganiseerd en was gericht op leerlingen uit groep 7 en 8 van basisscholen. Het organiseren van een dergelijk toernooi kan zonder meer vallen onder de noemer 'maatschappelijke stage'. Dit kan ook gelden voor de onderdelen lesgeven en de ervaringsopdracht. Deze twee onderdelen kunnen heel goed met de maatschappelijke stage worden gecombineerd. Vrijwilligerswerk doen bij een sportvereniging wordt ook aangemoedigd door de overheid. Het trainen van de lagere kinderen op voetbal-, korfbal-, volleybal-, en andere sportverenigingen wordt door de overheid eveneens aangemerkt als een maatschappelijke stage. Bovendien heeft de combinatie van maatschappelijke stage en het vak BSM niet alleen voor het vak voordelen, maar ook voor de leerlingen. Ze zijn bezig met hun maatschappelijke stage tegelijkertijd met het behalen van de benodigde studielasturen voor het vak BSM. Het vak BSM is hierdoor een hele mooie voorbeeld van de inbedding van de maatschappelijke stage in het curriculum.

5.3 Maatschappijleer en maatschappijwetenschappen

Tijdens het onderzoek op het TCC, locatie Lyceumstraat, is er regelmatig met docenten maatschappijleer (dhr. Wortelboer en mw. Van Lith) over de maatschappelijke stage gesproken. Zij zijn op geen enkele manier betrokken geweest bij de invoering van de maatschappelijke stage op het TCC, locatie Lyceumstraat. De maatschappijleerdocenten wisten weinig van de maatschappelijke stage en nog minder over de manier waarop de maatschappelijke stage op het TCC wordt aangeboden. Toch was de mening van de docenten maatschappijleer over de combinatie maatschappijleer en maatschappelijke stage zeer duidelijk. Een van de docenten, dhr. Wortelboer (docent maatschappijleer en geschiedenis) vertelde het volgende:

"De maatschappelijke stage zou vooral in de onderbouw moeten plaatsvinden. In de bovenbouw van het Havo en VWO is daar geen plaats voor. Maatschappijleer is de vorming van leerlingen op theoretisch vlak. Natuurlijk komen daar ook praktische onderdelen bij kijken. Voorbeelden daarvan zijn: presentaties geven en onderzoek doen. Een tweede reden om de maatschappelijke stage niet te koppelen aan het vak maatschappijleer is dat het vak al overvol zit. Er is verhoudingsgewijs veel stof in vergelijking met de lessen. Bovendien vereist de maatschappelijke stage goede begeleiding van de leerlingen. Ook moeten de leerlingen een verslag inleveren dat ook een degelijke beoordeling vereist. Dit zou allemaal teveel werkdruk worden voor de docent, zeker binnen de beschikbare tijd die hij heeft. Kortom, dit zou leiden tot een te hoge werkdruk."

Uit dit citaat blijkt dat het draagvlak voor de maatschappelijke stage niet erg groot is, in ieder geval niet bij deze docent. Bovendien komen er ook nog andere belangen bij om de hoek kijken. De maatschappelijke stage vergt nu eenmaal, hoewel de overheid dit lijkt te ontkennen (OCW, 2007), veel tijd en inzet van de docenten. Een van de belangen die dan om de hoek komt kijken is het eigen belang van docenten. Dhr. Wortelboer ervaart zijn vak als overvol. Op het moment dat daar nog meer eisen en verplichtingen aan zouden worden verbonden, wordt voor hem de werkdruk te hoog. Uit een zekere mate van zelfbescherming zal hij daarom niet instemmen met een voorstel om de maatschappelijke stage bij het vak maatschappijleer te voegen. Bovendien stelt hij dat de leerlingen daardoor ook niet krijgen wat hen toekomt. De leerlingen hebben bij een maatschappelijke stage, volgens hem, recht op een bepaalde mate van aandacht en begeleiding. Op het moment dat de maatschappelijke stage 'zomaar' aan het vak maatschappijleer zou worden toegevoegd, krijgen de leerlingen niet waar ze recht op hebben.

Tijdens het interview met dhr. Wortelboer kwam nog een interessant onderwerp aan bod. Hij sneed de onkunde van de docenten met betrekking tot de maatschappelijke stage aan. Hier zal in hoofdstuk 6 dieper op in worden gegaan en met nadruk zal dit gebeuren in 6.4.3.

“De kennis van de eisen aan de maatschappelijke stage is bij de docenten niet groot. Hierdoor is niet duidelijk welke mogelijkheden er zijn. Een maatschappelijke stage zou bijvoorbeeld ook kunnen worden geïntegreerd in onderwerpen van maatschappijleer. Dit is zeker mogelijk, als het onderwerp maar bij de stage past. Een leerling zou bijvoorbeeld kunnen gaan werken bij een voedselbank en dit kunnen koppelen aan het onderwerp verzorgingsstaat. Op deze manier wordt de maatschappelijke stage een praktische voortzetting van wat de leerlingen leren in de klas. Als dit goed gedaan wordt, zijn er misschien zelfs wel mogelijkheden om een dergelijk verslag of stage uit te breiden naar een profielwerkstuk. Dit houdt echter wel in dat het vak maatschappijleer extra uren dient te krijgen, zodat de leerlingen naar behoren kunnen worden begeleid. Er zouden ook andere eisen aan de maatschappelijke stage in de bovenbouw moeten worden gesteld dan de eisen van de maatschappelijke stage in de onderbouw. In de bovenbouw moet de maatschappelijke stage een bijdrage vormen aan jezelf en aan de instelling. Bovendien moet de leerling echt gevormd worden. Ze moeten niet zomaar weg kunnen lopen zonder dat ze ook maar iets geleerd hebben.”

Zoals hieruit blijkt, worden er wel degelijk mogelijkheden gezien om de maatschappelijke stage aan het vak maatschappijleer te verbinden. Echter, dit heeft natuurlijk wel haken en ogen. Een maatschappelijke stage in het kader van Noaberschap wordt hier duidelijk als onvoldoende gekwalificeerd. Een maatschappelijke stage in het kader van maatschappijleer zal een bredere basis moeten hebben dan alleen het helpen van oudere mensen in hun dagelijkse behoeften. Toch zijn er talloze manieren te verzinnen om de maatschappelijke stage aan het vak maatschappijleer te koppelen.

Maatschappijleer is niet het enige vak waar de maatschappelijke stage aan gekoppeld kan worden. Het is zelfs mogelijk om voor verschillende manieren om de maatschappelijke stage in te bedden in het curriculum. Meijs stelt in haar artikel dat het mogelijk is om de maatschappelijke stage op verschillende manier in te zetten. (Meijs, 2005) De maatschappelijke stage kan in één vak worden ondergebracht en daardoor een verdieping van het vak betekenen. De maatschappelijke stage kan ook worden ondergebracht in verschillende vakken, waardoor het vakoverstijgende aspect van de maatschappelijke stage wordt benadrukt. Dit zijn slechts enkele mogelijkheden. Meijs stelt echter verder in haar artikel dat de maatschappelijke stage een waardevolle aanvulling voor het vak maatschappijleer kan zijn. Ze gaat hier nog een stap verder in door te stellen dat maatschappijleer de maatschappelijke stage zou moeten ‘adopter’en. Waar de docent in de praktijk leeuwen en beren op de weg ziet, stelt zij dat de winst groter is dan het eventuele verlies. Hier is duidelijk het verschil zichtbaar tussen de docent die rekening moet houden met allerlei belangen en de wetenschapper die er van een afstand naar kijkt.

Wat bij zowel Meijs als dhr. Wortelboer naar voren komt, is dat wanneer de maatschappelijke stage bij maatschappijleer zou (moeten) worden getrokken, deze wel zou moeten worden ingebed in het programma dat het vak maatschappijleer al heeft. Ook Meijs noemt de mogelijkheid om leerlingen stages te laten doen die in relatie staan met de onderwerpen die tijdens de lessen centraal staan. Voor de leerlingen van het vmbo ziet zij vooral de mogelijkheid om de maatschappij meer in de klas te halen. Voor leerlingen van de havo en het vwo ziet ze mogelijkheden om leerlingen mee te laten

participeren binnen de school of via andere participatie projecten. Voor deze leerlingen noemt ze speciaal de mogelijkheid om onderzoek en analyse in de praktijk samen te voegen. Daaraan zou kunnen worden toegevoegd dat dit zeker een goede mogelijkheid is bij het vak maatschappijwetenschappen. Daar krijgen leerlingen al meer de ruimte om sociaal wetenschappelijk onderzoek te doen, de maatschappelijke stage zou daar een aanvulling in kunnen zijn en eventueel door kunnen groeien naar een profielwerkstuk. Zowel BSM als maatschappijleer als maatschappijwetenschappen hebben de mogelijkheid om de maatschappelijke stage in het curriculum op te nemen. Op het TCC gebeurt dit alleen bij het vak BSM. Het is niet geheel duidelijk waarom de maatschappelijke stage niet bij de twee vakken is ingebed. Een van de verklaringen die hiervoor kan worden gevonden is dat de maatschappelijke stage pas vanaf volgend schooljaar (2009-2010) wordt aangeboden in de bovenbouw. Waarschijnlijk wil de school eerst ervaring opdoen met de maatschappelijke stage, voordat zij deze bij verschillende vakken onderbrengt. Een andere verklaring is specifiek voor het vak maatschappijwetenschappen. Ook dit vak ziet volgend schooljaar voor het eerst het levenslicht op het TCC. Echter, dit neemt niet weg dat er geen contact heeft plaatsgevonden tussen de begeleiders van de maatschappelijke stage en de twee vakken waar de maatschappelijke stage zou kunnen worden ingebed. Enig contact zou hier wel op zijn plaats geweest zijn. Uiteindelijk wordt de maatschappelijke stage volgend jaar dus niet aangeboden in combinatie met de vakken maatschappijleer en maatschappijwetenschappen. Het lijkt er ook niet op dat dit binnenkort wel het geval zou zijn.

5.4 Conclusie

Uit dit alles kunnen verschillende conclusies getrokken worden. Docenten maatschappijleer en het vak maatschappijleer hoeven niet bij de maatschappelijke stage betrokken te zijn, zeker als de maatschappelijke stage een op zichzelf staand 'vak' is. Dit is op het TCC in de onderbouw het geval. De maatschappelijke stage wordt hier aangeboden als een 'vak' waarbij de leerlingen begeleid worden door twee begeleiders (geen docenten). De maatschappelijke stage wordt verder niet aan een vak gekoppeld, evenals de ervaringen die de leerlingen hebben opgedaan. Hierdoor blijft de maatschappelijke stage ook op zichzelf staan, terwijl er meer mogelijkheden zijn om uit de maatschappelijke stage te halen. De school heeft het zich echter door het project Noaberschap moeilijk gemaakt om deze aan een vak te koppelen. Bovendien wordt het ook lastig doordat de leerlingen allerlei verschillende stages doen die soms zelfs weinig overlap met elkaar hebben. In de onderbouw staat de maatschappelijke functie van de school centraal. Misschien zelfs wel zo centraal, dat het de koppeling met het onderwijs zelf verliest.

In de bovenbouw lijkt de maatschappelijke stage ander te zijn. Hier zal zij minder vaak als een losstaand vak worden aangeboden. Er lijkt meer ruimte om de overlap tussen de maatschappelijke stage en andere vakken te benutten, hoewel deze ruimte lang niet volledig lijkt te worden benut. Wat hier nog mist is duidelijke leiding van de schoolleiding naar het personeel toe. De docenten die niet direct betrokken zijn bij de maatschappelijke stage weten hier ook niet veel van. Daardoor kunnen docenten niet vanaf het begin betrokken zijn bij de maatschappelijke stage waardoor eventuele mogelijkheden tot overlap tussen het een vak en de maatschappelijke stage te laat of niet worden opgemerkt. Dit heeft tot gevolg dat er kansen voor zowel leerlingen als docenten verloren gaan. Echter, omdat de bovenbouw is de maatschappelijke stage nog niet ingevoerd, zijn er nog mogelijkheden om dit te veranderen. Daar moet de uiteindelijke vorm van de maatschappelijke stage nog uitkristalliseren.

Een andere conclusie is dat het heel goed mogelijk is om de maatschappelijke stage bij het vak maatschappijleer te betrekken. Hier zijn in principe genoeg openingen die kunnen worden opgevuld met de maatschappelijke stage. Het voordeel hiervan zou zijn is dat de maatschappij nog meer de klas kan worden binnengehaald. De leerlingen zijn immers in de praktijk bezig met wat ze in de klas behandelen. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de maatschappelijke stage dan afgestemd zou moeten zijn op het vak maatschappijleer en de verschillende onderwerpen die daar aan bod komen. Op deze school wordt dat echter momenteel nog niet gekoppeld, hoewel de maatschappelijke stage in de bovenbouw wel aan het vak BSM kan worden gekoppeld en het project 'Onderneem het!'. Op dit moment ziet het er naar uit dat de maatschappelijke stage in het vak BSM, het project 'Onderneem het!' en als losstaand vak zal worden aangeboden in de bovenbouw. Er zijn natuurlijk nog veel meer mogelijkheden om de maatschappelijke stage in te bedden in het curriculum. Dit zou ook zoveel mogelijk gedaan moet worden. Het TCC heeft, zoals alle scholen in Nederland, nog 2 jaar de tijd om met de maatschappelijke stage aan de slag te gaan. Over 2 jaar is de maatschappelijke stage verplicht en heeft zij een vaste vorm nodig.

6. De leerlingen

Na het bekijken van de rollen van de overheid en de docenten komen de leerlingen en de effecten van de maatschappelijke stage op hen aan bod. Uiteindelijk is de maatschappelijke stage allemaal om hen begonnen. Zij zijn de doelgroep van de maatschappelijke stage. De deelvraag die hier centraal staat, luidt als volgt: Welke ervaringen hebben de leerlingen, die de maatschappelijke stage doorliepen, opgedaan? Zoals al eerder is besproken, wordt deze vraag in drie delen gesplitst. Allereerst wordt er gekeken naar het onderzoek dat het LAKS heeft uitgevoerd met betrekking tot de maatschappelijke stage. Daarna zal er worden ingegaan op het focus groep interview. De vragen die tijdens dit gesprek aan bod gekomen zijn, zijn bijgevoegd als Bijlage A. Tot slot zal het antwoord op de deelvraag aangevuld worden aan de hand van de resultaten van de evaluatie die de school zelf heeft uitgevoerd onder de leerlingen. Deze evaluatie is voornamelijk een aanvulling op de reactie van de leerlingen tijdens het focus groep gesprek. Deze vragenlijst is bijgevoegd als Bijlage B.

6.1 Het onderzoek van het Landelijk Actie Komitee Scholieren

Naast de onderzoeken en publicaties van de overheid, waar de maatschappelijke stage overigens vrijwel altijd rooskleurig in werd afgebeeld, heeft ook het LAKS (zie kader) een onderzoek gedaan naar de maatschappelijke stage. De resultaten van dit onderzoek heeft het LAKS in april 2008 gepresenteerd onder de titel 'Onderzoeksresultaten – Enquête Maatschappelijke Stage'. De onderzoeksopzet was als volgt: het onderzoek bestond uit een enquêteformulier waarin gevraagd werd naar zowel persoonskenmerken als naar de mening over de maatschappelijke stage. Daarbij werd er gevraagd naar 'het als zinvol ervaren van een aantal veel voorkomende stageactiviteiten'. (LAKS, April 2008) Hier was sprake van 8 activiteiten waarbij de antwoordmogelijkheden alleen uit ja en nee bestonden. Tot slot waren er vier stellingen waarop de leerlingen konden antwoorden met eens, neutraal en oneens. Deze stellingen hadden betrekking op de mening van de leerlingen op de maatschappelijke stage. Enkele van deze stellingen worden hieronder besproken. De uitkomsten van de vragenlijsten zijn anoniem opgeslagen. De enquête was alleen in te vullen via de website van het LAKS. Dit was mogelijk van 6 tot 17 maart 2008. Deze periode was de enquête online. Uiteindelijk hebben 2303 leerlingen de moeite genomen op de vragenlijst in te vullen.

Het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS) is dé scholierenorganisatie van Nederland en heeft een bestuur dat volledig uit scholieren bestaat. Wij komen op voor de belangen van alle scholieren. Wij zorgen er voor dat niet alleen over, maar ook mét scholieren gepraat wordt. Wij laten jouw stem horen richting de politiek en in de media. Het LAKS organiseert activiteiten, informeert en vertegenwoordigt scholieren. Dit moet je heel ruim zien. Het LAKS heeft over alles wat met middelbaar onderwijs te maken een mening. Namens alle scholieren.
Bron: www.laks.nl

De resultaten van de enquête waren dermate interessant dat deze nader bekeken zullen worden. Allereerst zal er worden gekeken naar de persoonskenmerken. Hieronder staat de verdeling van de leerlingen naar schoolniveau weergegeven in Tabel 6.

Tabel 6 Leerlingen ingedeeld naar schoolniveau (n=2303)

Schoolniveau	Aantal Leerlingen	Percentage
Vmbo bbl	98	4,3
Vmbo kbl	258	11,2
Vmbo gl/tl	469	20,4
Havo	682	29,6
Vwo	796	34,6

Zoals te zien is in tabel 6, is de verdeling van de leerlingen over de school niveaus verre van representatief. De leerlingen die havo en vwo hebben ingevuld, representeren bijna 65% van de geënquêteerden. Deze groep is duidelijk oververwoordigd waardoor er geen sprake is van een eerlijke steekproef. Deze indruk wordt versterkt door de uitkomsten van de andere persoonlijke kenmerken zoals de vraag of de leerling daadwerkelijk een maatschappelijke stage had doorlopen. De resultaten staan hieronder weergegeven in tabel 7.

Tabel 7 Leerlingen ingedeeld naar het daadwerkelijk doorlopen van een maatschappelijke stage (n=2303)

Heeft een maatschappelijke stage doorlopen	Aantal leerlingen	Percentage
Ja	730	31,7
Nee	1573	68,3

Uit Tabel 7 blijkt dat het merendeel van de 2303 leerlingen, geen maatschappelijke stage heeft doorlopen. Deze leerlingen hebben dus hun mening over de maatschappelijke stage gegeven zonder dat zij hier zelf ervaring in hebben opgedaan. Natuurlijk wil dit niet zeggen dat de leerlingen onkundig zijn. Het zou heel goed mogelijk kunnen zijn dat ze broertjes of zusjes hadden die een maatschappelijke stage hebben gelopen. Daardoor kunnen de leerlingen toch het een en ander over de maatschappelijke stage te weten zijn gekomen. Een andere mogelijkheid is dat de leerlingen die deze enquête hebben ingevuld actief zijn in leerlingenraden op middelbare scholen en vanuit die positie de enquête heeft ingevuld. In het onderzoek van het LAKS staat hierover: 'Het gros van deze respondenten komt waarschijnlijk uit het netwerk van lid-leerlingenraden, aangezien aan dit onderzoek uitgebreid aandacht is besteed in de communicatie vanuit de organisatie LAKS.' Hiermee ondergraaft het LAKS zijn eigen onderzoeksresultaten.

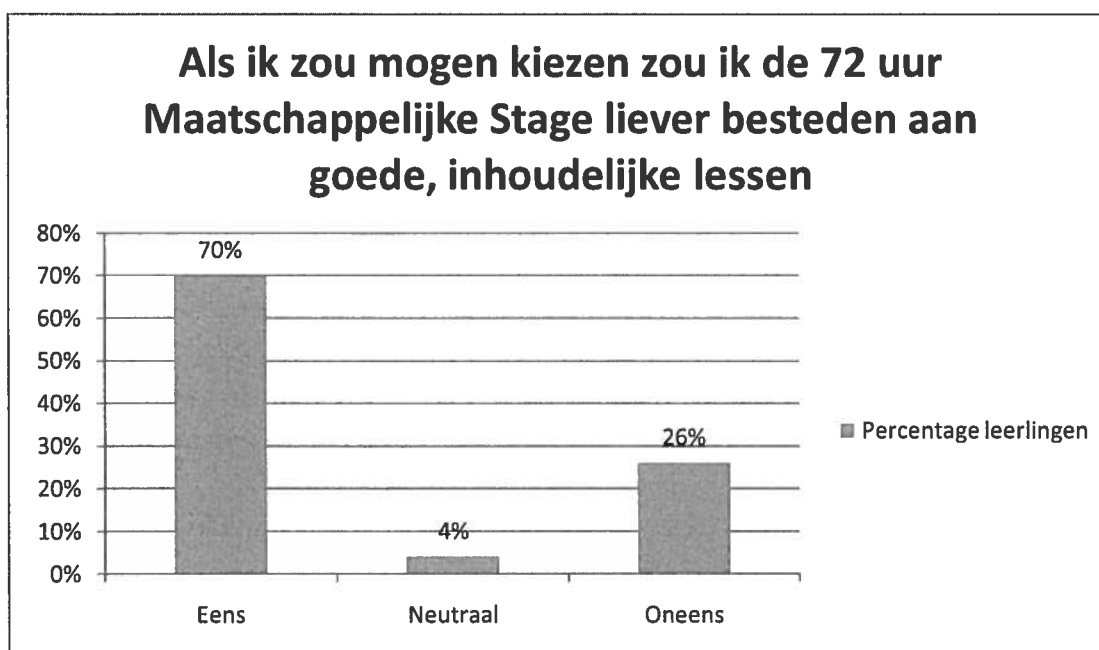
Ondanks de oververtegenwoordiging van havo en vwo, de minderheid die daadwerkelijk een maatschappelijke stage heeft gelopen en de oververtegenwoordiging van leerlingen uit leerlingenraden, vormt dit onderzoek nog steeds een waardevolle toevoeging voor dit onderzoek van onderwijs. In tegenstelling tot de publicaties van de overheid zijn de meeste constatering die het LAKS over de maatschappelijke stage weergeeft negatief. Zij ziet meer nadelen dan voordelen met betrekking tot de maatschappelijke stage. Een van de conclusies die ze trekt luidt als volgt: '[...] de Maatschappelijke Stage gaat rampzalig worden. Het merendeel van de traditionele Maatschappelijke Stages wordt door scholieren als zinloos ervaren.' (LAKS, April 2008) Het onderzoek van het LAKS lijkt dus de luis in de pels te vormen van de overheid. Dat geeft meteen het belang van het onderzoek

weer. Het LAKS representeert, volgens eigen zeggen, de scholieren op de middelbare scholen. In hoeverre zij daadwerkelijk alle scholieren vertegenwoordigd (en deze zich vertegenwoordigd voelen door het LAKS) valt nog te bezien. In ieder geval blijkt uit dit onderzoek duidelijk dat de leerlingen niet zo enthousiast zijn over de maatschappelijke stage. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van een aantal stellingen die in het onderzoek van het LAKS aan bod kwamen.

Een van de stellingen die in het onderzoek werden voorgelegd, luidde als volgt: 'Als ik zou mogen kiezen zou ik de 72 uur Maatschappelijke Stage liever besteden aan goede, inhoudelijke lessen'. De leerlingen hadden hierbij drie keuzemogelijkheden. Ze konden kiezen uit eens, neutraal en oneens. Hieronder staan de reacties op deze vraag weergegeven in grafiek.

Grafiek 1 Maatschappelijke stage versus goede, inhoudelijke lessen

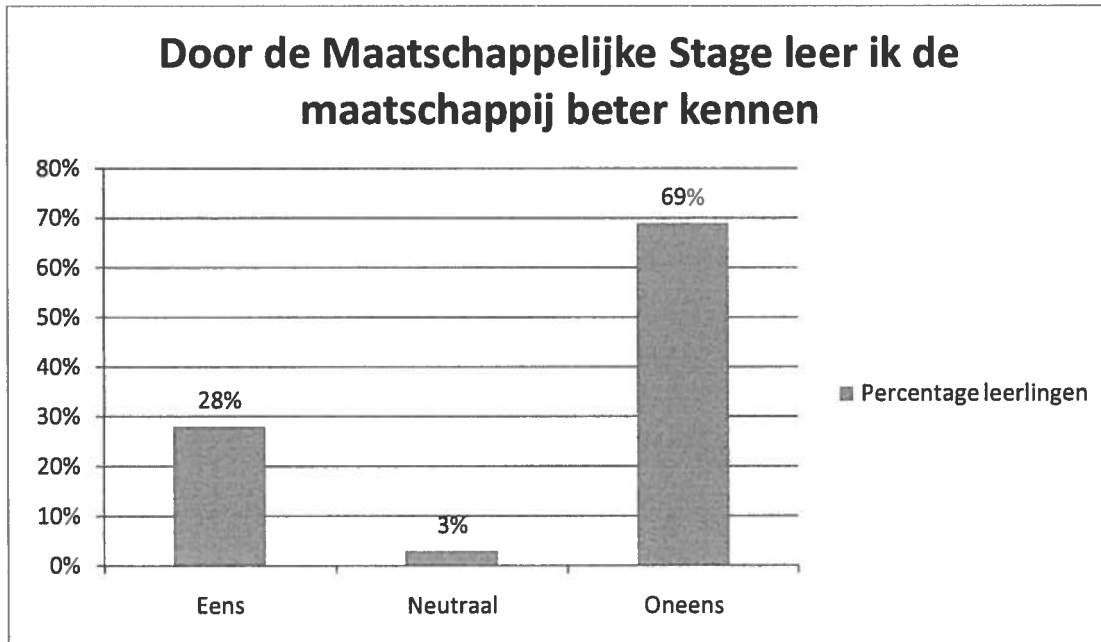
Zoals uit de grafiek al duidelijk wordt, is bijna driekwart van de leerlingen het eens met de stelling. Slechts 26 procent van de leerlingen is het oneens met de stelling, zij hebben liever stage dan les. Hoewel het onmogelijk is om in te schatten tot welke percentages de leerlingen behoren die de maatschappelijke stage daadwerkelijk hebben gedaan, geeft deze grafiek wel een grove indicatie van over hoe de meeste leerlingen over de maatschappelijke stage lijken te denken. Leerlingen lijken liever lessen te volgen, in plaats van te werken op een stageplaats. Hierbij moet wel een opmerking over de stelling worden geplaatst. In de stelling wordt gesproken van goede, inhoudelijke lessen. Deze worden echter niet nader gedefiniëerd en staan dus voor alle interpretaties open. De stelling kan dus door de leerlingen op verschillende manieren zijn geïnterpreteerd en daardoor met verschillende achterliggende gedachten zijn beantwoord.

Een van de punten die de overheid belangrijk acht met betrekking tot de maatschappelijke stage, is dat de leerling de maatschappij van een andere kant leert kennen. Ook hier heeft het LAKS een stelling over geplaatst in de vragenlijst. De stelling luidde: 'Door de Maatschappelijke Stage leer ik de maatschappij beter kennen'. (LAKS, April 2008) Deze vraag is kort en bondig en lijkt precies aan te sluiten op wat de overheid wil bereiken bij de leerlingen door de maatschappelijke stage. Daardoor is

het interessant om de reacties van de leerlingen op deze vraag eens nader te bestuderen! Ook op deze vraag waren drie antwoorden mogelijk: eens, neutraal en oneens. Hieronder staan de reacties van de leerlingen weergegeven.

Grafiek 2 De maatschappelijke stage en de maatschappij

Bij deze vraag is het eveneens onduidelijk waar hoe de leerlingen, die de maatschappelijke stage inderdaad hebben volbracht, zijn verdeeld. Toch blijkt ook uit de resultaten van deze stelling dat de leerlingen over het algemeen van mening zijn dat ze de maatschappij niet beter leren kennen door de maatschappelijke stage. Als dat waar is, lijkt het erop dat het onderwijs hier een (zware) taak ligt te wachten. Zij zal duidelijk moeten maken aan de leerlingen wat het doel van de maatschappelijke stage is. Bovendien zal zij de leerlingen duidelijk moeten maken wat 'de maatschappij' nu precies is en waarom het van belang is dat zij betrokken zijn bij de maatschappij. Hoewel de resultaten uit het onderzoek niet geheel betrouwbaar zijn, geven zij wel een fingerwijzing. De kans lijkt groot dat de leerlingen met een negatieve houding de maatschappelijke stage binnenstappen. Het onderwijs zal daar de handen vol aan hebben, als zij dit moet veranderen.

Naast de resultaten van de verschillende stellingen heeft het LAKS ook nog enkele constatering gedaan met betrekking tot de maatschappelijke stage. Zoals al eerder werd gesteld is de beeldvorming van de overheid rond de maatschappelijke stage opvallend rooskleurig. Dit is ook het LAKS niet ontgaan. In dit opzicht stelt zij dat de onderzoeken die de overheid heeft uitgevoerd, onder leerlingen hebben plaatsgevonden die zelf voor de maatschappelijke stage hebben gekozen. Bij de eerste projecten waren zowel enthousiaste leerlingen als enthousiaste docenten betrokken. Bovendien waren dit kleinschalige projecten waardoor slechts kleine groepen leerlingen een stageplaats zocht. (LAKS, April 2008) Voor hen lag er een wereld aan mogelijkheden open. Dit zal niet het geval zijn wanneer alle leerlingen verplicht een stageplaats moeten zoeken. Deze redenering van het LAKS lijkt gegrond. Er is inderdaad met kleine projecten en *pilots* gewerkt waar zowel leerlingen als docenten enthousiast waren. Dit lijkt vooral veroorzaakt door het kleinschalige karakter en het

feit dat er niets verplicht is, maar dat de leerlingen zelf kunnen kiezen. Het LAKS pleit er dan ook voor om de maatschappelijke stage niet te verplichten.

Daarnaast is er ook een ander probleem dat het LAKS constateert. De maatschappelijke stage brengt de beroepsoriënterende stage in het nauw. Zoals al eerder aan de orde is gekomen, legt de overheid de grens tussen deze twee stages ook niet helder vast. Volgens het LAKS is er dan ook 'bijna geen kans om dit [de verdrukking van de beroepsoriënterende stage] te voorkomen.' Dit is een punt dat in dit onderzoek al eerder naar voren is gekomen, en dat ook hieronder weer naar voren zal komen. Blijkbaar heeft het LAKS ook in dit opzicht een punt.

Al met al is het onderzoek van het LAKS niet goed genoeg uitgevoerd om helemaal serieus genomen te worden. Toch geeft het onderzoek verschillende signalen af waar rekening mee gehouden dient te worden. De beantwoording van de stellingen zijn eenduidig te interpreteren. Bovendien komen de constatering van het LAKS gevaarlijk dicht bij de realiteit. De overheid hoeft dit onderzoek niet serieus te nemen, maar kan hier wel, voor haar eigen veiligheid, belangrijke lessen uit trekken. De argumentatie die het LAKS toevoegt aan het politieke en maatschappelijke debat is terug te leiden naar probleemstellende en doelzoekende argumentatie. Het LAKS is niet per definitie tegen de invoering van de maatschappelijke stage. Echter, de manier waarop het ingevoerd wordt en de redenen achter de invoering leiden tot kritiek.

6.2 Het focus groep gesprek

In dit onderzoek van onderwijs wordt er gekeken naar de maatschappelijke stage zoals deze op het TCC, Locatie Lyceumstraat wordt uitgevoerd. Daarbij was een gesprek met de leerlingen die deze stage hebben gedaan onontbeerlijk. Op 9 juni heeft er in het kader van dit onderzoek een focusgroep interview plaatsgevonden met een aantal leerlingen van Twents Carmel College, locatie Lyceumstraat. Dit gesprek vond plaats op deze school tijdens een lesuur geschiedenis waarvan de leerlingen die deelnamen aan het interview waren vrijgesteld. De groep bestond uit 6 leerlingen. Deze leerlingen kwamen allemaal uit dezelfde 2C klas en kenden elkaar. Dit houdt in dat de leerlingen in deze klas waarschijnlijk volgend jaar als advies krijgen om VMBO-TL te gaan doen. De leerlingen waren allemaal 14 of 15 jaar oud. De groep bestond uit 4 meiden en 2 jongens. Ze hebben zichzelf allemaal vrijwillig aangemeld om deel te nemen aan het gesprek. De leerlingen hadden allemaal hun maatschappelijke stage gedaan en afgerond. Hieronder een lijstje met de verschillende stages die de leerlingen hadden gedaan.

Tabel 8 Stageplekken van de leerlingen uit het focusgroep interview

Stage
Helpen bij de volleybaltraining
Voetbaltraining geven
De moskee schoonmaken
Helpen bij de buurvrouw van een oma
Oppassen op de kinderen van de buurvrouw
Op het land werken van de kaasboer
Helpen in cultuurcentrum De Bont

Het gesprek verliep tijdens de eerste paar minuten wat stroef. Het eerste onderdeel van het gesprek was dat de leerlingen zelf konden vertellen waar ze hun stage hadden gedaan.⁶ Sommige leerlingen waren op twee stageplaatsen aan de slag gegaan. Vooral de meiden kwamen veel aan het woord. De jongens moesten regelmatig bij het gesprek worden betrokken. Dat werd gedaan door te vragen naar hun mening over een bepaald onderwerp of door specifieke vragen aan hen te stellen. Daar antwoorden ze dan wel op, maar hun eigen inbreng in het gesprek was minder enthousiast als de inbreng die de meiden gaven. Tijdens het gesprek viel op dat de leerlingen zelf al over de maatschappelijke stage nagedacht hadden. Ze wisten feilloos een aantal zwakke punten in de schoolorganisatie op te noemen en hadden ook al een aantal oplossingen voor deze punten klaar staan. Uiteindelijk heeft het gesprek, mede door het enthousiasme van de leerlingen, ongeveer 25 minuten geduurd. Tijdens het gesprek zijn er verschillende aspecten van de maatschappelijke stage naar voren gekomen. Hieronder zijn de resultaten van het gesprek weergegeven. De antwoorden zijn gegroepeerd per aspect van de maatschappelijke stage dat tijdens het gesprek aan bod kwam.

6.3 De maatschappelijke stage volgens de leerlingen

Een van de aspecten van de maatschappelijke stage betrof de variatie aan stageplaatsen. De maatschappelijke stages varieerden onderling sterk. Dit is te zien in tabel 5. De stages varieerden van het schoonmaken van de moskee tot het helpen in cultuurcentrum De Bont tot het oppassen op de kinderen van de burens. Iedereen had zijn eigen stage geregeld op zijn eigen manier. Er waren volgens de leerlingen drie eisen waaraan de stage moest voldoen. Allereerst moet het vrijwilligerswerk zijn. De leerlingen mochten er geen geld mee verdienen. De tweede eis had betrekking op de lengte van de stage. De stage moest minimaal 20 uur duren. De leerlingen hadden een maand de tijd om aan deze eis te voldoen. De derde eis was op het eerste gezicht nogal onduidelijk. De leerlingen moesten stage lopen bij iemand die ze niet zo goed kenden. Oftewel, de stage mocht niet plaatsvinden bij ouders of familie.

Het resultaat van de stage moest worden samengevat in een verslag. Bovendien moesten de leerlingen op elke dag dat ze bezig waren geweest, een foto maken van wat ze hadden gedaan. Die foto moest daarna in het verslag worden gewerkt. Het valt aan te nemen dat dit een vorm van controle is op de leerlingen. Tijdens het gesprek werd niet gerefereerd naar het klassengesprek dat de leerlingen hadden gehad in verband met de maatschappelijke stage. Dat gesprek speelde volgens de begeleiders van de maatschappelijke stage een belangrijke rol. Dat de leerlingen dit gesprek niet benoemden, is op zijn minst een vingerwijzing over het (geringe) belang dat de leerlingen aan deze discussie hechtten.

6.4 Leerlingen over de maatschappelijke stage

Tijdens het gesprek kwamen verschillende punten aan bod. Er waren zowel negatieve als positieve punten aan de maatschappelijke stage volgens de leerlingen. Over veel punten hadden de leerlingen een uitgesproken mening. De ene keer deelden ze dezelfde mening en over sommige andere punten waren ze verdeeld. Vanwege de veelheid aan punten die door de leerlingen benoemd werden, is ervoor gekozen om ze in te delen in drie groepen. De eerste groep bestaat uit de negatieve punten die de leerlingen beschreven. De tweede groep bestaat, logischerwijs, uit de positieve punten van de maatschappelijke stage volgens de leerlingen. Tot slot is er nog de derde groep. Deze bestaat uit een

⁶ De vragen die tijdens het focusgroep interview zijn gesteld, zijn ingesloten als bijlage A.

aantal suggesties van de leerlingen over eventuele verbeteringen van de maatschappelijke stage. Deze volgorde van punten weerspiegelt in grote mate ook de gang van het interview.

6.4.1 Timemanagement

Nadat de eisen aan de maatschappelijke stage waren besproken, kwamen andere aspecten van de maatschappelijke stage aan bod. Al snel bleek dat de leerlingen een niet al te rooskleurige mening over de maatschappelijke stage hadden. Over het algemeen leken echter de bezwaren tegen de maatschappelijke stage te zijn gericht tegen de organisatie van de maatschappelijke stage. De leerlingen vonden het vervelend dat ze slechts een maand hadden om aan de 20 uren te komen. daardoor kwamen ze ook in de knoop met hun schoolwerk. Een aantal leerlingen uit de groep vertelden dat ze lagere cijfers hadden gehaald voor toetsen omdat ze zo druk waren geweest met hun stage. Er kunnen ook andere factoren in het spel zijn geweest, maar de leerlingen waren er van overtuigd dat de maatschappelijke stage de doorslaggevende factor is geweest. In tegenstelling tot wat de coördinatoren stelden, hadden de leerlingen het gevoel dat zij over het algemeen geen ruimte binnen hun rooster om de maatschappelijke stage te doen. Ze vertelden dat hen was beloofd dat ze op maandagmiddag zouden worden uitgeroosterd. Dit was, volgens hen, echter niet gebeurd. Ook waren er geen uren geweest die uitvielen waardoor de leerlingen hun huiswerk op school hadden kunnen maken. Het timemanagement rond de maatschappelijke stage zorgde er voor de leerlingen voor dat ze de maatschappelijke stage minder gingen waarderen.

6.4.2 De stageplaats zoeken

De leerlingen werden gestimuleerd om voor hun eigen stageplek te zorgen. Er was wel hulp vanuit de school, toch heeft de overgrote meerderheid van de leerlingen zelf voor zijn eigen plek gezorgd. Tijdens het gesprek kwam naar voren dat de leerlingen hier eigenlijk geen problemen mee hadden gehad. Over het algemeen vonden de leerlingen dat het zoeken niet vervelend of moeilijk was. Wel hadden ze moeite met de randomstandigheden. Ze vonden het vooral 'vervelend' dat een andere middelbare school (TCC, locatie De Thij) in dezelfde periode ook hun leerlingen verplichtte om de maatschappelijke stage te gaan doen. Soms sneden de leerlingen elkaar daardoor in de vingers. Het is, volgens de leerlingen, regelmatig voorgekomen dat zij op zoek waren naar een stage plaats maar dat daar dan al iemand van de Thij een stageplaats had of dat ze tegelijk vroegen om een stageplaats. Dit bemoeilijkte het zoeken van de maatschappelijke stage wel, maar niet in zulke mate dat het onmogelijk werd voor de leerlingen om een stageplaats te vinden.

Behalve door het feit dat de andere school ook de leerlingen in dezelfde periode de leerlingen uitstuurde om een maatschappelijke stageplaats te vinden, waren de eisen waaraan de stageplaats moest voldoen voor de leerlingen niet altijd even duidelijk. Dat bleek toen een van de leerlingen tijdens het gesprek vertelde dat ze met een paar andere meisjes naar een bejaardentehuis was geweest om daar een stageplaats te regelen. Dat kon niet zomaar, er was vanuit het bejaardentehuis contact nodig met de school. Dat was voor haar niet het struikelblok, maar na twee weken hoorde ze dat het niet de bedoeling was dat ze in het bejaardentehuis haar maatschappelijke stage ging doen. Daardoor had ze minder tijd om een andere stageplaats te vinden. Voor haar kwam die afwijzing van de school uit het niets. Echter, uit het gesprek met de begeleiders bleek er in elke klas een klassengesprek had plaatsgevonden om dit soort situaties te voorkomen. Achteraf had de leerling het dus wel kunnen weten. Hier is sprake van miscommunicatie tussen de school/begeleiders en de leerling.

6.4.3 Betrokkenheid van leraren

Een ander punt dat ook een grote rol speelde voor de leerlingen waren de leraren. Het kwam regelmatig voor dat leerlingen hun huiswerk niet konden maken vanwege hun maatschappelijke stage. Als de docent dan vroeg waarom de leerling zijn werk niet had gemaakt, legde de leerling uit dat dat kwam door de maatschappelijke stage. Echter, volgens de leerlingen wisten veel leraren niet wat de maatschappelijke stage was. De leerlingen moesten het dan weer uitleggen aan de docenten. Hieruit blijkt dat, behalve de docenten die direct betrokken waren (geweest) bij de maatschappelijke stage, de docenten niet op de hoogte waren. Daardoor konden de leraren ook geen rekening met de maatschappelijke stage houden en moesten de leerlingen telkens uitleggen wat de maatschappelijke was en wat ze dan precies deden. En dat laatste is in principe niet de taak van de leerlingen. De docenten die te maken krijgen met leerlingen die een maatschappelijke stage moeten geheel op de hoogte zijn van de stand van zaken. Bovendien stimuleert het de leerlingen ook niet als de leraren niet geïnteresseerd lijken te zijn in wat zij doen op hun maatschappelijke stage. In dit geval is niet te zeggen of het desinteresse was van de docenten of dat hier sprake was van onkunde. De leerlingen vonden het in ieder geval 'heel vervelend.'

6.5 Pluspunten van de maatschappelijke stage volgens de leerlingen

6.5.1 Het nut van de maatschappelijke stage

Een van de belangrijkste eisen die de overheid koppelt aan de maatschappelijke stage, is dat de leerling zinvol werk zou moeten doen. Daarom is de leerlingen ook gevraagd naar het nut van hun maatschappelijke stage. De reacties hierop waren verdeeld. Sommige leerlingen vonden de maatschappelijke stage niet zinvol omdat ze hetzelfde werk in hun vrije tijd konden doen met het verschil dat ze wel betaald kregen, zoals bij het oppassen op buurkinderen. Een leerling vond het werk niet zinvol omdat ze vond dat de oudere dame, waar zij bij in huis hielp, die klusjes ook best zelf had kunnen doen. Andere leerlingen vonden de stage wel zinvol. Een van de leerlingen vertelde dat ze het zinvol vond omdat zij wel wat had geleerd op haar stageplaats. Zij werkte in het theater in Oldenzaal en moest helpen met kaartjes knippen, jassen weghangen en reserveringen bevestigen. Ze vond het een uitdaging om dat zo goed en zo snel mogelijk te doen en had het gevoel dat ze echt zinvol was op haar plek. Een van de redenen waarom de stage zinvol werd gevonden door de leerlingen, was dat ze kennis hadden gemaakt met 'andere' mensen. Daarmee bedoelden ze dat ze op plekken kwamen waar ze normaliter niet vaak kwamen. Op die manier werden ze gedwongen om contact te leggen met mensen die ze niet kenden. Dat niet alleen, het waren ook mensen waar ze in het dagelijks leven niet vanzelfsprekend omgang mee zouden hebben. De leerlingen die sporttrainingen gaven, vonden het ook zinvol werk, sommigen zelfs met het oog op de toekomst. Het meest belangrijk leken ze de gezelligheid op hun stage te vinden. Als het niet gezellig of leuk was dan werd de motivatie om serieus aan de slag te gaan al snel minder.

6.5.2 Trots

Hoewel lang niet alle leerlingen het eens waren of de maatschappelijke stage nu zinvol was, waren ze het over een ding wel eens: de maatschappelijke stage moest absoluut niet worden afgeschaft. De leerlingen hadden liever een maatschappelijke stage dan dat ze lessen kregen. Zoals een van hen het verwoordde: "Tijdens de lessen moeten we stil zijn en de lessen zijn saai!" Bovendien vonden ze dat je ook wat leerde op een stage. "Daar doe je toch dingen in de praktijk." Ook hier komt weer de vage lijn tussen beroepsoriënterende stage en maatschappelijke stage naar voren. De leerlingen zagen de stage ook als mogelijkheid om ervaring op te doen in de praktijk. Zij benadrukten de

beroepsoriënterende invulling van de maatschappelijke stage. Echter, de school ziet de maatschappelijke stage vooral als een mogelijkheid om iets bij te dragen aan de maatschappij.

Wat mooi was om te zien, was dat de leerlingen allemaal trots waren op het eindresultaat. Daarbij maakte het niet uit hoe hun stage was ingevuld. Ze vonden het fijn om terug te kijken en te zien dat dingen inderdaad schoner waren dan toen ze begonnen. Ze waren er trots op dat ze hielpen bij de sporttrainingen. Bovendien werden sommige leerlingen nu ook nog gevraagd voor het werk dat ze gedaan hadden. Ze vonden het ook niet vervelend om het werk nu ook weer te doen, al zouden sommigen daar nu toch wel graag betaald voor willen krijgen. Voor hen was het verschil tussen de maatschappelijke stage en een 'echt' bijbaantje niet altijd even duidelijk. Waarom is onbetaald oppassen een maatschappelijke stage en betaald oppassen niet? Hier lijkt het te ontbreken aan duidelijke communicatie vanuit de school.

Het doel van de maatschappelijke stage lijkt niet duidelijk over te zijn gekomen bij de leerlingen. Het doel is immers dat leerlingen zich onbaatzuchtig inzetten voor anderen uit de maatschappij. Op het moment dat leerlingen zich afvragen waarom ze niet betaald krijgen, lijkt het nut van de maatschappelijke stage sterk te dalen. Het had ook hun ogen geopend voor de mogelijkheden. Ze zagen in dat ze zelf in staat waren om op te passen en sporttrainingen te geven. Het lijkt alsof de leerlingen ervaring hebben opgedaan met het hebben van (enige) verantwoordelijkheden. Daarbij hebben de leerlingen ontdekt dat zij meer verantwoordelijkheid kunnen dragen dan ze van zichzelf gedacht hadden. Daar komt nog bij dat ze die (extra) verantwoording in de meeste gevallen ook als zeer prettig hebben ervaren. Dat blijkt uit de trots die ze achteraf tentoongespreid hebben.

6.5.3 Kennis opgedaan?

Een onderwerp dat met de leerlingen tijdens het gesprek ook werd behandeld, is wat ze nu echt van de maatschappelijke stage geleerd hebben. Naast het feit dat de leerlingen trots waren op hun behaalde resultaten, gaven sommigen aan dat ze echt wat nieuws geleerd hadden. Dit was het geval bij de leerlingen die sporttrainingen gaven en in het theater hadden gewerkt. Sommige leerlingen gaven echter aan dat ze niets nieuws geleerd hadden. Zij deden stages die betrekking hadden op huishoudelijk werk en oppassen. De leerlingen lijken over het algemeen eerder nieuwe ervaringen te hebben opgedaan dan nieuwe kennis. Ze zijn in een andere omgeving geweest waar er dingen van hen verwacht werden die nog niet eerder van hen werden verwacht. De vraag is wat de verhouding tussen kennis en ervaring is. Voldoen de ervaringen die de leerlingen hebben opgedaan aan het criterium 'kennis'? De ervaringen die de leerlingen hebben opgedaan, hebben echter niet altijd bijgedragen aan een gevoel van saamhorigheid en sociale samenhang. Zoals eerder al gezegd, vonden ze unaniem dat de stage leuker en beter was dan lessen volgen. Dat heeft niets te maken met de maatschappij maar simpelweg met de eigen belangen van de leerlingen.

6.6 Aanbevelingen van de leerlingen

De leerlingen hadden verschillende oplossingen voor de problemen die ze zelf hebben ondervonden. Allereerst vonden ze dat minstens de helft van de maatschappelijke stage onder schooltijd zou moeten vallen. Het uitroosteren van de klassen op een bepaalde dag(deel) per week leek hen de beste oplossing. Sommige leerlingen droegen een andere oplossing aan. Zij vonden het een goed idee als ze regelmatig een 'uitvaluur' hadden. In die tijd konden ze dan hun huiswerk maken, zodat ze daar 's avonds na het doen van hun maatschappelijke stage weinig tot geen aandacht meer aan hoefden te schenken. Ook zouden ze het fijn vinden als de leraren meer rekening met hen zou

houden in de periode van de maatschappelijke stage door bijvoorbeeld wat minder huiswerk of toetsen op te geven. De leerlingen vonden de tijdspanne waarin ze 20 uur moesten stagelopen te kort. Daarom pleitten ze er ook voor om de 20 uren in twee maanden te mogen doen in plaats van één maand.

Een andere, meer creatieve, oplossing was dat de school stageplekken zou moeten zoeken en deze indelen in sectoren. Op die manier zouden leerlingen een stage kunnen kiezen die (meer) bij hun interesses paste. Dat zou inhouden dat de verantwoording voor de stageplaats, veel meer dan nu het geval was, de verantwoording van de school zou worden. Hier redeneerden de leerlingen weer vanuit een beroepsoriënterende invalshoek.

Een ander punt had te maken met de controle tijdens de periode dat ze de maatschappelijke stage moesten lopen. Er zou vanuit de school meer controle moeten zijn op het naleven van de regels omtrent de stage. Tijdens de stage ontbrak controle op het aantal uren dat de leerlingen voor hun stage hebben opgeschreven. Ook zouden ze duidelijkere regels willen omtrent het inleveren van het verslag en het eventueel invoegen van foto's daarin. Tot slot zouden de leerlingen het fijn vinden als er meer contact zou zijn tussen de docenten onderling. De docenten zouden meer op de hoogte moeten zijn van de maatschappelijke stage. Daardoor zou er meer rekening kunnen worden gehouden met de leerlingen op het moment dat ze de maatschappelijke stage aan het doen zijn. Bovendien kunnen de leraren dan meer betrokkenheid met de leerlingen tonen waardoor de leerlingen weer beter worden gemotiveerd om serieus met de stage aan de slag te gaan.

6.7 De evaluatie van de school

Tijdens het interview vertelde dhr. Roeloffzen dat de school de evaluatie van de maatschappelijke stage hoog in het vaandel heeft staan. Daarom heeft ook de school een evaluatieformulier aan de leerlingen gegeven en hebben zij deze ingevuld. Uit de resultaten van dit evaluatieformulier, dat tevens is bijgevoegd als Bijlage B, kwamen verschillende punten naar voren die bevestigden wat de leerlingen tijdens het focus groep interview al hadden verteld. De evaluatie kan over het algemeen gezien worden als een bevestiging van de informatie die de leerlingen tijdens het gesprek gaven.

6.7.1 Timemanagement

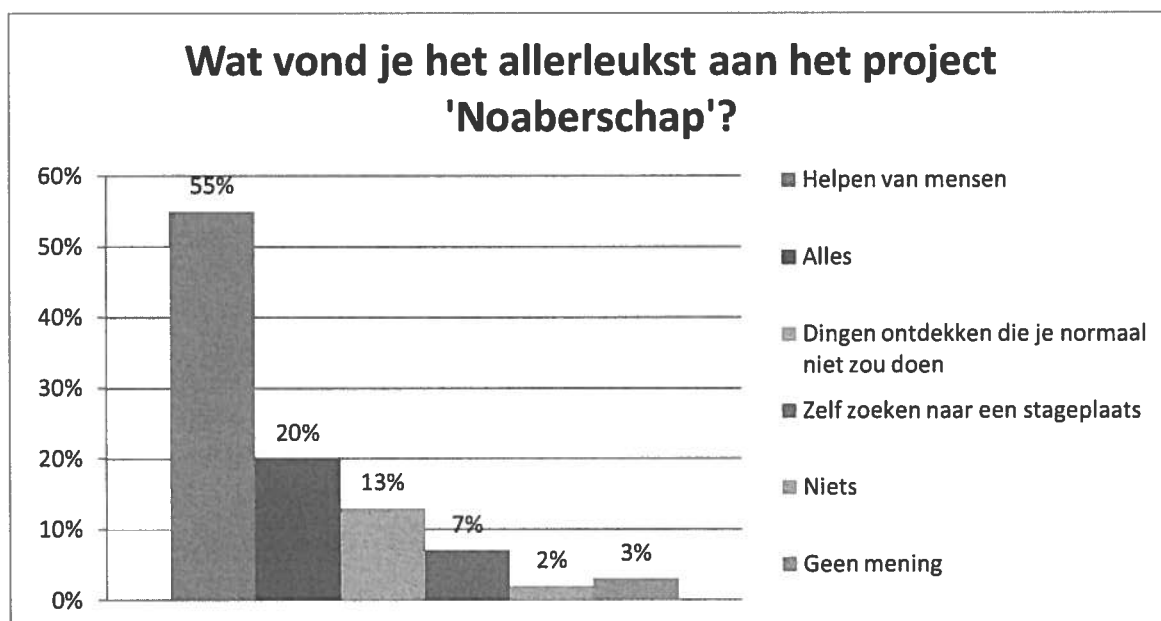
Een van de vragen van het evaluatieformulier ging over eventuele problemen met maatschappelijke stage. De ruime meerderheid van de leerlingen in dit gaf in de evaluatie aan dat ze geen problemen had ondervonden tijdens de maatschappelijke stage. Toch gaf 20 procent van de leerlingen uit zichzelf aan dat ze te weinig tijd hadden om de 20 uur stage te lopen. Deze uitkomst van de evaluatie bevestigt daarmee wat de leerlingen tijdens het focus groep interview vertelden. Zij ervoeren de tijdsdruk tijdens de maatschappelijke stage als te hoog. Zowel het evaluatie onderzoek als het focus groep interview benadrukt hiermee het belang van goed time management vanuit de school.

6.7.2 Het allerleukste?

In de evaluatie kwam de verscheidenheid aan meningen over de maatschappelijke stage en het nut ervan ook duidelijk naar voren. In de evaluatie werd gevraagd naar wat de leerlingen het allerleukst hadden gevonden aan hun maatschappelijke stage. Hoewel het begrip 'allerleukst' subjectief is, werd er in deze vraag juist gevraagd naar de deze subjectiviteit. Het begrip staat immers open voor allerlei interpretaties en sluit bovendien aan bij de woordenschat van de leerlingen. Hieronder staat de grafiek waarin de meningen over de maatschappelijke stage staan weergegeven.

Grafiek 3 Evaluatie van de maatschappelijke stage door leerlingen

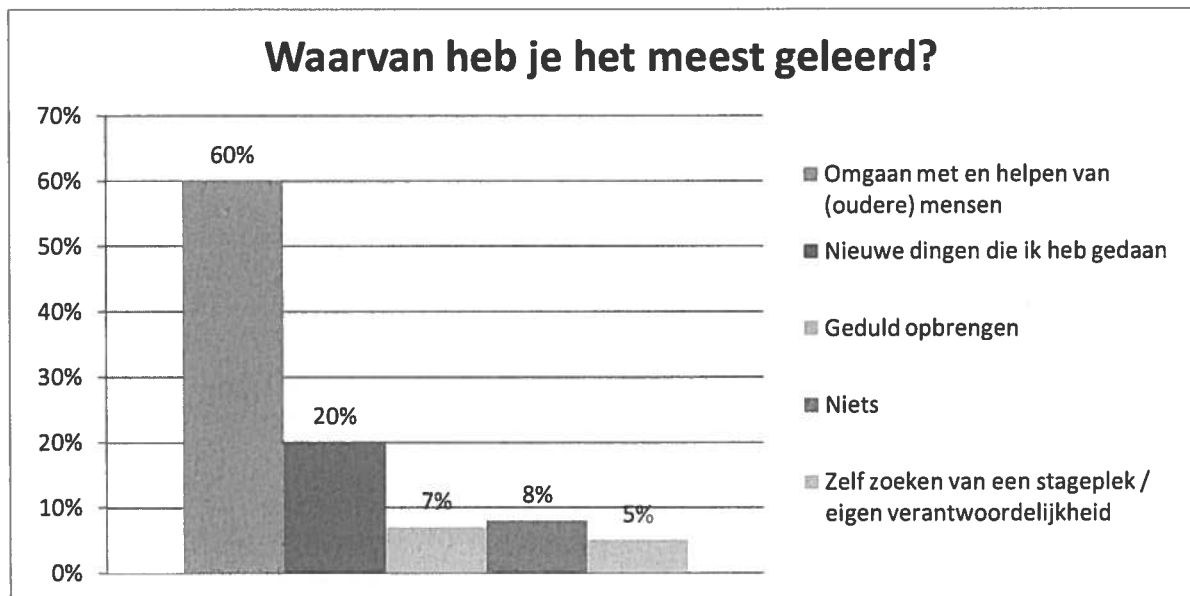
Zoals in de grafiek te zien is, is de meerderheid van de leerlingen het eens met het eerste antwoord. Ze vonden het fijn om mensen te helpen die echt hulp nodig hadden. Dit is het oorspronkelijke idee dat de overheid bij de maatschappelijke stage heeft. Bovendien geeft dit ook weer dat er een kans bestaat dat de leerlingen hebben begrepen wat het doel is van de maatschappelijke stage, namelijk iets voor een ander doen op vrijwillige basis. 20 procent van de leerlingen vond alles leuk wat ze deden. Dat is natuurlijk een erg vage omschrijving. Hier kan alleen voorzichtig uit geconcludeerd worden dat ze het naar hun zin hebben gehad op hun stage. Ook het ontdekken van nieuwe dingen was voor een aantal leerlingen een belangrijke factor tijdens de maatschappelijke stage. 13 procent van de leerlingen geeft aan dat ze het leuk vonden om nieuwe dingen te ontdekken en te doen. In deze grafiek wordt getoond dat slechts 2 procent van de leerlingen 'niets' erg leuk vonden aan het project. Dit is in ieder geval (nog) geen percentage om je druk over te maken. Over het algemeen hebben de meeste leerlingen de maatschappelijke stage, of een aspect ervan, als iets positiefs ervaren. Op basis van deze grafiek zou kunnen worden geconcludeerd dat de maatschappelijke stage op deze school een groot succes is geweest.

6.7.3 Kennis opgedaan?

In de evaluatie is expliciet aan de leerlingen gevraagd wat de leerlingen geleerd hebben tijdens hun maatschappelijke stage. Er werd van de leerlingen een kleine mate van zelfreflectie gevraagd. Hier konden de leerlingen zelf invullen wat ze wilden. Na het bekijken van de resultaten zijn de antwoorden in verschillende categorieën ingedeeld. Hieronder staan de categorieën weergegeven in de grafiek.

Tabel 9 Evaluatie van leerlingen over de maatschappelijke stage

In deze grafiek is te zien dat de leerlingen aangeven dat ze het meest hebben geleerd van het helpen van en omgaan met mensen. Hoewel dit natuurlijk ook van alles kan betekenen, lijkt het alsof de leerlingen door de contacten die ze hebben gelegd nieuwe levenservaringen hebben opgedaan. Ze geven zelf in ieder geval aan dat er in dat opzicht iets aan henzelf veranderd is. Ze schatten van zichzelf in dat ze nu beter kunnen omgaan met mensen die hulp nodig hebben. Wat aan deze grafiek interessant is, is dat 8 procent aangeeft dat ze helemaal niets heeft geleerd van de stage. Hoewel het in dit geval om ongeveer 16-20 leerlingen gaat van de ongeveer 200 leerlingen die hebben deelgenomen aan de maatschappelijke stage, is het een hoog percentage. Het doel van de maatschappelijke stage is natuurlijk niet hetzelfde als het doel van een beroepsoriënterende stage. Leerlingen hoeven dus niet iets te leren dat in verband staat met hun beroepskeuze. Echter, de bedoeling is wel dat ze toch in een bepaalde mate levenservaring opdoen dan wel zich maatschappelijk meer bewust worden. De stage is er immers op gericht om leerlingen tot meer maatschappij bewuste mensen te maken. In dat opzicht is het zorgwekkend dat 8 procent van de leerlingen aangeeft niets geleerd te hebben. Hier zou zeker meer aandacht aan moeten worden gegeven vanuit de school. Waarom vinden de leerlingen dat ze niets hebben geleerd? Misschien is hen wel niet duidelijk uitgelegd wat het doel van de maatschappelijke stage was? Was er geen uitdaging in hun taken? Waren ze niet gemotiveerd genoeg om de vragenlijst serieus in te vullen?

Over het algemeen kan worden geconstateerd dat de leerlingen die het evaluatieformulier hebben ingevuld in meer of mindere mate hebben beschreven wat de leerlingen tijdens het focus groep interview hebben verteld. Dit versterkt de betrouwbaarheid van zowel de evaluatie als van het focus groep interview vrij groot is.

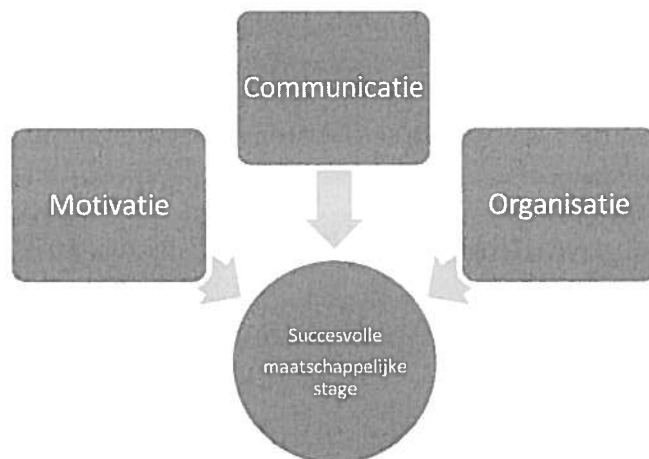

6.8 Conclusie

Uit het focus groep interview kan worden geconcludeerd dat de leerlingen op deze school de stage over het algemeen als vrij prettig en zinvol hebben ervaren. Deze uitspraken worden ondersteund door de evaluatie die de school zelf heeft gedaan. Hierbij speelt het argument “alles is beter dan lessen volgen op school” echter wel een grote rol. Hoewel dit een negatieve redenering is, valt ze wel in het voordeel van de maatschappelijke stage uit. De mate waarin de leerlingen nieuwe en zinvolle ervaringen hebben opgedaan verschilt per leerling. In ieder geval heeft elke leerling zich belangeloos ingezet voor de ander in de maatschappij. Over de organisatie rond de maatschappelijke stage valt veel te zeggen. De leerlingen hebben vooral de organisatie rondom de maatschappelijke stage als negatief ervaren. Op het moment dat de organisatie beter geregeld is, is de kans groot dat leerlingen meer gemotiveerd raken door en voor de maatschappelijke stage. Hierbij moet wel in ogenschouw genomen worden dat de leerlingen die in deze focusgroep waren betrokken, allemaal leerlingen uit de 2C-stroom zijn van het Twents Carmel College. Dit houdt in dat het jonge leerlingen zijn (± 14 jaar) die, zeer waarschijnlijk, VMBO-TL als advies krijgen. Er is waarschijnlijk een groot verschil als de leerlingen een jaar ouder of jonger zouden zijn of een ander niveau onderwijs genieten. In de evaluatie van de school zelf zijn alle leerlingen meegenomen die de maatschappelijke stage hebben gedaan. Dat houdt in dat zowel de leerlingen uit de B-stroom, C-stroom en uit de D-stroom de vragenlijst hebben ingevuld. Echter, de uitkomsten zijn niet naar schoolniveau uitgesplitst. Dat zou een aanbeveling kunnen zijn voor de volgende keer. Op die manier kan onder andere worden onderzocht of de leerlingen per stroom de stage verschillend ervaren, wat hun verwachtingen waren en wat de leerlingen ervan geleerd hebben. De argumenten die de leerlingen tijdens het focusgroep gesprek aanvoerden en in de evaluatie lieten blijken, zijn grotendeels terug te voeren naar de probleemoplossende argumentatie. De leerlingen lijken over het algemeen de maatschappelijke stage als een vaststaand onderdeel van hun curriculum te ervaren en hebben vooral kritiek op de manier waarop zij maatschappelijke stage in de praktijk wordt toegepast.

Wat opvalt is dat alle conclusies in allerlei opzichten verschillen van de conclusies die het LAKS met betrekking tot de maatschappelijke stage heeft getrokken. Dit kan grotendeels worden verklaard door de manier waarop het onderzoek van het LAKS heeft plaatsgevonden. Toch blijven de uitkomsten van dat onderzoek in schril contrast staan naast de uitkomsten van de gesprekken met de leerlingen op het TCC, locatie Lyceumstraat.

Figuur 3 Belangrijke vereisten voor een succesvolle maatschappelijke stage volgens de leerlingen

7. Doelen en resultaten

Nadat de verschillende onderdelen en aspecten van de maatschappelijke stage zijn onderzocht, wordt het tijd om de resultaten van de maatschappelijke stage naast de oorspronkelijke doelen van de overheid te leggen zodat deze ex-ante evaluatie ook een echte evaluatie is. In deze deelvraag zal de maatschappelijke stage worden geanalyseerd aan de hand van de eisen en ideeën die de overheid met betrekking tot de maatschappelijke stage heeft geuit. Allereerst zullen de doelen van de maatschappelijke stage volgens de overheid kort worden besproken. Daarna zullen de resultaten van de leerlingen daarnaast worden gelegd. Zijn de effecten die de maatschappelijke stage bewerkstelligde bij de leerlingen de effecten die de overheid voor ogen had toen zij het initiatief tot de maatschappelijke stage nam? Dat is de vraag die in deze laatste deelvraag centraal staat.

Als er wordt gekeken naar de doelen van de maatschappelijke stage door de overheid, blijkt dat vooral het contact leggen met andere mensen uit de maatschappij een belangrijk doel van de maatschappelijke stage is. (OCW, 2007) De overheid wil immers dat leerlingen ervaren 'hoe mooi het is om iets voor een ander te doen'. Dit is een erg breed doel. Bovendien is 'mooi' voor de een, helemaal niet 'mooi' voor de ander. Iedereen heeft daar zijn eigen ideeën over en gevoelens bij. Om toch richting te geven aan de invulling van de maatschappelijke stage heeft de overheid verschillende punten vastgesteld waaraan de maatschappelijke stage moet voldoen:

- Punt 1: Leerlingen zien een andere kant van de maatschappij
- Punt 2: De stage is zinvol
- Punt 3: Leerlingen werken op vrijwillige basis
- Punt 4: Leerlingen doen nieuwe ervaringen op

Deze punten worden vergeleken met de informatie van de begeleiders en de leerlingen van het TCC, locatie Lyceumstraat.

7.1 Punt 1: De leerlingen zien een andere kant van de maatschappij

Het eerste punt: leerlingen zien een andere kant van de maatschappij. Met andere woorden de leerling leert samenleven met andere mensen uit de Nederlandse samenleving. Als er naar de maatschappelijke stage wordt gekeken zoals deze in de onderbouw momenteel wordt toegepast op het TCC, dan lijkt de stage aan deze eis te voldoen. Een van de eisen aan de maatschappelijke stage in de onderbouw is immers dat leerlingen een stageplek moeten zoeken die niet bij iemand is die ze niet zo goed kennen. In het kader van Noaberschap, waar vooral bij de naaste burens wordt gewerkt, is de 'andere' kant van de maatschappij soms wat beperkt. Een leerling die oppast op de kinderen van de burens doet veel minder nieuwe contacten op dan een leerling die voetbaltraining geeft aan de F-jes. Echter, de leerling die oppast heeft veel meer tijd en mogelijkheden om zich te verdiepen in het milieu van de mensen waar hij oppast. De leerling die voetbaltraining geeft, moet zijn aandacht over alle voetballertjes verdelen en bovendien ook nog de voetballertjes trainen. Hierdoor is zijn aandacht veel meer gespreid en kan waarschijnlijk niet de achtergronden van al zijn F-jes doorgronden. Per stageplaats kan het dus verschillen in hoeverre de leerlingen 'de andere kant' van de maatschappij zien. Daar komt nog bij dat het misschien voor leerlingen niet eens altijd duidelijk is dat ze 'een andere kant' zien. De leerlingen zullen zich er wel bewust van moeten zijn dat het een andere kant is, anders zullen ze dat niet zo ervaren.

7.2 Punt 2: De stage is zinvol

De tweede eis die gesteld wordt aan de maatschappelijke stage, is dat deze zinvol wordt besteed. De vraag is hier wat zinvol is. Wie bepaalt wat zinvol is? Moet de maatschappelijke stage zinvol zijn voor de leerlingen, voor de school, voor de vrijwilligersorganisatie of voor de noabers? De overheid zou het liefst zien dat de maatschappelijke stage voor al deze actoren zinvol is. In haar plan stelt zij: 'De stage moet zinvol zijn. Voor de leerling, die merkt dat zijn inzet ertoe doet en dat de samenleving is wat je er met anderen van maakt. Maar ook voor de samenleving [...] Er moet een balans zijn tussen de waarde voor de leerling en de waarde voor de samenleving.' (OCW, 2007) Dit is ook een van de uitgangspunten van het Noaberschap project. De leerlingen moeten immers de noabers helpen door klusjes te doen waar zij geen tijd voor hebben, geen mankracht voor hebben of die ze zelf niet kunnen doen.

Het lijkt alsof de leerlingen zelf hun stage niet zien als het helpen van de maatschappij. Het begrip maatschappij is niet iets waar zij veel mee in aanraking komen of waar zij zichzelf mee in verband brengen. Het verband tussen hen en de maatschappij was niet duidelijk. Zij moesten immers zelf alles regelen, zelf naar de stageplaats gaan en zelf hun verslag schrijven. De maatschappelijke stage bestaat voor de leerling uit veel aspecten die hij individueel moet volbrengen. Gezien de reacties die de leerling gaven op de vraag of ze hun stage als zinvol hadden ervaren, is de mening over het 'zinvol zijn' van de stage verdeeld. Niet alle leerlingen vonden hun stage zinvol. Waar ze wel over eens waren, was dat ze trots waren op hun stage. Hoewel ze het werk soms niet als zinvol hadden ervaren, waren ze achteraf wel trots op wat ze voor elkaar gekregen hadden. Er zit hier duidelijk een verband tussen trots en zinvol. Volgens mij is trots iets dat voortkomt uit de zinvolheid ergens van. Dus op een bepaald niveau moet de maatschappelijke stage toch zinvol zijn geweest voor de leerlingen, anders kunnen de leerlingen achteraf niet trots zijn op wat ze hebben bereikt. Dat trotse gevoel lijken de leerlingen vooral te hebben ervaren doordat ze verantwoordelijk waren voor iets en dat hen dat ook gelukt is. Om dit te kunnen bevestigen zou er echter nog een gesprek met de leerlingen moeten plaatsvinden.

Over het algemeen lijkt er alsof er tijdens de maatschappelijke stage wel degelijk een balans was tussen de zinvolheid voor de maatschappij en de mate waarin de leerlingen de stage als zinvol hebben ervaren. De leerlingen hebben echter niet dezelfde definitie van zinvol gebruikt als de maatschappij of overheid. Dat komt naar voren uit het feit dat de leerlingen de maatschappelijke stage vooral hebben gezien als iets dat zij zelf moesten doen. Hieruit blijkt eerder een individualistische dan een maatschappelijke houding tegenover de maatschappelijke stage. Om dit te veranderen zou het belang voor de maatschappij van de maatschappelijke stage zoveel mogelijk benadrukt moeten worden voor de leerlingen. Ook zouden ze bijvoorbeeld in hun reflectie op de maatschappelijke stage het belang van hun maatschappelijke stage voor de maatschappij kunnen beschrijven. Op deze manier worden de leerlingen gedwongen om na te denken over het belang van de maatschappelijke stage voor de maatschappij. Ook zouden de leerlingen in klassengesprekken kunnen praten over het nut van hun maatschappelijke stage voor de rest van de samenleving. Dit zijn een paar ideeën om de leerlingen te doen beseffen dat zij bezig zijn in de Nederlandse maatschappij waar zij zelf ook deel van uit maken.

7.3 Punt 3: De leerlingen werken op vrijwillige basis

Het derde punt gaat over de vrijwilligheid. De maatschappelijke stage was helemaal gebaseerd op vrijwilligheid. Zowel de mensen waar de leerlingen aan de slag gingen als de leerlingen kregen niet

betaald. Deze eis is dus helemaal in de maatschappelijke stage opgenomen. Hoewel het werken op vrijwillige basis duidelijk is gecommuniceerd naar de leerlingen, hebben enkele leerlingen aangegeven dat ze graag betaald hadden gekregen voor het werk dat ze gedaan hebben. Ook hier speelt weer het individualisme een rol. De leerlingen beseffen niet dat zij iets voor het grotere goed doen. Zij zien het als een van de verplichtingen die nu eenmaal bij school horen en die ze, net als de andere vakken, met een voldoende moeten afsluiten. Hier zou de communicatie tussen de school en de leerlingen nog kunnen worden verbeterd. Het belang van het vrijwillig klaarstaan voor anderen zou meer benadrukt kunnen worden naar de leerlingen toe. Wanneer de leerlingen het belang hiervan inzien, zou dit hun mening met betrekking tot het ontvangen van een beloning waarschijnlijk beïnvloeden en veranderen.

7.4 Punt 4: De leerlingen doen nieuwe ervaringen op

De vierde eis is dat de leerling nieuwe ervaringen op doet. Wat nu precies nieuwe ervaringen zijn, wordt in het midden gelaten. Hier wordt er van uit gegaan dat een nieuwe ervaring ook wordt opgedaan in een nieuwe situatie. Daardoor wordt het beeld van de maatschappelijke stage op het TCC in dit opzicht ook meteen wat minder rooskleuring. Sommige leerlingen hebben inderdaad nieuwe ervaringen opgedaan door bijvoorbeeld voor het eerst voetbal- of volleybaltraining te geven. Andere leerlingen gingen echter schoonmaken en boodschappen doen voor noabers. Dit geldt tevens voor leerlingen die de maatschappelijke stage op de sportverenigingen hebben gedaan waar zij lid zijn. Het lijkt erop dat de leerlingen wel allemaal ervaring opdeden in het iets doen voor een ander, maar in de activiteiten die ze deden zullen ze niet allemaal nieuwe ervaringen op hebben gedaan.

7.5 Conclusie

Kortom, als er gekeken wordt naar de verschillende eisen die de overheid stelt aan de maatschappelijke stage, dan kan worden geconcludeerd dat de maatschappelijke stage zoals deze wordt toegepast op het TCC op alle punten een voldoende scoort. Daarmee is niet gezegd dat zij de perfecte maatschappelijke stage hebben gecreëerd. Er zijn hier en daar punten die verbetering nodig hebben en sommige punten kunnen nog verder worden uitgewerkt. Vooral de communicatie naar de leerlingen toe zou verder kunnen worden geoptimaliseerd. Op verschillende eisen zou de school hogere punten kunnen scoren door meer en duidelijker met de leerlingen te communiceren. Op die manier zou voor de leerlingen helderder worden wat nu het doel is van de maatschappelijke stage. Daardoor kan de leerling de maatschappelijke stage waarschijnlijk beter plaatsen en weet hij beter wat hij kan verwachten en wat er van hem verwacht wordt. Echter, de basis zoals deze er nu ligt voldoet in ruime mate aan de eisen die de overheid gesteld heeft aan de maatschappelijke stage.

8. Conclusie

Over de maatschappelijke stage valt veel te zeggen en te doen. De overheid publiceert het ene rooskleurige rapport na het andere. De maatschappelijke stage is iets geweldigs. De leerlingen leren hoe ze met elkaar om moeten gaan, doen ook eens een keer iets voor niets, leren de maatschappij kennen en wennen alvast aan het vrijwilligerswerk dat ze later gaan doen. Kortom, de maatschappij is een stukje mooier geworden sinds de *pilots* van de maatschappelijke stage zijn begonnen. Over een paar jaar, als de maatschappelijke stage voor alle leerlingen verplicht zal zijn, zal de maatschappij nog meer opfleuren. En over een jaar of 10 á 15 zal er geen vrijwilligersgat meer zijn en leeft de hele samenleving netjes met elkaar in sociale samenhang.

Dit beeld klinkt het LAKS veel te rooskleurig in de oren. Zij deden een onderzoek waaraan ongeveer 2300 leerlingen meededen. De resultaten die zij vonden waren veel minder rooskleurig. Sterker nog, hun resultaten waren bijna zwartgallig te noemen. De leerlingen vinden de maatschappelijke stage onnuttig, hebben liever gewone schooldagen, snappen niet wat de maatschappelijke stage te doen heeft met de maatschappij en verdrukken de leerlingen met een beroepsoriënterende stage. Kortom: de maatschappelijke stage is een van de slechtste ideeën van de overheid dat bovendien ook nog eens extra organisatie, tijd en energie vraagt van de docenten. De maatschappelijke stage is zeker geen aanvulling op het onderwijscurriculum, slechts een belasting.

Als deze beelden naast elkaar gelegd worden, is het bijna niet voor te stellen dat beide organisaties het over dezelfde maatschappelijke stage hebben. Hoe komt het dat de een de maatschappelijke stage helemaal ophemelt terwijl de ander het met de grond gelijk maakt? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is het noodzakelijk om naar de maatschappelijke stage in de praktijk te kijken. Dit is precies wat er in dit onderzoek is gedaan. Allereerst is er vastgesteld wat de maatschappelijke stage nu precies is. De maatschappelijke stage is een initiatief van de politiek en staat in verband met de sociale samenhang. De maatschappelijke stage heeft als doel de leerlingen kennis te laten maken met de maatschappij zodat zij leren samenleven in de Nederlandse samenleving. Daarnaast maken de leerlingen kennis met vrijwilligerswerk en is er kans dat zij het vrijwilligersgat in de toekomst kunnen gaan vullen.

Zoals al gezegd, de maatschappelijke stage komt voort uit de politiek en wordt dan ook vanuit overheidswege gestimuleerd. De scholen worden echter erg vrij gelaten in de invulling van de maatschappelijke stage. Op het TCC, locatie Lyceumstraat, wordt de maatschappelijke stage ingevuld aan de hand van het project Noaberschap waarbij burenhulp centraal staat. Op andere scholen kan de maatschappelijke stage weer anders zijn ingevuld.

Dit wordt ook bevestigd door het SLO dat in haar advies verschillende manieren beschrijft waarop de maatschappelijke stage in het onderwijscurriculum kan worden toegepast. Hier kan worden gedacht aan vakoverstijging, onafhankelijke stage, de stage onderbrengen bij een vak of elke mogelijke combinatie van deze drie. OP het TCC is ervoor gekozen om de maatschappelijke stage in de onderbouw als apart 'vak' aan te bieden. In de bovenbouw is het echter mogelijk het vak BSM te kiezen waarin de maatschappelijke stage (gedeeltelijk) is ingebed. Natuurlijk zijn er ook nog mogelijkheden om de maatschappelijke stage bij vakken als maatschappijleer en maatschappijwetenschappen onder te brengen. Dit is echter nog niet het geval.

De leerlingen uit de onderbouw hebben de maatschappelijke stage op het TCC gevolgd. De meningen over de stage waren verdeeld. Over het algemeen waren de leerlingen trots op wat ze bereikt hadden tijdens hun stage. De meningen over het nut en het zinvol bezig zijn, waren verdeeld. Echter, over het timemanagement van de school waren ze veel minder te spreken. Ook de betrokkenheid van leraren bij de maatschappelijke stage liet volgens hen te wensen over. Het meest viel op dat de leerlingen eerder als individu bezig lijken te zijn geweest dan dat ze het gevoel hadden dat ze deel uit maakten van 'de maatschappij'. Deze punten spraken ze zowel tijdens een focus groep interview als tijdens de evaluatie van de school uit.

De antwoorden van de leerlingen zijn meegenomen in een vergelijking met de eisen van de overheid aan de maatschappelijke stage. Hieruit bleek dat de maatschappelijke stage op het TCC, locatie Lyceumstraat, voor het grootste gedeelte overeen komt met de eisen van de overheid. Toch moet het TCC nog aan de slag om sommige punten verder te verstevigen en beter in de praktijk te kunnen brengen.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidde:

'Welke effecten worden met de maatschappelijke stage gesorteerd op het Twents Carmel College, locatie Lyceumstraat, en zijn deze effecten de effecten die de overheid voor ogen heeft?'

Volgens het onderzoek van het LAKS kon deze vraag niet positief beantwoord worden. Volgens de overheid moest deze vraag simpelweg positief worden beantwoord. In de praktijk blijkt dat de maatschappelijke stage veel effecten teweeg brengt. Er wordt veel gevraagd van de organisatie van de school, maar ook van de leerlingen. De school moet ervoor zorgen dat de leerlingen inderdaad aan de slag gaan, dat er contact is met de gemeente en de vrijwilligersorganisaties, de leerlingen worden begeleid en dat er een eindresultaat wordt ingediend. De leerlingen moeten hun handen uit de mouwen steken en bij noabers aan de slag gaan. Het gevolg is dat de leerlingen inderdaad in de maatschappij aan de slag gaan en onbezoldigd iets voor een ander betekenen. De vraag is echter of dit op termijn het effect is dat de overheid voor ogen heeft. De vraag of de sociale samenhang wordt versterkt door de maatschappelijke stage kan niet eenduidig worden beantwoord. De leerlingen bleken zich tijdens hun stage lang niet altijd bewust van het feit dat ze in en voor de samenleving aan het werk waren. Er zullen naast de maatschappelijke stage ook andere initiatieven moeten worden ondernomen voordat deze jongeren zich bewust worden dat zij in een samenleving wonen die zij ook kunnen beïnvloeden.

Uiteindelijk blijkt maar weer dat de waarheid in het midden ligt. In de praktijk is de maatschappelijke stage niet zo rooskleurig als de overheid voordoet. Aan de andere kant is de maatschappelijke stage ook niet zo zwartgallig als het LAKS beweert. De maatschappelijke stage is nog wankel en fragiel, maar als de rotte plekken op tijd weg kunnen worden gesneden, dan zal de maatschappelijke stage uitgroeien tot een stevige boom die een waardevolle toevoeging kan zijn in het Nederlandse maatschappelijke landschap.

9. Aanbevelingen

Tot slot zullen er nog enkele aanbevelingen worden gedaan. Hier komen verschillende aanbevelingen aan bod. Allereerst zullen er enkele aanbevelingen met betrekking tot de uitvoering van de maatschappelijke voor het TCC, locatie Lyceumstraat volgen. Daarna zullen er algemenere aanbevelingen voor verder onderzoek volgen.

9.1 Aanbevelingen voor het Twents Carmel College

Een van de belangrijkste aanbevelingen met betrekking tot de uitvoering van de maatschappelijke stage op het TCC, locatie Lyceumstraat, heeft verband met de betrokkenheid van de docenten. De leerlingen ervoeren dat de docenten die niet direct betrokken waren bij de maatschappelijke stage weinig tot niets af wisten van de stage. Om dit in de toekomst te voorkomen, is het noodzakelijk dat alle docenten op de hoogte zijn van het reilen en zeilen van de maatschappelijke stage. De nadruk ligt op het feit dat alle docenten van de maatschappelijke stage op de hoogte zijn, niet alleen de docenten die er direct mee te maken hebben, zoals de mentoren en de begeleiders. Een andere aanbeveling is dat het doel van de maatschappelijke stage meer benadrukt wordt naar de leerlingen toe. De leerlingen zien de maatschappelijke stage als een manier om onderwijs te ontduiken en beroepservaring op te doen. Dit is niet het primaire doel van de maatschappelijke stage. Door meer nadruk op het doel van de maatschappelijke stage te leggen, kan dit worden veranderd. Voorbeelden hiervan zijn: klassengesprekken tijdens de mentor uren over het nut van de maatschappelijke stage, reflectie met betrekking tot het nut van de maatschappelijke stage voor de maatschappij en alleen stages met een maatschappelijk karakter toestaan.

Ook zou er van uit de school duidelijk moeten zijn welke eisen er nu aan de maatschappelijke stage worden gesteld. Hoewel de begeleiders al aangaven dat de scheidslijn tussen de maatschappelijke stage en de beroepsoriënterende stage vaag is, is het toch van belang dat zij zelf precies weten wat nu wel en niet kan. Op deze manier kan het ook aan de leerlingen duidelijk worden gemaakt wat nu wel en wat niet een maatschappelijke stage is. Daardoor kan het maatschappelijke karakter van de stage beter in stand worden gehouden. De maatschappelijke stage blijft dan een maatschappelijke stage en schuift niet langzaam in de richting van de beroepsoriënterende stage. Een manier om dit te voorkomen is door de leerlingen een blad te geven waarop de eisen aan de maatschappelijke stage staan uitgewerkt met een aantal voorbeelden van een juiste stageplaats erbij. Zo hebben zowel de leerlingen, ouders, docenten en begeleiders altijd iets zwart op wit staan om op terug te vallen en naar te verwijzen.

In het proces van de maatschappelijke stage spelen ook de ouders van de kinderen een belangrijke rol. Zij helpen hun kinderen vaak met het zoeken en vinden van een stageplaats. Daarom is het ook van belang dat de ouders goed voorgelicht worden over de maatschappelijke stage. Dit kan door middel van een nieuwsbrief over de maatschappelijke stage of een ouderavond over dit onderwerp. Hier moet wel bij worden gezegd dat dit onderwerp niet ter sprake is gekomen tijdens een van de interviews op het TCC. Daardoor kan deze aanbeveling niet geheel stroken met de realiteit. Dit neemt niet weg dat dit zeker ook van belang is voor het slagen van de maatschappelijke stage op het TCC.

9.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Allereerst zou er een vergelijkend onderzoek moeten komen bij andere locaties van het TCC. Hoe is de maatschappelijke stage daar geregeld? Loopt men daar tegen dezelfde problemen aan? Hoewel er

een schoolbreed beleid is, werd toch op locatie Lyceumstraat aangegeven dat er vraag is naar een schoolbreed onderzoek. Het liefst zou dit moeten worden gedaan door iemand van buitenaf, zodat de verschillen en overeenkomsten duidelijk in kaart kunnen worden gebracht. Door te vergelijken binnen het TCC wordt het aantal leerlingen dat geïnterviewd wordt groter en kan er op basis van een grotere groep conclusies worden getrokken over de maatschappelijke stage.

Een tweede suggestie zou zijn om ditzelfde onderzoek meerdere jaren achter elkaar te doen. Welke veranderingen treden op in de maatschappelijke stage? Hoe evolueert de maatschappelijke stage op het TCC in de tijd? In dit onderzoek is er gekeken naar leerlingen uit het tweede jaar met vmbo advies.

Het zou ook heel interessant zijn om te kijken naar de verschillen tussen de leerlingen van hogere en lagere stromingen. Worden bij alle leerlingen van de onderwijsstromen de eisen van de overheid gehaald? Is er verschil in de mate waarin de eisen worden gehaald? Zouden er andere eisen moeten worden gesteld aan de leerlingen die vwo doen dan aan leerlingen die vmbo doen?

Een vierde suggestie is om de maatschappelijke stage zoals deze in de praktijk wordt gebracht op het TCC te vergelijken met een maatschappelijke stage op een andere school. Maakt de vorm van de maatschappelijke stage uit in het behalen van het doel dat de overheid voor ogen heeft? Wordt de maatschappelijke stage beïnvloed door zoiets simpels als de gemeente waar de school deel van uit maakt?

Ook zou er een vergelijkend onderzoek moeten komen tussen de leerlingen die wel en de leerlingen die niet een maatschappelijke stage hebben gelopen. Heeft de stage een positief effect op het burgerschap dat de leerlingen tentoonspreiden? In hoeverre heeft de maatschappelijke stage een positief effect op de leerlingen? Is er wel een verschil tussen leerlingen die een maatschappelijke stage hebben gedaan en leerlingen die dat niet hebben gedaan? Natuurlijk zijn er nog veel meer mogelijkheden te noemen om de maatschappelijke stage verder te onderzoeken.

Dit zijn slechts enkele aanbevelingen. Deze aanbevelingen vormen een goede basis voor verder onderzoek. Door verder onderzoek zal het ook mogelijk worden om meer generaliserende conclusies te trekken. Deze onderzoeken zullen uit zowel ex-ante als ex-post evaluaties dienen te bestaan. Bovendien zullen deze onderzoeken een waardevolle evaluatie van de maatschappelijke stage zijn. Uiteindelijk draait het maar om een vraag: Is de maatschappelijke stage een goed middel om de jongeren samen te leren leven of moet de maatschappij leren leven met de jongeren?

Nawoord

Tijdens het schrijven van deze scriptie is mij gebleken dat een scriptie niet iets is wat iemand alleen kan doen. Verschillende mensen hebben mij ondersteund op alle mogelijke manieren. Zonder hun steun en hulp was deze scriptie waarschijnlijk nooit afgekomen en had ze niet in deze vorm voor u gelegen.

Allereerst wil ik mijn begeleidster bedanken. Vanaf het begin van zowel de opleiding als deze scriptie heeft zij mij begeleid. Margarita heeft veel opbouwende kritiek gegeven en mij als dat nodig was in de juiste richting gestuurd. Ook heeft ze mij geholpen om van een verhaal en wat gedachten een scriptie te schrijven. Daar waren op veel *comments* voor nodig, evenals veel geduld en tijd.

Tijdens mijn stage op het TCC heeft dhr. Wortelboer mij begeleid. Ook hebben wij regelmatig van gedachten gewisseld over de maatschappelijke stage. Mede dankzij zijn kritische kijk op de maatschappelijke stage ben ik geïnteresseerd geraakt in dit onderwerp. Bovendien heeft hij mij de ruimte gegeven om met leerlingen over de maatschappelijke stage te praten. Daarom verdient ook hij bedankt te worden!

Natuurlijk kan ik de mensen die ik geïnterviewd heb voor dit onderzoek niet vergeten. Dhr. Roeloffzen, Mw. Kiewiet, de leerlingen uit 2C en Mw. Meijs hebben allemaal een belangrijke rol gespeeld tijdens het verzamelen van informatie voor dit onderzoek. Zonder hun bijdragen was dit onderzoek nooit zo compleet geworden. Ook wil ik hen bedanken voor de tijd die ze vrijemaakt hebben en de bereidheid om mij te helpen.

Mijn huisgenoten Daan de Jong en Johan de Waard hebben mij geholpen door tijd te investeren in het proeflezen van dit document. Bedankt!

Er zijn veel meer mensen die mij op de een of andere manier geholpen hebben tijdens mijn onderzoek en het schrijven van mijn scriptie. Ook hen wil ik bedanken. Zonder alle hulp, grapjes, gesprekken, middagen in het zwembad, kritische opmerkingen, telefoongesprekken, aanmoedigingen en interesse in de voortgang was het niet gelukt!

Bedankt!

Daniëlle Hordijk, MA

Enschede, 18 augustus 2009

Geraadpleegde literatuur

Andolina, M.W., et al. (2003) Habits from Home. Lessons from School: Influences on Youth Civic Engagement. *Political Science and Politics*. Vol. 36, No. 2, pp. 275 – 280.

Bijsterveldt, v. J. (juni 2008) *Regeling aanvullende bekostiging maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs voor de schooljaren 2008/2009 tot en met 2010/2011*.

CPS. (2008) Wat is een maatschappelijke stage?

Devilee, J. (juni 2005) *Vrijwilligersorganisaties onderzocht. Over het tekort aan vrijwilligers en de wijze van werving en ondersteuning*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dijkhuis, G.J.H. (1991) *Twents Woordenboek. Twents in Woord en Gebruik*. Enschede : Uitgeverij Van de Berg

Dijkstra, A.M. (2008) *Of Publics and Science. How Publics Engage with Biotechnology and Genomics*. Enschede : Gildeprint bv

Gemeenten Dinkelland, L. e. (2009) *Visie op maatschappelijke stages*.

Hairston, J.E. (2004) Identifying What 4-H'ers Learn from Community Service Projects. *Journal of Extension*. Vol. 42. No.1.

Hoppe, R., et.al.(2004) *Beleidsnota's die (door)werken. Handleiding voor geslaagde beleidsvoorbereiding*. Bussum : Uitgeverij Coutinho

Kahne, J. & Westheimer, J. (2003) Teaching Democracy: What Schools Need to Do. *Phi Delta Kappan*. September 2003

Kim, S. & Parks, B.S. (1996) Effects of Participatory Learning Programs in Middle and High School Civic Education. *Social Studies*. Vol. 87, No. 4, pp. 171 - 176.

LAKS. (April 2008) *Onderzoeksresultaten - Enquête Maatschappelijke Stage*.

Leenders, H., Veugelers, W. & Kat, de E. (2007) Contrasten en praktijken. Waardevormend onderwijs en burgerschapsvorming op 3 vwo - scholen. *Pedagogische studiën*. Vol. 84. pp 84 - 99.

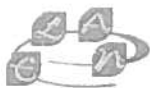
Lopez, M.H. (2002) *Youth Attitudes Towards Civic Education and Community service Requirements*. The Center for Information & Research on Civic Learning & Engagement (Circle)

Meijs, L. (2005, december) Adopteert maatschappijleer de maatschappelijke stage? *Maatschappij & Politiek* , Vol. 36, No. 8, pp. 5-8.

Morgan, D. (1998a) *The focus group guidebook*. Thousand Oaks: Sage.

Nassar-McMillan, S.C. & Borders, L. D. (2002) Use of Focus Groups in Survey Item Development. *The Qualitative Report*, Vol. 1. No. 1.

Nieuwenhuijs, G. (2004) *Politieke Vormingsprogramma's voor jongeren. Een verkenning van de voorwaarden*.

OCW, Ministerie van (2007) *Samenleven kun je leren. Plan van aanpak voor de invoering van de maatschappelijke stage in het Voortgezet Onderwijs*. Den Haag: Vormvrijf.

Onderwijsraad (2003) *'Onderwijs en burgerschap'*, Den Haag : Drukkerij Artoos

Sherrod, L.R. (2003) Promoting the Development of Citizenship in Diverse Youth. *Political Science and Politics*. Vol. 26. No.2, pp. 287 - 292.

SLO. (juli 2007) *Advies over de mogelijkheden om maatschappelijke stages in te passen in het onderwijscurriculum*.

Tashakkori, A. & Teddle, C. (eds.) (2003) *Handbook of Mixed methods in social and behavioral research*. Thousand Oaks : Sage.

Trouw (5 maart 2009) Aandacht voor stageplekken in sociaal akkoord.

Twente (16 maart 2009) *Regionale pilot MaS Twente Achterhoek. Plan van aanpak*.

De Volkskrant (21 November 1999) CDA: Maatschappelijke stage voor jongeren.

Westheimer, J. & Kahne, J. (2004) What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy. *American Educational Research Journal*. Vol. 41, No. 2, pp. 237 - 269.

Williams, A. & Katz, L. (2001) The use of Focus Group Methodoloty in Education: Some Theoretical and Practical Considerations. *international Electronic Journal For Leadership in Learning*. Vol. 5, No. 3.

Withney, L. (2005) Middle level teachers using focus group research. *Education*. Vol. 126, No. 1, pp. 3 - 12

Websites

CDA (bezoekt op 22 juni 2009) via:

<http://www.cda.nl/standpunten.aspx?l=158>

PvdA (bezoekt op 22 juni 2009) via:

<http://www.pvda.nl/renderer.do/menuld/107719/clearState/true/sf/107719/returnPage/107719/itemId/220143203/realItemId/220143203/pageId/107750/instanceId/107734/>

SP (bezoekt op 22 juni 2009) via:

http://www.sp.nl/standpunten/cd_17/standpunt_over_maatschappelijke_stage.html

CU (bezoekt op 22 juni 2009) via:

<http://www.christenunie.nl/nl/k/news/view/179865>

VVD (bezoekt op 22 juni 2009) via:

<http://www.vvd.nl/index.aspx?Contentid=7893&Chapterid=1147&Filterid=974>

SGP (bezoekt op 22 juni 2009) via:

http://www.sgp.nl/Page/from_sp_id=646/sp719/ml1/nctrue/system_id=4486/so_id=936/Index.html

PVV (bezoekt op 22 juni 2009) via:

http://pvv.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=717&Itemid=122

Landelijk Actie Komitee Scholieren

www.laks.nl

Bijlage A: De vragenlijst behorende bij het focus groep interview

- Aantal leerlingen:
- Verdeling man / vrouw:
- Welke stages hebben de leerlingen gelopen?
- Waar hebben ze deze stages gelopen?
- Hoe kwamen ze aan de stageplaatsen?
- Hoe lang hebben ze stage gelopen?
- Wat vonden de leerlingen van de lengte van de stage?
- Wat vonden de leerlingen van de stage?
- Vonden de leerlingen zichzelf zinvol bezig?
- Vonden de leerlingen de stage waardevol of denken ze dat ze ook zonder de stage kunnen?
- Wat hebben de leerlingen geleerd van de maatschappelijke stage?
- Zouden de leerlingen nu meer vrijwilligerswerk gaan doen?
- Vonden de leerlingen het werk dat ze deden belangrijk?
- Als je wat mocht veranderen, wat zou je dan veranderen?
- Mag de maatschappelijke stage weer worden afgeschaft?

Deze vragen zijn niet in deze volgorde behandeld maar in de volgorde dat de onderwerpen aan bod kwamen.

Bijlage B: Het evaluatieformulier van de school voor de leerlingen

Evaluatie leerlingen deelnemend aan Maatschappelijke Stage 'Noaberschap'.

Hallo allemaal,

Zouden jullie dit formulier willen invullen en deze zo snel mogelijk willen inleveren bij je mentor?
Maar in ieder geval voor woensdag 20 mei!

1. Wat vond je het aller-leukste aan het project 'Noaberschap'?

2. Waarvan heb je het meest geleerd op je stage?

3. Wat vond je het minst leuk en welke problemen kwam je tegen bij de stage?

4. Vond je het moeilijk om een stageplek te vinden?

Zo ja, hoe kan dat? Leg uit!

5. Wat vond je van Teletop? Vond je het fijn om met de computer te werken of heb je het liever op papier? Leg uit!

6. Wat zou jij veranderen aan dit project?

Met vriendelijke groet,

Rebecca Schutten
Coördinator Maatschappelijke Stage 'Noaberschap'.

Bijlage C: Essay Maatschappijleer en de maatschappelijke stage

Maatschappijleer en de maatschappelijke stage

Daniëlle Hordijk

In deze tijden van economische onrust in de maatschappij worden er allerlei maatregelen en ideeën geopperd om de economische crisis tegen te gaan. Hoewel de maatschappelijke stage niet het eerste is waar iemand aan zou denken bij het oplossen van een economische crisis, heeft dit onlangs wel in de krant gestaan. Echter, de meningen over de maatschappelijke stage zijn verdeeld. Zo zou de maatschappelijke stage mbo-ers van hun mogelijke stageplaatsen afhouden.⁷ De politieke partijen zijn verdeeld over dit onderwerp. Hierin lijkt een duidelijke tweedeling tussen links en rechts te ontstaan. Aan de ene kant wordt door de PvdA gesteld dat de maatschappelijke stage een instrument is om jongeren beter voor te bereiden op de arbeidsmarkt.⁸ De SP stelt dat de maatschappelijke stage niet alleen van belang is voor de leerlingen maar ook van belang voor de maatschappij.⁹ Beide partijen zijn dus voorstander van de maatschappelijke stage. De CU sluit zich ook bij die groep aan.¹⁰ Aan de rechterkant van het politieke spectrum zijn de meningen verdeeld. De VVD vindt de maatschappelijke stage maar onzin en zou graag zien dat het geld op een andere (betere?) manier in het onderwijs zou worden geïnvesteerd.¹¹ De SGP is ook niet ondersteboven van het voorstel om de maatschappelijke stage verplicht te stellen.¹² Er is echter ook een interessante ontwikkeling gaande aan de rechterkant van het politieke spectrum. De PVV vindt namelijk dat de maatschappelijke stage niet ver genoeg gaat en stelt een burgerschapsprogramma voor waarin er sprake is van wekelijks vrijwilligerswerk en een stage van drie maanden aan het einde van de opleiding.¹³ Zoals hierboven al beschreven werd, zijn de meningen over de maatschappelijke stage en de toepassing er van zeer verdeeld. Dit gaat echter vrijwel overal over de vorm van de stage. De vraag die hier volgens mij centraal zou moeten staan is de invulling van de maatschappelijke stage. Wat maakt de maatschappelijke stage nu zo maatschappelijk? Alle stages die gedaan worden, vinden toch plaats in de maatschappij? Wat maakt de maatschappelijke stage nu zo anders als een 'gewone' stage? Bovendien kan er ook worden afgevraagd of de maatschappelijke stage een toevoeging aan het bestaande onderwijscurriculum is of dat ze slechts een stokpaardje van de huidige coalitie is.

In dit artikel zal er dieper op de kwestie van de maatschappelijke stage worden ingegaan. De hoofdvraag die hierbij centraal zal staan, luidt als volgt:

⁷ Trouw (5 maart 2009) Aandacht voor stageplekken in sociaal akkoord

⁸ PvdA via:

<http://www.pvda.nl/renderer.do/menuId/107719/clearState/true/sf/107719/returnPage/107719/itemId/220143203/realItemId/220143203/pageId/107750/instanceId/107734/>

⁹ SP via: http://www.sp.nl/standpunten/cd_17/standpunt_over_maatschappelijke_stage.html

¹⁰ CU via: <http://www.christenunie.nl/nl/k/news/view/179865>

¹¹ VVD via: <http://www.vvd.nl/index.aspx?Contentid=7893&Chapterid=1147&Filterid=974>

¹² SGP via:

http://www.sgp.nl/Page/from_sp_id=646/sp719/ml1/nctrue/system_id=4486/so_id=936/Index.html

¹³ PVV via: http://pvv.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=717&Itemid=122

In hoeverre is de maatschappelijke stage een waardevolle toevoeging aan het onderwijscurriculum, en in het bijzonder maatschappijleer?

Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden, zal er gebruik gemaakt worden van verschillende deelvragen. Allereerst zal het begrip maatschappelijke stage nader worden toegelicht. Wat is nu precies een maatschappelijke stage en waar komt dit begrip vandaan?

Vanwege de beperkte tijd en ruimte, is er in dit paper geen praktijkervaring van docenten en/of leerlingen meegenomen. Deze leemte wordt opgevuld door eerder gedaan kritisch onderzoek. Op basis van literatuur zal er ook gekeken worden naar de kritiek op de maatschappelijke stage. De tweede deelvraag luidt dan ook als volgt: Wat is de kritiek op de maatschappelijke stage? Hierin zullen enkele kritische geluiden worden beschreven evenals mijn eigen mening met betrekking tot de maatschappelijke stage.

Daarna zal er ingegaan worden op de verbinding tussen maatschappijleer en de maatschappelijke stage. Is er een directe verbinding tussen die twee begrippen? Op het eerste gezicht lijkt het logisch dat de maatschappelijke stage een verlengstuk is van het vak maatschappijleer. Toch blijkt dat deze verbinding lang niet voor iedereen zo duidelijk is als dat de begripsaanduidingen doen vermoeden. De derde deelvraag luidt dan ook: Wat is het verband tussen maatschappijleer en de maatschappelijke stage?

Tot slot zal in de conclusie het antwoord op de hoofdvraag worden gegeven door de antwoorden van de drie deelvragen samen te voegen. Bovendien zullen er ook verwijzingen voor verder onderzoek aangedragen worden. Dit artikel kan worden beschouwd als een inleiding op verder onderzoek met betrekking tot de maatschappelijke stage.

Deelvraag 1: Wat is de maatschappelijke stage?

De maatschappelijke stage staat centraal in dit paper. In de kranten en in het nieuws wordt er vaak over geschreven. Trouw vermeldt bijvoorbeeld staatssecretaris van Bijsterveldt een overeenkomst met zowel de sportsector als de culturele sector heeft getekend.¹⁴ Hier door kunnen er per jaar respectievelijk twaalf duizend en twee duizend leerlingen aan de slag in deze twee sectoren. De maatschappelijke stage komt niet alleen positief, maar zeker ook negatief in het nieuws. Zo zou de maatschappelijke stage ervoor zorgen dat studenten van het MBO steeds moeilijker een stage kunnen vinden.¹⁵ In de kranten en op internet zijn er allerlei meningen te vinden over de maatschappelijke stage. Voordat er dieper ingegaan wordt op de meningen over de maatschappelijke stage, is het allereerst van belang om vast te stellen wat de maatschappelijke stage precies is en welke belangen er bij komen kijken. Dat wordt in deze eerste deelvraag besproken.

Wat is de maatschappelijke stage nu precies? De maatschappelijke stage valt, net zoals alles wat met het onderwijs te maken heeft, onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Dit ministerie heeft in november 2007 het "Plan van aanpak voor de invoering van de maatschappelijke stage in het Voortgezet Onderwijs" gepubliceerd onder het motto: 'Samen leven kun je leren'. Dit is tot op heden de meest recente publicatie van het ministerie met betrekking tot de maatschappelijke stage. In dit plan staat onder andere vermeld wat de maatschappelijke stage nu precies is. In tegenstelling tot mijn eerste aannames met betrekking tot de maatschappelijke stage, is de maatschappelijke stage nog niet verplicht. Het programma voor de invoering van de maatschappelijke stage is weergegeven in tabel 1.

Tabel 10
Gefaseerde invoering¹⁶

2007-2008	Stimuleren en leren (leerlingen, scholen en stagebieders warm maken, <i>good practices</i> en <i>pilots</i>)
2008-2009	Stimuleren en leren (leerlingen, scholen en stagebieders warm maken, <i>good practices</i> en <i>pilots</i>)
2009-2010	Versnelde invoering van de maatschappelijke stage
2010-2011	Alle scholen beschikken over een invoeringsplan maatschappelijke stage
2011-2012	De maatschappelijke stage is wettelijk verplicht voor alle VO-leerlingen die instromen

In tabel 1 is het verloop van de invoering van de maatschappelijke stage weergegeven. Momenteel is er sprake van fase 2: de versnelde invoering van de maatschappelijke stage. In het groeimodel van

¹⁴ Trouw (1 april 2009) Sportsector biedt scholieren duizenden stageplekken aan
Trouw (4 december 2008) Stage lopen bij een culturele instelling

¹⁵ Trouw (5 maart 2009) Aandacht voor stageplekken in sociaal akkoord

¹⁶ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2007) 'Samen leven kun je leren. Plan van aanpak voor de invoering van de maatschappelijke stage in het Voortgezet Onderwijs' Vormvijf : Den Haag. Tabel 1: gefaseerde invoering. Pg. 48

het ministerie blijkt dat het doel voor deze fase is dat alle scholen een maatschappelijke stage aanbieden en dat minimaal 35% van de leerlingen ook daadwerkelijk deelneemt aan de maatschappelijke stage zoals die op de school wordt aangeboden.

Op deze scholen is er waarschijnlijk nog niet overal sprake van de maatschappelijke stage zoals het ministerie deze uiteindelijk voor zich ziet. In het plan van aanpak wordt eigenlijk maar een harde eis genoemd door het ministerie. De maatschappelijke stage moet een stage worden van minimaal 72 uur. De school kan dit op verschillende manieren invullen. Een voorbeeld: drie maanden lang een dag per week (of twee dagdelen).¹⁷ Daarnaast moet de maatschappelijke stage een onderdeel vormen van het curriculum. Er wordt in het plan van aanpak een verband gelegd tussen de vakken Culturele Kunstsinnige Vorming (CKV) en Lichamelijke Oefening (LO). De maatschappelijke stage zou op eenzelfde manier worden beoordeeld als deze twee vakken.¹⁸

Naast de harde eis van 72 uur stelt het ministerie eigenlijk geen harde eisen. Op deze manier wordt de school redelijk vrij gelaten voor de invulling van de maatschappelijke stage.¹⁹ Wel geeft het ministerie enkele richtlijnen en tips waar de school rekening mee kan houden bij het inrichten van de maatschappelijke stage. Natuurlijk speelt ook de financiële en juridische aspecten een rol bij de maatschappelijke stage. Hierover zijn duidelijke regels gemaakt. Een school krijgt financiële ondersteuning vanuit de overheid om de maatschappelijke stage aan te kunnen bieden. Echter, omdat deze twee aspecten niet van belang zijn voor dit artikel, wordt er niet verder op deze twee aspecten ingegaan.

Nu duidelijk is dat de maatschappelijke stage momenteel in de tweede fase zit, uit minimaal 72 uur moet bestaan en scholen erg vrij zijn in de invulling van de maatschappelijke stage, kan er overgegaan worden naar een interessantere vraag. Wat is het doel van de maatschappelijke stage? Wat zijn de achterliggende gedachten bij het verzinnen van de maatschappelijke stage? Ook hiervoor wordt vooral gekeken naar het plan van aanpak van het ministerie van OCW. Zij heeft immers de maatschappelijke stage 'bedacht'. Het moge duidelijk zijn dat hier sprake is van een *top-down* benadering. De maatschappelijke stage lijkt vooral een paradepaardje van de huidige regeringspartijen. Hoewel dit niet letterlijk in het plan van aanpak staat, kan dit wel tussen de regels door gelezen worden. In het plan van aanpak wordt met gepaste trots vermeld dat de maatschappelijke stage met 73% het meest gedragen beleidsvoornemen van dit kabinet is.²⁰ Maar wat is nu het doel van de maatschappelijke stage? Deels is het doel van de maatschappelijke stage al samengevat in het motto: Samen leven kun je leren. De maatschappelijke stage lijkt te worden gezien als een middel om leerlingen te leren samenleven. Bij mij komen dan verschillende vragen naar boven, in hoeverre is het mogelijk om leerlingen te 'leren samenleven'? Is dit wenselijk? Zijn de leerlingen van tegenwoordig dan zo afgedwaald van de samenleving dat zij bij de hand moeten worden genomen om weer deel uit te gaan maken van de samenleving? Paradoxaal genoeg maken zij al deel uit van diezelfde samenleving...

Een ander doel is dat de leerlingen op een zinvolle manier kennis maken met het vrijwilligerswerk dat in Nederland wordt gedaan. De leerling moet ervaring hoe het is om 'zomaar' iets voor een ander te

¹⁷ Idem. pg.28

¹⁸ Idem. pg.26

¹⁹ Idem.

²⁰ Idem. pg. 29

doen.²¹ Het zou natuurlijk ideaal zijn als leerlingen na hun stage als vrijwilliger aan het werk gaan op hun voormalige stageplek. Vrijwilligers zijn nu eenmaal een belangrijke meerwaarde in onze samenleving. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat de meeste vrijwilligers vaak voor langere tijd verbonden zijn aan de vrijwilligersorganisatie. Dus op het moment dat slechts 10 % van de leerlingen blijft 'hangen' op hun stageplek, is de kans groot dat hij/zij voor een relatief lange periode voor de vrijwilligersorganisatie blijft werken. En dit lijkt precies te zijn waar de vrijwilligersorganisaties op zitten te wachten. Het onderzoek wijst namelijk verder uit dat 'Bijna twee op de vijf onderzochte organisaties geven aan dat er bij hen een tekort aan vrijwilligers bestaat. Het sterkst wordt dit tekort gevoeld in organisaties op het terrein van de zorg en de hulpverlening (bijna de helft) gevolgd door het sociaal-cultureel werk en de levensbeschouwelijke organisaties'.²² Het is aannemelijk dat door de vergrijzing de vrijwilligers versneld weg zullen vallen. Er komt dus meer vraag naar vrijwilligers. De leerlingen van nu zullen prima kunnen passen in dat vrijwilligersgat. Tevens spreekt het plan van aanpak van honderden extra uren van vrijwilligerswerk die door de leerlingen worden opgevuld. Ook hier past het, volgens mij, om eens kritisch te kijken naar deze doelstelling. Er worden inderdaad veel jongeren verplicht om een stage te gaan volgen en er zal inderdaad veel vrijwilligerswerk kunnen worden opgevangen. Echter, de oplossing is niet structureel en zal lang niet op al het vrijwilligerswerk van toepassing kunnen zijn. Veel vrijwilligerswerk vindt immers 's avonds plaats en is te specifiek of zodanig ingewikkeld dat een jongere van 14, 15 of 16 jaar daar binnen de beperkte tijd niet mee aan de slag kan.

Maar welke van de twee is nu het doel van de maatschappelijke stage? Welk doel is belangrijker? De jongeren kennis laten maken met de samenleving of zorgen dat het vrijwilligerswerk aangevuld wordt? Hoewel deze vraag niet hoeft te worden beantwoord in dit artikel, denk ik dat het belangrijk is dat er wel over nagedacht wordt. De achterliggende reden van de maatschappelijke stage bepaalt immers wanneer de stage geslaagd is of niet. Is de stage goed geslaagd als jongeren meer maatschappelijk worden of is de stage geslaagd als het tekort aan vrijwilligers enorm is gedaald? Hoe wordt het eerste doel trouwens berekend? Hoe valt te bewijzen dat jongeren meer maatschappelijk betrokken zijn? Is daar sprake van als een jongere de deur voor een oudere open houdt, hij zijn kauwgom in de prullenbak spuugt of lid is van een politieke partij? Hoe kan dat worden gemeten? Deze vragen zouden in een volgend onderzoek verder kunnen worden onderzocht.

Deelvraag 2: Wat is de kritiek op de maatschappelijke stage?

Het ministerie van OC&W beschrijft vooral de rooskleurige toekomst van de maatschappelijke stage. Het is immers een waardevolle toevoeging aan het curriculum van jongeren die toch het 'echte' contact met de samenleving lijken te zijn kwijtgeraakt. Bovendien levert het de maatschappij ook een aantal (verplichte) vrijwilligers en die zijn broodnodig! De staatssecretaris en ministers zeggen te hopen dat de leerlingen de maatschappelijke stage zo leuk vinden dat ze als vrijwilliger blijven hangen op hun stageplek. Op die manier wordt er een heel rooskleurig plaatje geschapen waar geen weldenkend mens 'tegen' kan zijn.

²¹ Idem. pg. 27

²² Jeroen Devilee (juni 2005) 'Vrijwilligersorganisaties onderzocht. Over het tekort aan vrijwilligers en de wijze van werving en ondersteuning', SCP-werkdocument 116, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau. Conclusies verkregen via: www.scp.nl/publicaties/persberichten/9037702333.shtml

Toch is niet alles zo rooskleurig als dat het ministerie wil doen geloven, althans, dat wordt beweerd door het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS). Na enig zoeken blijkt dat het LAKS de enige organisatie is die een zelfstandig onderzoek heeft uitgevoerd onder leerlingen met betrekking tot de maatschappelijke stage. Er zijn wel andere geluiden te horen. De coalitie zou de maatschappelijke stage doordrukken en daarmee de aanbevelingen van de parlementaire adviescommissie in de wind slaan. Hoewel de parlementaire commissie niet specifiek onderzoek naar deze onderwijsvernieuwing heeft gedaan, heeft zij zich wel uitgesproken tegen de invoering van de maatschappelijke stage. Dijsselbloem stelt dat de maatschappelijke stage een 'klassiek voorbeeld [is] van hoe een vernieuwing aan de scholen wordt opgedrongen'.²³

De achterliggende gedachte van het onderzoek van het Laks was vrij simpel. De maatschappelijke stage dient leerlingen kennis te maken met het vrijwilligers werk op een zinvolle manier. Vooral het tweede aspect, de zin van de maatschappelijke stage, werd in een internetenquête onder 2303 leerlingen getoetst. Hoewel het onderzoek veel leerlingen bevatte, is het niet representatief verdeeld over de verschillende niveaus van onderwijs. Toch ben ik van mening dat het de 'andere kant' van de maatschappelijke stage laat zien. Het onderzoek licht zeker een tipje van de sluier op. Misschien is het zelfs slechts het topje van de ijsberg. Het is in ieder geval een onderzoek dat serieus dient te worden genomen.

In het onderzoek werden een paar voorbeelden van maatschappelijke stages genoemd en daarbij werd gevraagd in hoeverre de leerlingen dit een zinvolle stage vonden. Er waren slechts twee stages die door de leerlingen als zinvol werden betiteld, te weten: *Helpen van blinden in de supermarkt* en *Trainen van de f'jes*. Met het tweede voorbeeld wordt trouwens ook regelmatig sier gemaakt in de publicaties van de overheid. De vraag blijft hierbij trouwens in hoeverre dit als maatschappelijke stage kan worden beschouwd. Bovendien blijkt in de praktijk dat jongeren regelmatig training geven aan jongere kinderen, niet alleen bij voetbalclubs, maar ook bij korfbalclubs of muziekverenigingen. Hiervoor blijken in de praktijk al veel jongeren tijd voor te willen vrijmaken. Dat slaat het argument 'We willen meer vrijwilligers creëren' volledig neer. Wat betreft het eerste initiatief, volgens mij moeten er wel erg veel blinden in een supermarkt lopen om daar een stage van 72 uur mee te vullen. Toch waren dit de twee stages die het meest met de maatschappij te maken hadden. Andere voorbeelden waren: *Frikadellen bakken bij sportclub*, *opnemen van de telefoon*, *schoonmaken van de gangen van het bejaardentehuis*, *tappen van biertjes bij de sportvereniging*, *krabben van kauwgom van het schoolplein* en *versjouten van dozen in het magazijn*. Deze voorbeelden baren mij ernstig zorgen. In eerste instantie dacht ik dat het LAKS zeer slechte voorbeelden had gebruikt. Echter het LAKS stelt in het onderzoek dat ze '[...] voorbeelden van vaak gebruikte invulling van de Maatschappelijke Stage [...]' hebben gebruikt.²⁴ Bovendien is er ook

Het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS) is dé scholierenorganisatie van Nederland en heeft een bestuur dat volledig uit scholieren bestaat. Wij komen op voor de belangen van alle scholieren. Wij zorgen er voor dat niet alleen over, maar ook mét scholieren gepraat wordt. Wij laten jouw stem horen richting de politiek en in de media. Het LAKS organiseert activiteiten, informeert en vertegenwoordigt scholieren. Dit moet je heel ruim zien. Het LAKS heeft over alles wat met middelbaar onderwijs te maken een mening. Namens alle scholieren.

Bron: www.laks.nl

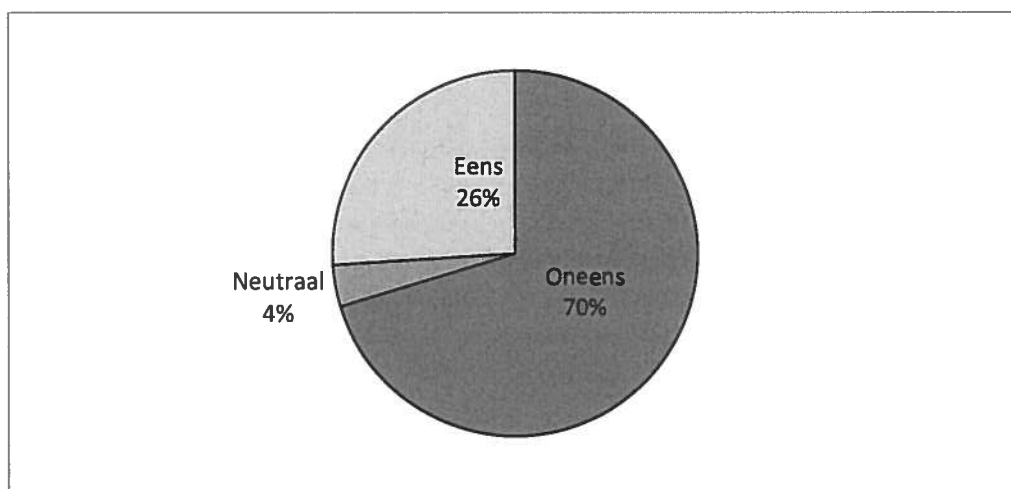
²³ DAG (17 maart 2008) Kritiek op plan maatschappelijke stage

²⁴ LAKS (2008) 'Onderzoeksresultaten – Enquête Maatschappelijke Stage' Pg.4

rekening gehouden met 'de mate waarin bepaalde Stages voorkomen in de realiteit'.²⁵ Hieruit kan alleen maar worden geconcludeerd dat de voorbeelden op zijn minst enigszins representatief zijn voor de maatschappelijke stages zoals deze op het moment van de enquête werden ingevuld. Het schijnt mij toe alsof deze invulling van de maatschappelijke stage alleen maar is gebruikt om ervoor te zorgen dat leerlingen maar aan die 72 uren komen. Bij een aantal voorbeelden mis ik echt het maatschappelijke karakter van de stage. In hoeverre kan het krabben van kauwgom worden betiteld als een maatschappelijke stage? Tijdens mijn schooltijd werd het kauwgomkrabben als een straf gezien, niet als een stagemogelijkheid. Deze mening wordt ook gedeeld door de leerlingen die mee hebben gedaan aan de enquête. De stelling 'Door de Maatschappelijke Stage leer ik de maatschappij beter kennen' wordt slechts door 28% van de leerlingen beaamd. Dit is te zien in figuur 1.

Figuur 1: Door de Maatschappelijke Stage leer ik de maatschappij beter kennen²⁵

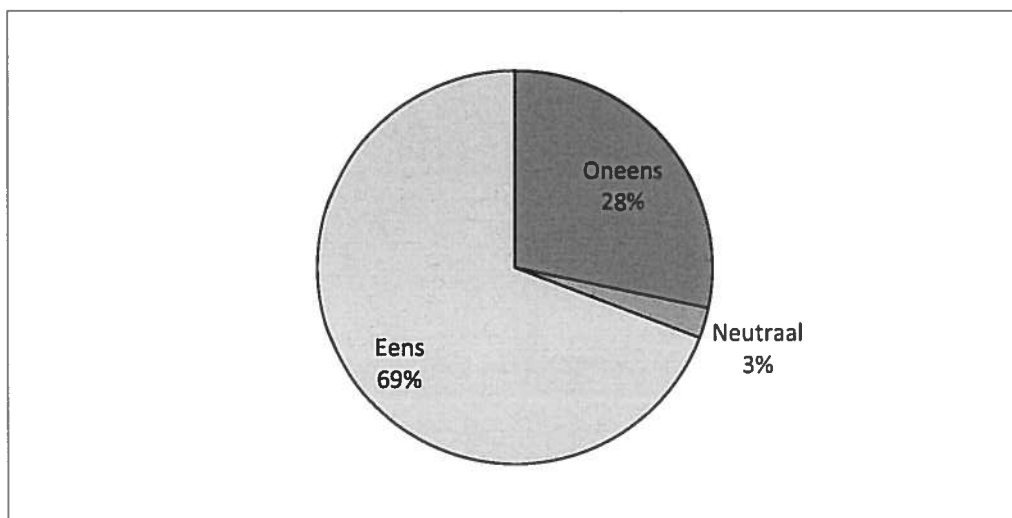
In dit onderzoek werden ook een aantal stellingen voorgelegd aan de respondenten. Hierin werd verwacht dat de leerlingen stelling namen over algemene opdrachten. Bovendien konden de leerlingen ook 'Neutraal' stemmen. Zowel Figuur 1 als Figuur 2 komen uit het onderzoek van het LAKS. Figuur 1 is hierboven al besproken. Hoewel de stellingen mijns inziens gekleurd worden voorgelegd aan de respondenten, zijn de uitslagen van dien aard dat het toch zeer interessant is om er iets dieper op in te gaan.

Figuur 2 geeft het percentage leerlingen aan die liever goede lessen hebben in plaats van een Maatschappelijke Stage. Het overgrote deel van de leerlingen die de enquête heeft ingevuld, is het met deze stelling eens. Blijkbaar willen de leerlingen simpelweg liever les dan dat ze met andere 'fratsen' te maken krijgen. Ook hier is, net als in Figuur 1, sprake van een heel ander beeld dan het beeld dat de overheid schept. Daar waar in de informatie van de overheid leerlingen alleen maar positieve reacties geven, zijn de reacties uit het onderzoek van het LAKS op zijn minst veel meer gemengd te noemen. Slechts een kwart van de leerlingen wil liever een Maatschappelijke Stage dan 72 uur extra lessen.

²⁵ Idem. pg. 6

Figuur 2: Als ik zou mogen kiezen zou ik de 72 uur Maatschappelijke Stage liever besteden aan goede, inhoudelijke lessen²⁶

Natuurlijk is de stelling niet waterdicht. Er wordt gesproken over goede, inhoudelijke lessen. Wat daar mee bedoeld wordt, wordt niet verder toegelicht. Bij de verschillende voorbeelden van de stages wordt ook het een en ander niet nader toegelicht en zijn de vragen op zijn zachtst gezegd gekleurd. Ook het aantal leerlingen dat de enquête heeft ingevuld, is niet representatief te noemen. Leerlingen die op de site van het LAKS komen, komen daar vaak met de reden dat zij kritiek of problemen hebben op hun school. Hoewel de reden van het bezoek aan de site van het LAKS niet automatisch verbonden is met de maatschappelijke stage, is die kans zeker groter.

Mijn conclusie aangaande het onderzoek van het LAKS is dat het beeld waarschijnlijk vertekend is. Aan de andere kant, het onderzoek laat een duidelijk tegengeluid horen door zeer kritisch te kijken naar de maatschappelijke stage. Die kritiek is nergens in de publicaties van het ministerie te vinden waardoor de maatschappelijke stage veel te rooskleurig wordt ingekleurd. Het onderzoek van het LAKS is wel waardevol, maar er zou een nieuw onafhankelijk onderzoek moeten komen dat de hele maatschappelijke stage opnieuw onderzoekt. Het beeld kan simpelweg niet zo rooskleurig zijn als de overheid wil voorschotelen, maar het kan ook niet zo zwartgallig zijn als dat het LAKS wil doen geloven. De waarheid zal waarschijnlijk wel ergens in het midden liggen.

Conclusie

De maatschappelijke stage is momenteel nog geen verplichte onderdeel van het curriculum van de Nederlandse scholen. Momenteel bevindt de maatschappelijke stage zich in de tweede fase waarin ze versneld zal worden ingevoerd. De eisen aan de maatschappelijke stage zijn duidelijk. De stage moet maatschappelijke stage dient minimaal 72 uur te duren en dient op een zinvolle wijze te worden ingevuld. Dat is samengevat in het motto: Samenleven kun je leren. Anders gezegd: 'Het kabinet wil dat alle jongeren kennis maken met en een (onbetaalde) bijdrage leveren aan de samenleving.'²⁷ Scholen zijn in principe vrij om samen met leerlingen en bedrijven/stageaanbieders de maatschappelijke stage in te vullen zolang dit maar op een zinvolle manier gebeurt. Een voordeel

²⁶ *Idem.* pg. 7

²⁷ Jongerenpanel maatschappelijke stages (November 2007) 'Maatschappelijke stages: een schat aan ervaringen.' Pg. 7

dat ook door het Rijk benoemd wordt is de toevoer van meer vrijwilligers in de samenleving. De leerlingen krijgen immers geen loon voor hun werk. Op deze manier hoopt het ministerie dat leerlingen zo geïnteresseerd raken in het werk van hun stage, dat zij er langer blijven hangen en het tekort aan vrijwilligers op die manier gaan opvullen. De maatschappelijke stage lijkt een paradepaardje te zijn van de huidige coalitiepartijen. Er zijn echter ook stevige tegengeluiden te horen zoals van het LAKS. Zij hebben onderzocht dat leerlingen liever 'goede, inhoudelijke lessen' hebben dan een verplichte maatschappelijke stage. Bovendien blijkt uit hun onderzoek dat de leerlingen op allerlei plekken worden geplaatst waar het predicaat 'zinnig' ver te zoeken lijkt. Het hele onderzoek stelt dat scholieren eigenlijk niet op dit paradepaardje zitten te wachten. Toch zullen ze dit paradepaardje op de een of andere manier zien te moeten temmen en ermee moeten gaan rijden.

Deelvraag 3: Wat is het verband tussen maatschappijleer en de maatschappelijke stage?

Maatschappijleer en maatschappelijke stage. Het zijn twee begrippen die op het eerste gezicht veel met elkaar van doen hebben. Maar is dat eigenlijk wel zo? Wat zijn nu precies de overeenkomsten tussen maatschappijleer en de maatschappelijke stage? Zijn er eigenlijk wel overeenkomsten?

Allereerst is er natuurlijk het woord maatschappij. Het moge duidelijk zijn dat maatschappijleer en maatschappelijke stage beide opgesteld zijn vanuit een maatschappelijke achtergrond. Beide zijn ze gericht op de maatschappij. Er is echter ook een duidelijk verschil. Bij maatschappijleer wordt er vooral geleerd en aan competenties gewerkt. Tijdens de maatschappelijke stage wordt er ervaring opgedaan binnen die samenleving die bij maatschappijleer besproken is. Als er op deze manier wordt gekeken naar de twee verschillende vakken, dan lijkt het onvermijdelijk om te denken dat de één een praktische uitwerking is van het ander. Met andere woorden, de maatschappelijke stage is de toepassing in de praktijk van het schoolvak maatschappijleer. In dit onderdeel van het artikel wil ik hier wat nader op in gaan. Kan het een inderdaad gezien worden als een verlengstuk van het ander? Als hier een positief antwoord op gegeven kan worden, komt er een volgende vraag om de hoek kijken. Waarom zijn de twee dan niet gekoppeld in het curriculum van de scholen? Om daar een goed antwoord op te kunnen geven, is het belangrijk om allereerst naar de oorspronkelijke doelen van zowel maatschappijleer als de maatschappelijke stage te kijken. In hoeverre komen deze doelen overeen?

De doelen van de maatschappelijke stage zijn al beschreven in de eerste deelvraag. De maatschappelijke stage heeft vooral tot doel leerlingen op een andere manier kennis te laten maken met de samenleving vanuit de onderliggende gedachte Samen leven kun je leren. Kort samengevat zijn de doelen van de maatschappelijke stage:

- Leerlingen een andere kant van de samenleving laten zien
- Nieuwe vrijwilligers werven
- Leerlingen leren samenleven
- Het vrijwilligerstekort opvangen

De doelen van maatschappijleer zijn nog niet eerder aan de orde geweest en zullen eerst kort worden besproken voordat er over kan worden gegaan naar een vergelijking. Allereerst wat informatie om het vak maatschappijleer te kunnen plaatsen in het onderwijscurriculum.

Maatschappijleer is een verplicht schoolvak dat op VMBO, HAVO en VWO wordt aangeboden. De onderwerpen die behandeld worden hebben een directe verbinding met de Nederlandse maatschappij. Zo worden de onderwerpen rechtsstaat, verzorgingsstaat, pluriforme samenleving en parlementaire democratie behandeld tijdens de lessen. Maatschappijleer is geen eindexamenvak, het vak wordt al voor het eindexamenjaar afgesloten. Sinds een aantal jaar is het vak Maatschappijwetenschappen ingevoerd. Dit is wel een eindexamenvak. Leerlingen kunnen dit vak kiezen in hun vrije ruimte. Maatschappijwetenschappen is dus geen verplicht vak.

Wat zijn nu de doelen van maatschappijleer? Een begrip dat al snel opduikt als het over maatschappijleer gaat, is het begrip burgerschapsvorming. Een van de doelen van maatschappijleer behelst burgerschapsvorming. Burgerschapsvorming heeft verschillende definities. Mijn eigen definitie van het begrip in de context van maatschappijleer luidt als volgt: Burgerschapsvorming is de leerlingen toerusten met de juiste informatie zodat zij weten welke rechten en plichten zij hebben in de maatschappij en zich als een volwaardig burger kunnen ontwikkelen. Burgerschapsvorming vindt niet alleen plaats tijdens de lessen maatschappijleer. Burgerschapsvorming begint al in het primaire onderwijs. Elke school heeft '[...] zijn eigen expliciete en impliciete huisregels en doelstellingen gericht op burgerschap binnen de microgemeenschap van de school'.²⁸ Wel verschillen de toepassingen van burgerschapsvorming. In het primaire onderwijs wordt het thema burgerschapsvorming uitgewerkt in twee kerndoelen: sociaal gedrag en zelfbeeld. Sociaal gedrag houdt in 'dat leerlingen een positieve bijdrage leveren in een groep'.²⁹ Dit houdt bijvoorbeeld in dat de leerlingen leren om op een respectvolle manier met elkaar en elkaars meningen om te gaan. Het andere kerndoel, zelfbeeld, heeft betrekking op zowel de leerling als zijn omgeving. Hierbij is de doelstelling dat de leerling leert te vertrouwen op zichzelf, maar ook om voor zichzelf en anderen op te komen.³⁰ Hier wordt de basis voor de burgerschapsvorming gelegd die tijdens de middelbare schooltijd verder wordt uitgebouwd.

Het doel (met betrekking tot burgerschap) op de middelbare school is dat de leerling een 'brede en evenwichtige oriëntatie op mens en samenleving' ontwikkelt.³¹ Daarbij is het belangrijk dat de leerling 'enig zicht leert te krijgen op relaties met de persoonlijke en maatschappelijke omgeving waarin hij zich bevindt. Er zijn verschillende onderdelen waar expliciet aandacht aan wordt besteedt zodat de burgerschapsvorming bij leerlingen wordt gestimuleerd. Deze onderdelen zijn: 'kennis van de staatsinrichting, het kennen van en omgaan met eigen en andermans normen en waarden, het functioneren als democratisch burger in een multiculturele samenleving'.³² Daarbij wordt gekeken naar verschillende aspecten. Om deze doelstelling te bereiken wordt er gebruik gemaakt van verschillende bronnen. De leerlingen krijgen zowel impliciet als expliciet te maken met deze doelstelling, bijvoorbeeld door kennis op te doen bij vakken als geschiedenis, levensbeschouwing of maatschappijleer. Maar ook door de leerlingen met verschillende culturele achtergronden die op scholen bij elkaar komen.

Bij het vak maatschappijleer wordt de leerling de kennis aangereikt die hij nodig heeft om te kunnen functioneren in de maatschappij. Hij wordt nog meer opgevoed richting burger. Hij leert wat zijn

²⁸ Onderwijsraad (2003) *Onderwijs en burgerschap*. Den Haag : Drukkerij Artoos. P.50

²⁹ Onderwijsraad (2003) p.50

³⁰ Onderwijsraad (2003) p.50

³¹ Onderwijsraad (2003) p. 51

³² Onderwijsraad (2003) p.56

rechten en plichten zijn, maar de waarden en normen van de huidige maatschappij worden besproken. Vaak wordt als doel van maatschappij genoemd dat de leerling een kritisch burger dient te worden. Hij moet zijn eigen mening over verschillende maatschappelijke kwesties kunnen formuleren en kritisch kijken naar alles wat de overheid hem voorschotelt. In het advies van de raad wordt echter gesproken van een democratisch burger. Het verschil tussen democratisch burger en kritisch burger lijkt niet zo heel groot. Toch denk ik dat het veelzeggend is voor de manier waarop er naar maatschappijleer wordt gekeken. Mijn eigen ervaring leert dat het vak maatschappijleer niet voor vol wordt aangezien, niet door docenten maar ook niet door leerlingen. Zelf ben ik er van overtuigd dat maatschappijleer een volwaardig schoolvak is, alleen is er bij maatschappijleer niet altijd een duidelijk goed of fout antwoord. Het verschil ligt volgens mij in de doelstelling van de docent. Wil hij zijn leerlingen opvoeden tot democratische burgers? Dan hebben ze genoeg aan de kennis uit het boek. Ze weten dan immers hoe ze kunnen functioneren in de Nederlandse democratie. Ze weten hoe de democratie werkt en hoe zij er deel van kunnen uitmaken. Als de docent zijn leerlingen wil opvoeden tot kritische burgers, zal hij echter nog een stapje verder moeten gaan. De leerlingen leren dan niet alleen hoe de democratie werkt en dat ze kunnen stemmen, ze leren als zelfstandige burgers een mening te vormen over verschillende onderwerpen. Bovendien zijn ze niet afhankelijk van wat de overheid en de media hen voorschoteld. Ze kunnen zelf keuzes maken en beargumenteren waarom ze de informatie uit bepaalde bronnen wel serieus nemen en andere bronnen niet.

Nu duidelijk is gemaakt hoe burgerschapsvorming een rode draad vormt tijdens de schoolloopbaan van kinderen en jongeren, is er enige ruimte voor een kritische blik op burgerschapsvorming. Op het moment dat er sprake is van burgerschapsvorming vanuit de overheid, moeten er keuzes worden gemaakt. Wat valt onder burgerschapsvorming en wat niet? Het wordt nog interessanter als bedacht wordt dat burgervorming objectiviteit impliceert. Het doel van burgerschapsvorming is namelijk het vormen van burgers. Welke gedachten zitten hierachter? Wanneer is er sprake van een 'goed' burger en wanneer niet? Burgerschapsvorming lijkt een essentieel onderdeel van het behoud van de Nederlandse democratie te zijn. Immers, op het moment dat de burgers zich zo gedragen dat de huidige staatsinrichting kan blijven bestaan, is er volgens de machthebbers van die staat sprake van 'goed' burgerschap. Burgerschapsvorming en daarmee maatschappijleer vormt van de continuïteit van het huidige staatsbestel.

Overeenkomsten

Wat zijn nu de overeenkomsten tussen de maatschappelijke stage en het vak maatschappijleer. Ik denk dat de overeenkomst als volgt kan worden samengevat. De maatschappelijke stage heeft als doel jongeren te leren samen leven. Maatschappijleer heeft als doel jongeren te vormen tot volwaardige burgers. In mijn zienswijze is maatschappijleer de theoretische basis van de burgerschapsvorming waar de maatschappelijke stage de praktische dimensie aan toevoegd. Hier moet wel bij worden gezegd dat ik van mening ben dat de maatschappelijke stage wel op een zinvolle manier wordt ingevuld zodat er een overeenkomst te zien is met maatschappijleer. Gezien de voorbeelden die het LAKS gebruikte, ben ik daar persoonlijk niet van overtuigd.

Conclusie

Wat kan er aan het eind van dit paper nog worden gezegd over de maatschappelijke stage en het vak maatschappijleer? Allereerst zal er een antwoord worden gegeven op de vraag die aan het begin van

dit paper gesteld werd. Daarna zullen er nog enkele suggesties worden gedaan voor volgend onderzoek.

De hoofdvraag die centraal stond in dit paper luidde als volgt:

In hoeverre is de maatschappelijke stage een waardevolle toevoeging aan het onderwijscurriculum, en in het bijzonder maatschappijleer?

Hoewel de maatschappelijke stage nog niet verplicht is, zal dat wel gebeuren in 2011-2012. Vanaf dat moment zullen alle leerlingen die instromen in het VO een maatschappelijke stage moeten gaan lopen. De leerlingen zullen minimaal 72 uur vrijwilligers werk moeten gaan doen. Dit kan een waardevolle aanvulling zijn op het vak maatschappijleer, waar burgerschapsvorming een grote rol speelt. Mijn inziens kan de maatschappelijke stage een waardevolle aanvulling zijn op de burgerschapsvorming die de leerlingen krijgen bij maatschappijleer. Echter, er is wel een voorwaarde. Er moet wel een duidelijk verband zijn tussen de twee vakken. Dit kan worden gedaan door bijvoorbeeld de stage af te stemmen op een van de thema's van maatschappijleer. Ook zou er tijdens de begeleiding van de leerlingen een link moeten worden gelegd met het vak maatschappijleer en vice versa. Ik denk dat het essentieel is dat de leerlingen het verband zien. Dat kan vanuit henzelf komen, maar het zou nog duidelijker zijn als de docenten hierbij helpen. Alleen onder die voorwaarden denk ik dat de maatschappelijke stage een waardevolle aanvulling is bij de burgerschapsvorming. Leerlingen kunnen op deze manier kritische burgers worden.

Hoewel er, mijns inziens, zeker het een en ander aan te merken is op de uitvoering van de maatschappelijke stagen en de beweegredenen achter de maatschappelijke stage, denk ik dat de maatschappelijke stage zeker een waardevolle aanvulling kan zijn. Om hier meer onderzoek naar te kunnen doen zou het goed zijn om een vergelijkend onderzoek uit te voeren tussen leerlingen die wel en leerlingen die geen maatschappelijke stage hebben gevolgd. Wat zou het verschil in burgerschapsvorming tussen deze leerlingen zijn? Een andere optie is om verschillende scholen met elkaar te vergelijken. De scholen hebben veel vrijheid gekregen om zelf de maatschappelijke stage in te vullen. Zijn er verschillen binnen de regio's? Zijn er verschillen tussen de regio's? In hoeverre zijn er overeenkomsten in de invulling van de maatschappelijke stage? Hoe denken de leerlingen van de verschillende scholen erover? Is er een 'beste' manier om de maatschappelijke stage in te vullen? Dit zijn slechts enkele suggesties om de maatschappelijke stage verder te onderzoeken.

DAG (17 maart 2008) Kritiek op plan maatschappelijke stage

Jongerenpanel maatschappelijke stages (November 2007) *'Maatschappelijke stages: een schat aan ervaringen'*

LAKS (2008) *'Onderzoeksresultaten – Enquête Maatschappelijke Stage'*

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2007) *'Samen leven kun je leren. Plan van aanpak voor de invoering van de maatschappelijke stage in het Voortgezet Onderwijs'*, Den Haag : Vormvrijf

Onderwijsraad (2003) *'Onderwijs en burgerschap'*, Den Haag : Drukkerij Artoos

Jeroen Devilee (juli 2005) *'Vrijwilligersorganisaties onderzocht. Over het tekort aan vrijwilligers en de wijze van werving en ondersteuning'*, SCP-werkdocument 116, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Trouw (1 april 2009) Sportsector biedt scholieren duizenden stageplekken aan

Trouw (5 maart 2009) Aandacht voor stageplekken in sociaal akkoord

Trouw (4 december 2008) Stage lopen bij een culturele instelling

Websites

CU

<http://www.christenunie.nl/nl/k/news/view/179865>

PvdA

<http://www.pvda.nl/renderer.do/menuId/107719/clearState/true/sf/107719/returnPage/107719/itemId/220143203/realItemId/220143203/pageId/107750/instanceId/107734/>

PVV

http://pvv.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=717&Itemid=122

SGP

http://www.sgp.nl/Page/from_sp_id=646/sp719/ml1/nctrue/system_id=4486/so_id=936/Index.html

SP

http://www.sp.nl/standpunten/cd_17/standpunt_over_maatschappelijke_stage.html

VVD

<http://www.vvd.nl/index.aspx?Contentid=7893&Chapterid=1147&Filterid=974>